

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1990 SONRASINDA ABD VE KARADENİZ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Vehbi ÇIKIŞ

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Haydar ÇAKMAK

Ankara-2012

ONAY

Vehbi ÇIKIŞ tarafından hazırlanan "1990 Sonrasında ABD ve Karadeniz" başlıklı bu çalışma, 26-11-2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler *Anabilim* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

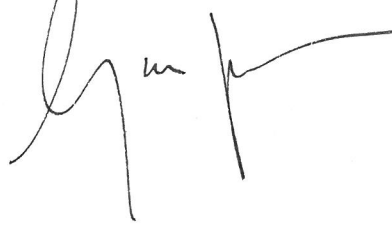
Başkan

Prof.Dr. Haydar ÇAKMAK (Danışman)

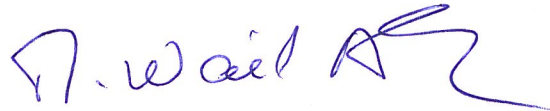
Üye

Prof.Dr. Çınar ÖZEN

Üye

Doç.Dr. Mustafa Nail ALKAN

ÖNSÖZ

11 Eylül terör saldırıları sonrası yaşanan gelişmeler yakın gelecekte Karadeniz Havzası'nın küresel rekabetin yeni sahnelerinden biri olacağını göstermiştir. Karadeniz'in, küresel güç ABD için, jeopolitik ve enerji politikaları açısından hayati hale gelmesi, gelecekte politik ve askeri olarak hareketli günler beklenmesine yol açmaktadır. Bölgenin, Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı ekonomisine pazarlanması ve transferinde önemli bir yeri olması Türkiye için yeni fırsatlar yaratabileceği gibi askeri ve siyasi dengelerin değişmesi ihtimali tehditler de oluşturabilir. Bu tez hazırlanırken Türkiye – ABD ilişkilerinde Türkiye için fırsat ve tehditler ortaya koyularak alternatif politikalar belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin Karadeniz'e yönelik politikalarını analiz etmeye yönelik mütevazı bir çaba sayılabilecek bu çalışmanın konusunu belirlememde ve çalışmamda yardımcı olan, saygıdeğer tez danışmanım Pof.Dr. Haydar ÇAKMAK'a, bugüne kadar bana emegi geçen bütün öğretmenlerime, her ihtiyaç duyduğum anda yardımını esirgemeyerek İzmir-Ankara arasındaki mesafe problemini bana hissettirmeyen değerli arkadaşım Ercüment Ünal'a, ve çalışma boyunca bana destek olan sevgili eşim İryna'ya , teşekkürlerimi sunarım.

Önümüzdeki günlerin Karadeniz'i bir dostluk ve barış coğrafyası kılması temennisiyle...

Vehbi ÇIKIŞ

İzmir, Eylül 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
I. KARADENİZİN JEOPOLİTİĞİ VE ABD’NİN BÖLGESEL POLİTİKASINDA	
KARADENİZ	1
A. KARADENİZ’İN JEOPOLİTİĞİ	1
1. <i>1990 Öncesi Karadeniz</i>	1
a. Karadeniz ve Boğazlar Rejiminin Tarihsel Gelişimi.....	1
b. 2. Dünya Savaşı Öncesi Boğazlar Rejiminin Günün Dengelerine Uygun Hale Getirilmesi	3
c. 2. Dünya Savaş’ında Karadeniz ve Boğazlar’ın Jeopolitiği	5
d. Soğuk Savaş Döneminde Karadeniz ve Boğazlar’ın Jeopolitiği.....	8
2. <i>1990 Sonrasında Değişen Koşullar</i>	12
a. Enerji Faktöründeki Değişimler	12
b. NATO’nun Genişlemesi	17
c. Kadife Devrimler ve Sonrası	23
B. ABD’NİN KARADENİZİ İÇİNE ALAN BÖLGEYE İLİŞKİN POLİTİKASI.....	27
1. <i>Karadeniz Havzasındaki Enerji Kaynaklarının ABD İçin Anlamı</i>	27
2. <i>ABD’nin Güncel Tehdit Algılaması ve Karadeniz</i>	32
3. <i>Uluslararası Güncel Rekabette Karadeniz’in İşlevi</i>	36
II. KARADENİZ, ABD VE TÜRKİYE.....	45
A. KARADENİZ’DE DENGELER VE ETKİLİ UNSURLAR.....	45
1. <i>Kıyıdaş Ülkeler Açısından Karadeniz</i>	45
a. Bulgaristan Açısından Karadeniz.....	45
b. Romanya Açısından Karadeniz	47
c. Ukrayna Açısından Karadeniz	48
d. Gürcistan Açısından Karadeniz	51
e. Rusya Açısından Karadeniz.....	54
f. Türkiye Açısından Karadeniz	58
2. <i>AB Açısından Karadeniz</i>	61
3. <i>Karadeniz Havzasındaki Mevcut ve Muhtemel Sorun Alanları</i>	70
a. Eski SSCB’nin Ortak Varlıklarının Bölünmesinden Kaynaklanan Sorunlar	70
b. Kuzey Kafkasya Sorunları.....	73
c. Donmuş Çatışmalar (Frozen Conflicts).....	77

d.	Uluslararası Organize Suçlar	84
e.	Kitle İmha Silahlarının Yayılması ve Terörizm	88
4.	<i>Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği ve Montreux Sözleşmesi</i>	92
a.	Montreux Sözleşmesinin İlgili Hükümleri.....	92
b.	ABD Açısından Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği ve Montreux Sözleşmesi.....	95
c.	Montreux Sözleşmesinin ABD'nin Karadeniz'deki Talepleri ile Çelişen Hükümleri	99
B.	KARADENİZ'DEKİ GÜNCEL GELİŞMELERİN ABD İÇİN ANLAMI	102
C.	KARADENİZ BAĞLAMINDA TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ.....	105
SONUÇ	.....	112
KAYNAKÇA	.....	118
ÖZET	.....	133
ABSTRACT	.....	134

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

a.g.e. : Adı Geçen Eser

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

a.g.m. : Adı Geçen Makale

AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BLACKSEAFOR : Blacksea Naval Task Force (Karadeniz Deniz İşbirliği
Görev Kuvveti)

BM : Birleşmiş Milletler

Bkz. : Bakınız

BP : British Petroleum

CSIS: Center for Strategic and International Studies

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

EC: European Commission

EU : European Union

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

GSYİMH : Gayri Safi Yurt İçi Milli Hasıla

GUAM : Gürcistan-Ukrayna- Azerbaycan-Moldova Grubu

IEA : International Energy Agency

ENP: European Neighbourhood Policy

EEAS :European External Action Service

EUROPOL: European Police Office

ITGI : Interconnector Turkey-Greece-Italy

KEİ P: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi

KEİT : Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

KİS : Kitle İmha Silahları

MC: Milletler Cemiyeti

NABUCCO: Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya güzergahında planlanan doğal gaz boru hattı.

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

OAKA : Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları

OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

RF : Rusya Federasyonu

SAGP : Satın Alma Gücü Paritesi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TAP : Trans Adriatic Pipeline

TRACECA : Transport Corridor Europe, Caucasia, Asia

TPAO : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

UNODC : United Nations Office on Drugs and Crime

vb. : Ve Benzeri

WMD: Weapon of Mass Destruction

I. KARADENİZİN JEOPOLİTİĞİ VE ABD'İN BÖLGESEL POLİTİKASINDA KARADENİZ

A. KARADENİZ'İN JEOPOLİTİĞİ

1. 1990 Öncesi Karadeniz

a. Karadeniz ve Boğazlar Rejiminin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti için yüzyıllar boyu bir iç deniz olan Karadeniz, bir yandan Osmanlı Devleti'nin gerilemesi bir yandan da Rusya gibi bir bölgesel gücün ortaya çıkmasıyla zaman içinde uluslararası bir deniz haline almıştır. Yakın tarihte Osmanlı-Rus mücadelesine sahne olan Karadeniz'in jeopolitik önemi arttıkça her dönemde dünyanın büyük güçlerinin etkin olmak istediği bir mücadele alanına dönüşmüştür.

1798'de yapılan Osmanlı-Rus antlaşmasının gizli hükümlerinde Rusya, ilk defa Boğazları savaş gemileri için kullanma hakkını elde etmiş ve bu antlaşma ile Karadeniz'in kapalı olması ilkesi benimsenmiştir. Taraflar, Karadeniz'e girme teşebbüsünde bulunacak ülkelere beraber karşı koymayı kararlaştırmışlardır.¹ Anlaşmanın ruhu 24 Eylül 1805'de imzalanan bir başka Osmanlı-Rus anlaşmasında da korunmuş olup, Karadeniz'e kıyısı olmayan bir devletin (İngiltere) kapalılık ilkesini uluslararası bir anlaşma ile kabul etmesi 5 Ocak 1809 Osmanlı-İngiliz anlaşması ile olmuştur.² Bu dönemlerde benzer anlaşmalarda yer alan, Boğazların kıyıdaş olmayan devletlere kapalılığı konusu Osmanlı Devleti'nin tek taraflı taahhüdü iken Karadeniz'in bu statüsünün uluslararası hale gelmesi 13 Temmuz 1841'de imzalanan

---

¹ Cemal Tükin, **Boğazlar Meselesi**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999, S. 21

² Tükin, a.g.e., S.27

Boğazlar Sözleşmesi ile olmuştur. Bu sözleşme Boğazların statüsü konusunda Osmanlı Devleti'nin tek başına değişikliğe gitmesini engellemiştir.³ Kırım Savaşı sonrası imzalanan 1856 Paris Anlaşması ise durumu daha ileri taşıyarak Karadeniz'i tarafsız hale getirmiş ve Karadeniz'de hiçbir devletin donanmasının bulunamayacağını ve mevcut tersanelerin yıkılacağını kayıt altına almıştır.⁴

Birinci Dünya savaşı sonrası imzalanan Sevres Anlaşması yürürlüğe girememiş ve Boğazlar, Lozan Anlaşması'nda da yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın Akdeniz'e inmesini istemeyen İngiltere sürekli olarak Karadeniz'in kapalılığını savunmuş ve Boğazlardan serbest geçişe karşı çıkmışken savaş nedeniyle yok olma noktasına gelen Rus Donanmasının potansiyel tehdit olmaktan çıkmasıyla Boğazlardan serbest geçişini savunmuştur. Rusya ise buna karşılık Karadeniz'in kapalı kalması için uğraş vermiş, Türk Hükümeti de Rusya ile benzer fikirler ortaya sürmüştür. Sonuçta İngiliz görüşü ağır basmıştır.⁵ Lozan Sözleşmesi ile Boğazlarda, gerek barış zamanında ve gerek savaş zamanında, denizde ve havada, geçiş serbestisi ilkesi, kabul edilmiştir. Boğazlar Bölgesi, antlaşmada belirlenmiş olan sınırlar çerçevesinde askersizleştirilmiştir. Antlaşma düzenine uyulmasını denetleme yetkisi, Türkiye temsilcisinin başkanlığı altında görev yapacak olan, akit devletler temsilcilerinden kurulu bir milletlerarası komisyona tanınmıştır. Lozan Rejimi Boğaz Devleti olarak Türkiye'nin kendi ülkesinde egemenliğini esaslı surette sınırlayan rejimler olmuştur. Bu sözleşmeler ile Türkiye'nin Boğazları savunma hakkı elinden alınmış, Boğazlar çevresi askerden arındırılmış, Boğazların güvenliği ve savunması milletlerarası bir komisyona havale

---

³ Tükin, a.g.e., S.30

⁴ Fahir Armaoğlu., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)** , cilt I , Alkım Yayınevi, İstanbul, 2000, S. 101

⁵ Armaoğlu, a.g.e., S.102

edilmiş, Boğazlar üzerinden yabancı sivil ve askerî uçaklara uçuş hakkı tanınmıştır.⁶

Lozan'da belirlenen statü İngiliz ve ABD tarafını o dönem için memnun ederken Rusya sözleşmeyi imzalamamış, Türkiye de egemenlik haklarını sınırlayan bu sözleşmeyi o dönemdeki öncelikleri nedeniyle kabul etmek durumunda kalmıştır.

b. 2. Dünya Savaşı Öncesi Boğazlar Rejiminin Günün Dengelerine Uygun Hale Getirilmesi

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus donanmasının yok olma noktasına gelmesi ve Karadeniz'i çevreleyen ülkelerin Savaş sonrası barış anlaşmalarını imzalamış olmaları, ilave olarak Türkiye SSCB ilişkilerinin ilerlemesi ve Türkiye'nin diğer komşularıyla da iyi ilişkiler geliştirme çabaları bölgede uzun yıllar sonra göreceli bir istikrar ortamı yaratırken dünyanın geri kalan bölgelerinde devam etmekte olan gerilimler bu yıllarda Karadeniz'in jeopolitiğini gündemden düşürmüştür.

Türkiye Lozan'da Boğazlar üzerinde egemenliğini yeterince tesis edememiş olsa da gerek kendi gündemindeki daha öncelikli konular gerekse de büyük devletlerin MC aracılığı ile silahsızlanmanın sağlanacağı ve barışın korunacağına dair yönlendirme ve taahhütleri nedeniyle bu konuyu rafa kaldırmak zorunda kalmıştır.

1929 ekonomik krizini takip eden yıllarda statükocu İngiliz-Fransız cephesine karşı Almanya ve İtalya revizyonist bir cephe oluşturmuştur. Gerek Almanya'nın Balkanlarda gerekse İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki hedefleri Türkiye'yi tedirgin etmekte olduğundan Türkiye, statükocu devletlerle ittifak ihtiyacı duymuştur. Lozan sonrası Boğazlar ve Musul problemleri nedeniyle İngiltere ile karşı karşıya gelmiş de olsa tehdit algılamaları nedeniyle bu ülke

---

⁶ Armaoğlu, a.g.e., S.104

ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bunda SSCB'nin statükocu kampa katılmasının da payı olduğunu söyleyebiliriz.⁷

Lozan'da Boğazların silahsızlandırılmasını isteyenlerin en önemli dayanağı MC'nin silahsızlanmayı sağlayacağı ve sürekli barışı tesis edeceği öngörüsü idi. Buna karşılık 1930'ların başlarındaki Alman, İtalyan ve Japon hükümetlerinin revizyonist talepleri ve saldırgan tutumlarına engel olunamaması MC'nin yetersizliklerini ortaya koymuştur.

Türkiye 1933 Silahsızlanma Konferansından başlayarak uluslararası platformlarda sürekli Boğazların yeniden silahlandırılması için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Açıkçası Tefik Rüştü Aras yönetimindeki Türk Dışişleri, taleplerin zamanlamasını ve uslubunu iyi ayarlamış olduğundan Türk Hükümetinin istediği konferansın toplanması çok zor olmamıştır.⁸ Revizyonist devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemleri önlenemezken Türkiye'nin tam da bu dönemde taleplerini uluslararası hukuka dayandırması (* *rebus sic stantibus*) ve oldu bitti yerine müzakere yolunu talep etmesi o dönemde nadir görülen bir davranış olarak da statükocu devletlerin kayıtsız kalma yolunu kapatmıştır.

20 Temmuz 1936'da Bulgaristan, Büyük Britanya, Avustralya, Fransa, Japonya, Romanya, SSCB, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan tarafından imzalanan "Montreux Boğazlar Sözleşmesi" yürürlüğe 9 Kasım 1936 tarihinde girmiştir. Lozan'da imzası bulunan İtalya değişiklikleri kabul etmediğinden sözleşmeye önce imza koymamış olmakla birlikte 1938'de

---

⁷ Tukin, a.g.e., S.45

⁸ Tukin, a.g.e., S.51

*Devletler Hukukunda antlaşmaların değişen şartlara uydurulması ilkesidir. İki ya da daha çok devletin aralarında akdettiği sözleşmeler genel olarak pacta sunt servanda (ahde vefa) ilkesine bağlıdır. Ancak zamanla şartlar değişebilir ve sözleşme hükümleri hiçbir anlam ifade etmez. O zaman rebus sic stantibus ilkesi geçerlilik kazanır ve antlaşma tarafların da onayıyla yeni şartlara uygun hale getirilerek fonksiyonel olarak yaşatılır.

sözleşmeye katılmıştır. İmzacılardan Japonya ise 1951’de imzaladığı San Fransisco Antlaşması ile Montreux’dan çekilmiştir.

Sözleşme Türkiye’ye eski düzenlemeler ile kıyaslanamayacak düzeyde kazanımlar sağlamıştır. Öncelikle, Türkiye kendi güvenliği için bölgeyi silahlandırma hakkına sahip olmuştur. Bu sayede uluslararası güç dengelerinde Türkiye, İngiltere ve SSCB başta olmak üzere diğer güçler tarafından da daha fazla önemsenir bir hale gelmiştir. Türkiye bu önemini daha sonraki diplomatik manevralarında kazanıma dönüştürmeyi bilmiştir. Savaş gemileri ve denge konusunda Türkiye’ye verilen takdir hakları da kazanımları arasında sayılabilir. Ticaret gemilerinde mutlak geçiş serbestisi ilkesi kabul edilmişse de, bölgenin egemen gücü olarak Türkiye deniz yollarından geçişin güvenli olması konusunda bazı haklara sahip olmuştur ve bu haklar pratikte Türkiye’ye geçişleri çok daha güçlü bir şekilde düzenleme imkanını da vermiştir. Nitekim Sözleşme’den yıllar sonra 11 Ocak 1994 tarih ve 21815 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Boğazlar ve Marmara Deniz Trafik Düzeni Hakkında Tüzük” geçişlerin düzenlenmesini çok daha geniş bir şekilde yorumlamıştır⁹.

c. 2. Dünya Savaş’ında Karadeniz ve Boğazlar’ın Jeopolitiği

Savaş öncesi ve savaş sırasında Karadeniz’in önemi de Türkiye’nin jeopolitik önemine paralel olarak arttığından bölgede hakim olmak isteyen büyük güçlerin Türkiye üzerindeki baskısı da artmıştır. Savaş sırasında Türkiye tarafsızlıktan (*neutrality*) çok “savaş-dışı” (*non-belligerent*) kalma çabası içerisinde olmuştur.¹⁰ Bu amaç için de hem savaşın iki tarafı arasındaki hem de her iki tarafın içindeki çelişkilerden yararlanmıştır.

⁹ Sedat Laçiner, “ Montrö Boğazlar Sözleşmesi 1936” , USAK Stratejik Gündem, 22-01-2010, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/ders-notu/17/montrö-boğazlar-sözleşmesi-1936.html> , 10-08-2010

¹⁰ Haluk Gerger, Soğuk Savaştan Yumuşamaya, Ankara, Işık Yayıncılık, 1980, S.160

Montreux Konferansı sırasında İngiltere'nin Türk tezlerine destek olması nedeniyle bu yıllarda Türk-İngiliz ilişkileri gelişmeye başlamıştır. SSCB'nin 23 Ağustos 1939'da Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamasına kadar Türk-Sovyet ilişkileri de olumlu olmuştur. Almanya-SSCB saldırmazlık paktının Türkiye açısından endişe verici yanlarından biri, İngiltere ve Fransa ile savaşmayı düşündüğünden SSCB'yi şimdilik savaş dışında tutmayı düşünen Hitler'in İstanbul ve Boğazlarda Alman çıkarı bulunmadığı ve bölgenin Sovyet kontrolüne geçmesinde bir sakınca görmediğini söylemesi idi¹¹. İtalya'nın da Oniki Ada'daki yığınağı ve 1. Dünya Savaşından beri Anadolu üzerindeki istekleri Türkiye'yi zor bir duruma sokabilirdi. Zira bu dönemlerde üç devletin de denge politikası peşindeki Türkiye üzerindeki çıkarları çatışmamakta idi.

Türkiye burada çıkış yolunu SSCB'nin İngiliz-Fransız ittifakına çekilmesinde görmekte idi. 2. Dünya Savaşının başlamasından birkaç hafta sonra başlayan Türk-Sovyet görüşmeleri 17 Ekim'de başarısızlıkla sonuçlandı. Görüşmelerin başarısızlığının ardında yatan neden SSCB taleplerinin arasında Boğazların ortak savunulması ve Montreux'nün Karadeniz'in kıyıdaş olmayan devletlere kapatılmasını sağlayacak şekilde tadil edilmesinin bulunması idi¹². Bu gelişmeler uzun yıllar sonra Türk-Sovyet ilişkilerinin Boğazlar meselesi nedeniyle yeniden bozulması anlamına gelmiştir.

Almanya'nın kıta Avrupa'sında önlenemez ilerleyişi devam ederken Kasım 1940'da Almanya ile SSCB arasında başlayan görüşmelerde amaç dünyayı Almanya, SSCB, İtalya ve Japonya arasında nüfuz bölgelerine ayırmak olmuştur. Görüşmelerde Karadeniz ile ilgili olarak Almanya, Sovyet donanmasının Boğazları serbestçe kullanabilmesinin ve Karadeniz'in kıyıdaş

---

¹¹ Gerger, a.g.e., S.163

¹² Armaoğlu, a.g.e., S.144

olmayan devletlere kapalı kalmasının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar SSCB için yeterli olmamıştır zira SSCB, Boğazlarda askeri üsler edinmek, Karadeniz'de kıyısı bulunan Bulgaristan ile yardım anlaşması imzalamak ve Türkiye'yi müttefiklerden ayırıp mivher devletlere katılması için zorlamak konularında ısrarcı olmuştur. SSCB'nin bu ve diğer taleplerindeki ısrarcılığı Hitler'in uzun zamandır ertelemekte olduğu SSCB'ye saldırı fikrini gündeme alma zamanının geldiğini düşünmesine sebep olmuştur¹³.

Almanya SSCB'ye saldırmadan önce Balkanlara hakim olma planına hız vermiş ve ardından Türkiye'yi en azından karşısında görmek istemediğinden saldırmazlık paktı teklif etmiş ve 18 Haziran 1941'de pakt imza edilmiştir¹⁴.

SSCB, Alman saldırısının ilerleyişi sırasında Boğazların Türkiye'nin egemenliğinde ve Montreux ile korunuyor oluşunun güneyden gelecek bir saldırıyı önlediğini görmüştür. Bu nedenle de Türkiye'nin Alman donanmasını bölgeden uzak tutacağını düşünerek Türkiye'ye Almanya'nın Boğazlar üzerindeki emellerini deşifre eden enformasyonlar göndermiştir¹⁵. Aynı politikayı karşılık olarak Almanya da uygulamış ve 1940'daki görüşmelerde Molotov'un Karadeniz ve Boğazlar ile ilgili taleplerini açığa vurmuştur¹⁶.

Almanya, SSCB içlerine doğru ilerlemeye devam ederken Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan SSCB, düşmanını Stalingrad'da durdurup ardından stratejik üstünlüğü elde edince yeniden Boğazlar konusunda talepkar bir tavır içine girmiştir¹⁷. Bu döneme kadar Türkiye'yi Alman ilerleyişine karşı bir engel olarak gören İngiltere de tersini düşünmeye

---

¹³ Gerger, a.g.e., S.170

¹⁴ Armaoğlu, a.g.e., S.146

¹⁵ Armaoğlu, a.g.e., S.104

¹⁶ Gerger, a.g.e., S.172

¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., S.104

başlamış ve kıta Avrupa'sında Almanya'nın üzerine gidebilmek için Türkiye'nin Balkanlardan cephe açmada kullanılmasını talep etmeye başlamıştır. Türkiye'yi sıkıştırmak amacıyla Boğazlar konusunda SSCB'yi kontrol edemeyebileceğini 19 Ocak 1943 Casablanca Konferansı'nda açıkça ifade etmiştir¹⁸.

d. Soğuk Savaş Döneminde Karadeniz ve Boğazlar'ın Jeopolitiği

2. Dünya Savaşı'nın sonucunun belli olmaya başladığı dönemlerde Sovyet Ordusu'nun Avrupa'da en büyük güç olarak belirmesi bu ülkenin dış politikasına da yansımıştır. Yıkıcı bir savaştan çıkmış olmasına rağmen Alman, Japon ve İtalyan ordularının yok olması ve Fransız ve İngiliz ordularının zor durumda olmasına ilave olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de savaştan ağır kayıplarla çıkması nedeniyle Sovyet Ordusu Avrupa'nın en güçlüsü haline gelince SSCB Karadeniz üzerindeki stratejik çıkarlarını rahatça ön plana çıkarmıştır. Savaş sonrası tabloda Karadeniz'in bir Sovyet gölü haline gelmesini engelleyen şey Montreux Şöleşmesi'ne sıkıca sarılmış olan bir Türkiye olmuştur.

Almanya'ya karşı cephe açması için sürekli Türkiye'ye baskı yapan SSCB, savaşın son zamanlarında müttefikler arası görüşmelerde bunu sürekli gündeme getirmiş ve sürekli Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmıştır. 4-11 Şubat 1945 tarihinde gerçekleşen Yalta konferansının gündeminin önemli maddelerinden birisi de Karadeniz ve Boğazların durumu olmuştur. Konferansta SSCB, Karadeniz'de Japonya'nın bile Rusya'dan daha fazla söz hakkı olduğunu, Montreux Şöleşmesi yapıldığı günden bu yana şartların değiştiğini ve bu nedenle sözleşmedeki konuların yeniden müzakere edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İngiltere ve ABD Boğazlar rejiminde SSCB'ye mevcut durumdan daha fazla geçiş serbestisi imkanı

---

¹⁸ Gerger, a.g.e., S.173

verilmesini kabul etmekle birlikte özellikle SSCB'nin bölgede geri dönülemez derecede stratejik üstünlük sağlamasından endişe etmeye başlayan ABD, Türkiye'nin egemenliğine zarar verecek bir statüye taraftar olmamıştır. Konferansta, konunun müttefik dışişleri bakanlarının yapacağı görüşmeler sonucunda alınacak kararların Türk Hükümeti'ne bildirilmesi kararı alınmıştır¹⁹.

Konferansın üzerinden çok geçmeden SSCB 19 Mart 1945 tarihinde, 1925'ten beri devam eden saldırmazlık paktının feshini bildiren bir notayı Türk Dışişlerine vermiştir. Moskova'nın paktı feshetmesi üzerine Türkiye paktın yenilenmesi yönünde beyanda bulununca SSCB bunun için 7 Haziran 1945'te verdiği notada birtakım şartlar ileri sürmüştür. Bu şartlar; Kars ve Ardahan'ın aslında Ermeni toprağı olduğu ve I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye haksız yere verildiğinden bu toprakların iadesi ve Boğazlar'ın ortak savunulması için üs verilmesi olmuştur²⁰.

17 Temmuz 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılan Potsdam Konferansında da notadaki taleplerini yineleyen SSCB, eski İtalyan sömürgelerinden biri üzerinde vesayete sahip olmak isteğini belirterek artık ülke savunması ve ulusal güvenlik endişeleri ile Karadeniz'i yabancı savaş gemilerine kapatma taleplerinin çok üzerine çıkmış ve Akdeniz'e inme isteğini açıkça beyan etmiştir. Bu talepler savaş sonrası durumun bölge jeopolitiğini ne denli değiştirdiğinin açık göstergesidir. ABD ve İngiltere, bu isteklerde bulunan bir SSCB ile beraber Boğazlar Konusunda Türkiye'ye baskı yapamayacaklarını belirtmiş olduklarından her devletin görüşünü Türkiye'ye ayrı ayrı bildirmesi kararı alınmıştır²¹.

---

¹⁹ Tükin, a.g.e., S.61

²⁰ Tükin, a.g.e., S.63

²¹ Tükin, a.g.e., S.65

Konferansta alınan kararlara paralel olarak Kasım 1945'te taleplerini Türkiye'ye bildiren ABD ve İngiltere'nin ardından SSCB'nin 7 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile sıraladığı talepleri; *Boğazlar'ın bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olması, sadece Karadeniz'e sahildar ülkelerin savaş gemilerinin Boğazlardan tam geçiş serbestisinden yararlanabilmesi, sahildar olmayan ülkelerin savaş gemilerine ise özel haller haricinde kapalı tutulması, Boğazlardan geçiş rejimini tespit sorumluluğunun sahildar devletlere ait olması ve Boğazların savunulmasının Türkiye ve SSCB tarafından ortakça yerine getirilmesi* olmuştur²².

ABD ve İngiltere Ağustos 1946'da verdikleri notalarla son iki Sovyet talebini kabul etmeyeceklerini beyan etmişlerdir²³. Aynı ay içerisinde Türkiye de verdiği cevabi notada son iki maddenin kabul edilemeyeceğini kesin bir ifade ile bildirmiştir²⁴. Bunu yeni bir SSCB notası ve takip etmiş aynı şekilde ABD ve İngiltere de SSCB'nin Türkiye'yi tek taraflı olarak zorlayamayacağını cevabi notalarla bildirmişlerdir²⁵.

Nota savaşları hiçbir zaman daha ileri gitmemiş ve bir çatışmaya dönüşmemiştir. 1946'daki bu son notalardan sonra SSCB, Karadeniz'in jeopolitiğini tek taraflı olarak değiştiremeyeceğini anlayınca gerilim düşmüş ve konu gündemin ilk sıralarındaki yerini kaybetmiştir.

1925 Saldırmazlık Paktı'nın feshi ve ardından Türkiye'nin egemenliği ve toprak bütünlüğünü hiçe sayan taleplerin gittikçe artan bir baskı ile doğrudan ortaya konması Sovyet diplomasisini amacına ulaştırmamış, amacının aksine bir etkiye sahip olmuştur. Günden güne artan bu baskıyı hisseden Türkiye, yeni küresel güç ABD ile ittifak arayışlarını hızlandırmış ve

---

²² Armaoğlu, a.g.e., S.106

²³ Gerger, a.g.e., S.179

²⁴ Armaoğlu, a.g.e., S.107

²⁵ Gerger, a.g.e., S.180

bu, Türkiye'nin NATO'ya katılmasına kadar uzamıştır. Aslında SSCB, 1925 Paktı'nı feshetmiş olmasaydı bu anlaşma, içerdiği hükümler nedeniyle, Türkiye'nin NATO'ya girmesine mani olacaktı. Zaten bu şekilde SSCB baskısı hissetmeyen bir Türkiye'nin NATO'ya katılma motivasyonu bu derece güçlü olmayabilirdi. Savaş sonrasında iki büyük gücünden SSCB'nin Karadeniz'in jeopolitiğini yeniden şekillendirme çabaları, bir bölge ülkesi olan Türkiye'nin Batı Bloğu'na katılma sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Türkiye'nin tarihsel "büyük güçler arasındaki dengelerden faydalanma ve tarafsız kalma" politikasını terk ederek NATO'ya katılması tüm Avrasya coğrafyasının kaderini bugün bile hala etkileyen bir gelişme olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

Türkiye'nin NATO'ya katılması ve ardından Stalin'in ölümü ile SSCB dış politikasında gündeme gelen değişiklikler nedeniyle Türkiye'nin Boğazlar konusunda hissettiği baskı tamamen ortadan kalkmamakla beraber önemli ölçüde azalmıştır. Bunda "*Türkiye'ye karşı hiçbir toprak iddiasında bulunmadığını beyan*" eden SSCB'nin 30 Mayıs 1953 tarihli notasının da katkısı olmuştur ²⁶.

Soğuk savaş devam ederken Boğazlar meselesi rafa kaldırılmış görünse de Karadeniz, ABD-SSCB rekabeti nedeniyle önemini yine de sürdürmüştür. Zira ABD SSCB'yi kuşatma politikasını etkin hale getirebilmek için bu ülkeyi Karadeniz'de de çevrelemek zorunluluğunu hissetmiştir²⁷. O dönemde SSCB'ye karşı Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'den sadece Türkiye Sovyet etkisinde değildi. Bu nedenle Türkiye, ABD için SSCB'yi kuşatan bir coğrafyanın önemli bir parçası olmuştur. Bu nedenle Türkiye'de kurulan ABD üsleri ve bir dönem

---

²⁶ Armaoğlu, a.g.e., S.107

²⁷ Graham Fuller, "Geopolitical Dynamics of the Caspian Region", Caspian Crossroads Magazine, Volume 3, Issue No.2, Fall 1997 (Fuller 2007)

konuşlandırılan uzun menzilli Amerikan füzeleri Türk-Sovyet ve Amerikan-Sovyet ilişkilerinin yeni kriz nedenleri olmuştur.

Karadeniz ve Boğazlar'da mutlak hakimiyet için Türkiye'ye tehditkar bir tutum takınmanın Türkiye'yi Batı ittifakına daha sıkı bağladığını gören SSCB bu politikasını göreceli olarak yumuşatmış ve Boğazlar'da sağlanan denge uzun yıllar korunmuştur. Bu politika değişikliğinde pragmatik değerlendirmelerin yanı sıra Stalin sonrası dönemde Sovyetler tarafından ortaya konulan barış içinde bir arada yaşama stratejisi (*peaceful co-existence*) ile soğuk savaş sürecindeki yumuşamanın da etkisi olduğu söylenebilir.

2. 1990 Sonrasında Değişen Koşullar

a. Enerji Faktöründeki Değişimler

SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya coğrafyasındaki uluslararası mücadelenin arka planında var olan başat unsurlardan birisi de enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi ve pazarlara nakledilmesi ile ilgili çatışmalardır. Bağımsız birer aktör kimliği kazanan Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetlerinin sahip oldukları petrol ve doğalgaz rezervleri, Karadeniz ve Hazar'a kıyısı olan ülkeleri tarih boyunca olmadığı kadar önemli hale getirmiştir. SSCB'nin parçalanmasıyla dünya hem politik hem de ekonomik anlamda yeniden paylaşım sahne olmaktadır. Batı Avrupa ve ABD tarafından değişimlerine öncelik verilen Doğu Avrupa'daki dışa kapalı ülkeler konusunda bu güne kadar önemli mesafe alınmıştır. Dünyanın politik ve ekonomik olarak yeniden yapılandırılması sürecinde sıranın Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya ile genel olarak Avrasya coğrafyasında olduğu söylenebilir. Bu süreçte, yönetim biçimleri demokratik ve temel insan hak ve hürriyetlerine saygılı olmayan ülkelerde rejimlerin yeniden yapılandırılması, "küreselleşmeye kapalı rejim ve yönetimler"den "dışa açık demokrasiler"e

geçişin gerekirse zor kullanılarak sağlanması ve Batılı değerlere önem veren iktidarların işbaşında olması hedeflenmektedir. Bu, bir enerji havzası olan bölgenin kaynaklarının dünyaya pazarlanabilmesi açısından olmazsa olmaz kabul edilmektedir.

Soğuk savaş dönemi boyunca Kuzey İran hariç Karadeniz ve Hazar Havzalarındaki mevcut enerji kaynaklarının tamamını SSCB'nin elinde bulunduruyor olması ABD ve Avrupa ülkelerini Kuzey Amerika ve Kuzey Denizi'ndeki öz rezervlerini değerlendirmeye ve Orta Doğu, Güney Amerika ve Afrika'daki kaynakları pazarlarına transfer etmeye yöneltmişken, 1990 sonrasında yaşanan gelişmeler dünya enerji kaynaklarının yeniden değerlendirilmesi ve paylaşılması adına gerçekleşen bir mücadeleye yol açmıştır.

1973 Petrol Krizi sonrası enerji kaynakları açısından dışa bağımlı ülkelerde petrol stokları artırılmaya başlanmıştır. Bu noktada özellikle Japonya ve başta Almanya olmak üzere AB ülkelerinde başlayan bu kaygı 11 Eylül Olayları ile doruk noktasına çıkmıştır. Afganistan ve Irak'ta kontrolü sağlayan ABD, petrol kaynaklarının pazarlara ulaştırılmasında daha fazla söz sahibi olarak rakip ekonomiler karşısında avantaj elde etmiş görünmektedir.

Üst üste yaşanan enerji bunalımları AB için enerji kaynakları edinmede alternatifleri çoğaltmayı bir zorunluluk haline getirmiştir. Artan çevre duyarlılığı sonucu alınan nükleer enerjiye yatırımı durdurma kararı enerji kaynaklarını çeşitlendirme çabası ile çelişmekle beraber önümüzdeki yıllarda diğer kaynakların içinde doğal gazın ağırlık kazanması beklenmektedir. Orta Asya ve Rusya'dan temin edilecek gazın taşınmasında Karadeniz ve havzasındaki gelişmeler AB için önem kazanacaktır. ABD Enerji Bakanlığı verilerine göre Hazar havzasındaki petrol rezervleri dünya toplam

rezervlerinin %25'ine doğal gaz rezervleri ise %12'sine denktir ²⁸. Bölgenin göz ardı edilemeyecek bir enerji havzası olduğu açıktır.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) 2002'de hazırladığı 2000-2030 dönemini kapsayan enerji projeksiyonu, ABD, AB ve Japonya başta olmak üzere tüm sanayileşmiş ülkelerin önümüzdeki yıllarda enerji kaynaklarının kontrolü konusunda yoğun bir rekabete girmesi için yeterli verilere sahiptir. Rapor, enerji kullanımının önlenemez biçimde artacağı, fosil yakıtların (petrol, doğal gaz, kömür) enerji kaynakları içinde en önemli yere sahip olmaya devam edeceği ve ticari enerjinin en büyük müşterisi olarak gelişmekte olan ülkelerin OECD ülkelerine hızla yaklaşacağı bir geleceği öngörmektedir. Önde gelen petrol ve gaz tüketen ülkelerin, ithalatları büyük oranda artacaktır. 2000-2030 yılları arasında her yıl birincil enerji talebinin %1,7 artması beklenmektedir. Fosil yakıtlar, talebin %90'dan daha fazlasını karşılayan birincil enerji kaynağı olarak kalacak, dünya petrol talebi yılda yaklaşık %1,6 artacaktır. Doğalgaza olan talep diğer fosil yakıtlara olan talepten daha güçlü bir şekilde artacaktır. Birincil gaz tüketimi 2000-2030 yılları arasında 2 katına çıkacak ve Dünya enerji talebinde doğalgazın payı %23'ten %28'e çıkacaktır. Kömür tüketimi de artacak fakat bu artış petrol ve gazın artışından daha yavaş olacaktır. İkincil enerji üretim (elektrik vb.) sektörünün kömür talebi, doğalgaz fiyatlarındaki beklenen artıştan dolayı artacaktır. Uzun vadede, gelişmiş teknolojilerin yaygınlaşması da bir yakıt olarak kömürün cazibesini arttıracaktır. Az sayıda yeni nükleer santral inşa edilecek ve bir kısmı da hizmet dışı bırakılacağı için nükleer gücün rolü önemli ölçüde düşecektir. Nükleer üretim önümüzdeki 5 yılda en üst seviyesine çıkacak ve daha sonra kademeli olarak azalacaktır²⁹.

²⁸“ International Energy Outlook 2011” , Energy Information Administration Office of Integrated Analysis and Forecasting, U.S. Department of Energy, 19-09-2011 , (Erişim) <http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/index.html> , 18-08-2012

²⁹ Projection for Energy Consumption, Energy Information Administration/International Energy Outlook 2005, <http://www.eia.gov/> Erişim Tarihi: 20-07-2012

Bu durum, günden güne enerji açığı ile karşı karşıya kalacak olan gelişmiş ülkelerle enerjiyi ihraç edip teknoloji satın alan ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı artıracığı gibi enerjide dışa bağımlı ülkelerin enerji kaynaklarının güvenliği konusundaki endişelerini de artıracaktır. Çünkü enerji üretimi ve rezervler belli sayıda ülkenin elinde toplanmıştır. Enerjinin arzı güvenliği, enerji politikaları gündeminin zirvesine taşınmaktadır³⁰. ABD, Japonya ve AB gibi ülke ve ülke toplulukları, uluslararası enerji nakil hatlarının güvenliğine daha fazla önem verme gereğini hissedeceklerdir. Buna ek olarak, petrol ve gaz ithal eden ülkeler; ucuz da olsa tek bir alıcıya veya kaynağa bağlı kalmak yerine enerjiyi temin ettikleri coğrafyayı çeşitlendirecekleri gibi, bu yakıtları farklılaştırmanın da yolunu arayacaklardır.

Benzer şekilde Exxon Mobil ve BP gibi dev petrol şirketlerinin hazırlamış olduğu raporlar enerji ihtiyacı içindeki ülkelerin pek de hoşuna gitmeyecek veriler içermektedir³¹. Zira IEA'nın raporlarına göre fosil enerji kaynaklarına talep önlenemez bir şekilde artacakken petrol devlerinin araştırmaları da bir enerji darboğazının yaklaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, dünya pazarlarına yeni ulaşmakta olan Karadeniz ve Hazar Havzalarındaki petrol ve doğal gaz kaynaklarının önemi günden güne artmaktadır.

Hazar Havzası'ndaki petrolün dünya pazarlarına taşınması için pek çok enerji nakil hattı alternatifi ortaya çıkmıştır. Bölgedeki enerjinin taşınacağı iki ekonomik bölge vardır. Birincisi Avrupa, ikincisi Uzakdoğu. Avrupa pazarlarına taşınması için alternatiflerden ilki; Gürcistan limanlarından tankerlerle Karadeniz ve Boğazlar yolu ile taşınması, ikincisi; Kuzey Kafkasya üzerinden boru hattı ile Rusya'ya ve Rus limanlarından tankerlerle Karadeniz ve Boğazlar yolu ile taşınması, üçüncüsü yine Rus limanlarından tankerlerle

---

30 System for the Analysis of Global Energy Markets , Energy Information Administration, 2005, <http://www.eia.gov/> Erişim Tarihi: 20-07-2012

31 William Colton, The Outlook for Energy: A View to 2040 , (Erişim) http://csis.org/files/attachments/111208_EnergyExxon.pdf , 20-07-2012

Karadeniz üzerinden Bulgaristan'a oradan boru hattı ile Yunanistan'a ve tekrar tankerlerle Avrupa'ya taşınması, dördüncüsü Boru hattı ile Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e taşınması ve beşincisi ki bu hat aynı zamanda Uzakdoğu'ya taşımaya da bir alternatiftir; boru hattı ile İran üzerinden Basra körfezine ulaştırılmasıdır. Uzakdoğu pazarlarına ulaştırmanın ilk alternatifi ise yukarıda da bahsedildiği gibi İran güzergahı, ikincisi; Orta Asya üzerinden boru hattı ile Çin ve limanları vasıtası ile Japonya ve Okyanusya'ya üçüncüsü de; Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusuna taşınmasıdır. Hangisinin hayata geçirilmesi gerektiği ile ilgili değerlendirmeler yapılırken sadece fayda maliyet analizi değil aynı zamanda ve daha baskın olarak güzergah üzerindeki ülkelerin siyasi istikrarından komşuları ile ilişkilerine ve hangi büyük devlet(ler) ile yakınlık kurduğuna bakılmaktadır. Örneğin bölgedeki enerji kaynağının Batı'ya nakli için ortaya çıkan alternatiflerden en düşük maliyetli olanı değil , uluslararası ilişkilerde en güçlü olanın politik tercihlerine en uygun olanı hayata geçirilebilir³².

Hazar petrol ve doğal gazını pazarlara taşıyacak boru hattı alternatifleri ABD, Rusya ve Çin'i karşı karşıya getirmektedir. ABD, stratejik çıkarları gereği Batı güzergahında Rusya ve İran'ı, Uzakdoğu güzergahında da Çin ve yine İran'ı devre dışı bırakmak için yoğun mücadeleler vermiş ve vermektedir. ABD'nin ileri sürdüğü tez, barış ve istikrar içindeki demokratik ülkelerden geçen hatların daha sağlıklı ve uzun ömürlü olacağı şeklindedir. Bu nedenle Çeçenistan'daki çatışmalar ve Türkiye'nin Boğazlar'ın güvenliği konusundaki hassasiyetleri Rusya ve Boğazlar'dan geçen diğer alternatifleri, "Şer Eksenini" içinde yer alan bir ülke olarak adlandırılması da İran alternatifini devre dışı bırakma konusunda ABD'nin dayandığı noktalar olmuştur. Özetle Batı güzergahında "Bakü-Tiflis-Ceyhan", doğu güzergahında da "Afganistan-

---

³² Richard Tanter, "Pipeline Politics: Oil, Gas And The US Interest In Afghanistan", **Outlook India**, 21-11-2001, (Erişim) <http://www.outlookindia.com/article.aspx?213804> , 18-07-2012

Pakistan” ABD’nin tercihleridir. Söz konusu bölgelerdeki çatışma veya istikrar manzaraları bu anlamda hayatidir.

Karadeniz ve Boğazlar’ın ana enerji nakil güzergahı olmaktan çıkarılmış olması Türkiye’ye nefes aldirmiştir zira Montreux Sözleşmesi’nde tadilat ihtiyacı Türkiye açısından ortadan kalkmış görünmektedir. Türkiye’nin bu ihtiyacının ortadan kalkmış olması ve Boğazlar rejiminin mevcut statüsünün devam edecek olması, durumu Rusya için bir mağlubiyet olmaktan da çıkarmıştır. NATO’nun birer Karadeniz ülkesi olan Romanya ve Bulgaristan’ı da kapsayacak şekilde genişlemesiyle oluşmaya başlayan jeopolitik gelişmeler ABD’nin bölgede güçlenmekte olduğuna ve taleplerinin artabileceğine işaret etmektedir.

b. NATO’nun Genişlemesi

SSCB’nin ortadan kalkması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra NATO kendisini politik açıdan yeniden yaratmak zorunda kalmıştır. Bunda kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Ancak NATO, 11 Eylül’den sonra, Avrupa’nın dışından, özellikle Orta Doğu’dan kaynaklanan Soğuk Savaş sonrası dönemin tehditleri ile başa çıkabilmek için kendini ikinci kez tanımlama gereği duymuştur. İçinde bulunduğumuz dönemde NATO’nun en önemli gündemi de budur³³. 1990’larda, NATO, Balkanlar’daki etnik savaşları geç de olsa durdurmak, Orta ve Doğu Avrupa’daki yeni demokrasileri Batı’ya bağlamak, ve eskiden düşman olan Rusya ile işbirliğine dayalı, yeni ilişkiler kurmak konularında üstlendiği görevleri yerine getirmiştir. NATO, on yıldan kısa bir sürede kendisini özellikle alan savunması üzerine odaklanmış bir Kuzey Amerika-Batı Avrupa ittifakından, Baltık’tan

³³ Ronald D. Asmus , Bruce P. Jackson, “The Rationale for a New Strategy” **Developing a New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, The German Marshall Fund of the United States , Washinton D.C., 2004, S.18 (Erişim) <http://www.scribd.com/doc/37886399/A-New-Euro-Atlantic-Strategy-for-the-Black-Sea-Region>, 12-08-2010

Karadeniz'e kadar üyeleri olan ve giderek daha fazla "alan dışı" misyonlar üstlenen bir Pan-Avrupa kurumuna dönüştürmüştür³⁴.

11 Eylül 2001 olayları, NATO'nun 1990'lardaki stratejik yenilenmesinden sonra ikinci bir yenilenmeyi gündeme getiren jeopolitik bir deprem etkisi yapmıştır. Stratejik açıdan İttifak, kendisini Avrupa-Atlantik sahasından çıkartıp "Büyük Orta Doğu" olarak adlandıran bölgelere taşıyacak yeni bir hamle yapmak zorunda hissetmiştir. Hem ABD hem de Avrupalı üyeler Batı'ya karşı en büyük tehdidin Avrupa'dan değil, bu sınırların ötesinden geldiğini düşünmeye ve dolayısıyla sınırlarını Orta Doğu'ya doğru genişletip genişletmemeyi tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmalar bir sonuca ulaşmamış, ABD'nin ısrarlarına rağmen bu süreçte birçok Avrupalı müttefik, NATO'nun gelecekteki rolünün Avrupa ve çevresindeki güvenliğin yönetimi ile sınırlı kalmasını tercih etmiş, Orta Doğu'daki potansiyel rolleri üstlenmesini istememişlerdir. 11 Eylül olayları bu tartışmalara ABD'nin arzu ettiği şekilde bir yön vermiştir. NATO, ABD'ye karşı yapılan terörist saldırılar karşısında 5. Maddeyi uygulamaya koymuş ve ABD'nin Afganistan'daki operasyonuna NATO dahil olmuştur. Bunun NATO için bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. ABD benzer bir görevi Irak için de talep etmiş ancak bu tıpkı Bosna Savaşı günlerinde olduğu gibi ittifak içinde derin ayrılıklara yol açmıştır.

ABD'nin NATO'nun genişlemesini istediği bir coğrafya da Karadeniz Havzası'dır. ABD'nin gerekçesi kitle imha silahlarının ve uluslararası terörizmin yayılmasını önlemektir. Trans-Dinyester sorunu , Osetya ve Çeçenistan'daki çatışmalar ve Dağlık Karabağ sorunları dolayısıyla ABD, bölgenin istikrarsızlıklara gebe olduğu ileri sürmekte ve bu nedenle NATO'nun bir taraftan üye ülke sayısının diğer taraftan da askeri gücünün ve

³⁴ Ryan J Hendrickson, Kristina Spohr Readman, "From the Baltic to the Black Sea: Bush's NATO Enlargement", **White House Studies Compendium**, Ed. Robert W. Watson, New York, 2004, Vol. 4 , (Ryan J. Hendrickson , Kristina Spohr Readman 2004) (Erişim) <http://eprints.lse.ac.uk/15684/>, 12-08-2010

yetki alanlarının artırılması yoluyla bölgede daha etkin olmasını talep etmektedir.

ABD'nin küresel askeri ve diplomatik liderliğini savunan önemli bir eğitim kurumunun (Project for the New American Century) başında bulunan ve 1980'li yıllarda istihbarat ve savunma konularında ABD Hükümetine danışmanlık yapmış olan Gary Schmitt 9 Mart 2005'te yayınlanan Karadenizde Demokrasi konulu bir makalede, ABD ve kısmen AB adına Karadeniz Havzası için bir politik vizyon çizmiştir³⁵. Buna göre bölgedeki aktörleri üç ana grupta toplamıştır. Birinci grupta "*bölgesel büyük güçler*" Rusya ve Türkiye vardır. İkinci grupta ise bu ülkelerin "*dış politika emellerinin ağır etkisinde kalan*" bölgesel istikrardan yana ve Batılı örgütlerle daha yakın işbirliği içinde olmaya çalışan "*ortanca kuvvetler*" Ukrayna Romanya ve Bulgaristan bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise "*bölgesel büyük güçleri korku ile izleyen, daha gelişmiş ve Avrupalılaştırmış ortanca kuvvetlere gıpta eden ve eski imparatorluk güçlerinin tektonik plakalarında oluşan her sarsıntıdan yaralanmakta olan*" daha küçük kıyı devletleri Moldova, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan bulunmaktadır³⁶. Schmitt, bu tespiti yaparken Türkiye'yi de Rusya ile beraber bölgesel istikrarı tehdit eden ülke olarak sınıflandırmış ve ardından ABD ve AB'nin bölgedeki ortak çıkarlarını altı noktada ortaya koyarak Batı'nın bölge için ortak hareket etmesini önermiştir.

İlk olarak; Bölge, Orta Doğu'nun giriş noktasıdır ve "*1 Mart 2003'te ABD'nin dehşet içinde fark ettiği gibi*", Karadeniz Devletlerinin işbirliği olmadan Orta Doğu'ya Kuzeyden yaklaşmak kolay değildir. Bu nedenle Orta

---

³⁵ Gary Schmitt, "Democracy and the Black Sea Region", Memorandum to Opinion Leaders, 09-03-2005, (Erişim) <http://www.newamericancentury.org/blacksea-20050309.htm> , 11-08-2010

³⁶ Schmitt, a.g.m.

Doğu'da demokratikleşme çabalarının başarılı olabilmesi için Batı, *"güvenli, müreffeh ve demokratik bir Karadeniz Bölgesi'ni inşa etmek"* zorundadır³⁷.

İkinci olarak; Karadeniz Bölgesi Asya ticaret yolu İpek Yolu'nun başlangıcıdır. Bu güzergahta artık baharat ve ipek değil enerji kaynakları taşınmaktadır. *"Orta Asya'nın enerji rezervleri Avrupalı müttefiklerimiz için önemli hale gelmektedir. Bugün AB ülkeleri enerji ihtiyaçlarının %50'sini ithal etmekte iken bu oran 2020'ye kadar %70'e çıkacaktır ve bu artış Avrupa'yı Bakü-Tiflis-Ceyhan hattında olduğu gibi Karadeniz civarına taşıyacaktır."*³⁸

Üçüncü olarak; Karadeniz Bölgesi hızla Avrupa'nın bir parçası haline gelmektedir. Karadeniz'in batı ve güney kıyıları da NATO kıyılarıdır. Bu durum, Temmuz 2004'teki NATO İstanbul Zirvesi sonuç bildirisinde kayıt altına alınmış ve Karadeniz Bölgesinin Euro-Atlantik bölgesinin güvenliğinin temel bir parçası olduğu belirtilmiştir³⁹.

Dördüncü olarak; *"Bizi bölgeye bağlayan sadece ABD çıkarları değildir, bizim siyasi değerlerimiz de söz konusudur."* Gürcistan ve Ukrayna'daki *"demokratik devrimlerin yarattığı olanaklar..."* Minsk, Kişinev, Almatı, Bişkek ve Beyrut'ta siyasi yapıları değiştirmiştir. *"Şüphesiz en geniş ve dramatik değişimler Euro-Atlantik'in bu parçasında oluşmaktadır."*⁴⁰

Beşinci olarak; *"Eski SSCB'nin en tehlikeli kalıntıları Karadeniz'in kuzey kıyıları boyunca serpilmiş durumdadır. Bir donmuş çatışmalar⁴¹ kemeri, Doğu Moldova'daki TransDinyester bölgesinden başlayarak, Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya bölgesinden geçerek Ermeni-Azeri*

³⁷ Schmitt, a.g.m.

³⁸ Schmitt, a.g.m.

³⁹ Schmitt, a.g.m.

⁴⁰ Schmitt, a.g.m.

⁴¹ Donmuş çatışmalar (frozen conflicts) kavramıyla, Doğu Moldova'daki TransDinyester bölgesinden başlayarak, Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya bölgesinden geçerek Ermeni-Azeri sınırındaki Dağlık Karabağ bölgesine uzanan coğrafyada SSCB döneminde askıya alınmış ancak alevlenmek için kıvılcım bekleyen etnik ve toprak talebi temelli çatışma potansiyeli içeren sorunlar kastedilmektedir.

sınırındaki Dağlık Karabağ bölgesine uzanmaktadır. Sovyet İmparatorluğu'nun sona ermesiyle çıkan iç savaşlardan kaynaklanan bu donmuş çatışmaların her birinde acımasız bir savaş ve etnik temizlik meydana gelmiştir ve yeniden meydana gelebilir. TransDinyester, Abhazya ve Güney Osetya, bir taraftan çokuluslu suç örgütlerine yuva öte yandan yasadışı silah, uyuşturucu, kadın ve çocuk ticaretine üs olmaktadır. Bu yasadışı oluşumlar bölge yönetimlerini istikrarsızlaştırmakta, yasadışı trafikle Avrupa'yı tehdit etmektedir .Düşmanlarımıza silah ve teknoloji satma potansiyeli ile ABD için de eninde sonunda tehlike yaratacaktır."⁴² Bahsi geçen ifadeler NATO'nun yakın gelecekteki muhtemel görev alanlarını da işaret ediyor olması açısından önemlidir.

Altıncı olarak; 17 Aralık 2004'te AB'nin tam üyelik müzakerelerine yeşil ışık yakmış olmasının rağmen " Türkiye'nin ulusal ve jeopolitik kimlik krizinin uzak olmadığına ve zor bir döneme girebileceğine dair güçlü emareler vardır. Haziran 2004'te, bölgesel hegemonyasını sürdürebilmek için, Türkiye, NATO gözetiminde Karadeniz'e yönelik Active Endeavour operasyonunu engellemede anahtar rol oynamıştır. Ülke içinde AK Parti yönetimi, keskin bir Anti-Amerikancılık, kültürel Anti-Batıcılık ve yeniden ortaya çıkan yabancı düşmanlığı ile belirgin bir şekilde kötüye gidiş göstermektedir. Dış Politikada Başbakan Erdoğan döneminde Türkiye, İsrail ile stratejik ilişkilerini sessizce bozmuş, Ermenistan ile ortak sınırın açılmasına yönelik müzakereyi reddetmiş, ABD'den Irak'taki Kürt nüfusa olumsuz davranmasını istemiştir. Diplomatik tabirle Türkiye zararlı hale gelmiştir. Belki de en endişe verici olanı Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz Bölgesinde işbirliği politikası görüşmeleridir."⁴³ Ermenistan, İsrail ve Irak'a yönelik politikalar ve ülke içindeki birtakım gelişmeler gerekçe gösterilerek Türkiye için bir istikrarsızlık beklentisi oluşturmaya yönelik bu düşünceler NATO'nun Karadeniz'de

---

⁴² Schmitt, a.g.m.

⁴³ Schmitt, a.g.m.

etkinliğini artırma çabalarının desteklenmemesi de göz önüne alarak Türkiye'yi "zararlı" ilan edebilmiştir.

Bu bağlamda, makalede sıralanan gerekçeler incelendiğinde; Türkiye'nin gerek askeri ve stratejik gerekse enerji ile ilgili konularda Rusya ile işbirliğine yönelik atacağı her adım ABD ile ilişkilerinde soğukluk yaratacak ve Batı'da Türkiye aleyhine hızlı bir kamuoyu oluşturulması mümkün olacaktır.

Bu ve benzeri fikirler sadece Schmitt tarafından dile getirilmiş değildir. Marshall Fonu'nun yönetim kurulu üyesi Ronald D. Asmus ve soğuk savaş sonrası ortaya çıkan yeni devletlerin demokratikleştirilmesi misyonu ile kurulmuş olan "Project on Transitional Democracies" adlı kurumun başkanı Bruce P. Jackson'un birlikte kaleme aldıkları Stanford Üniversitesi yayını Policy Review'da Haziran 2004'te yayınlanan "Karadeniz ve Özgürlüğün Sınırları" adlı makalede de benzer görüşler yer almaktadır. Makalenin yazarlarına göre Avrupa'nın bugün meşgul olduğu temel sorunlardan biri "*Karadeniz'deki dört donmuş çatışma bölgesinden yayılan yasadışı göçlerle uyuşturucu ve kadın ticaretindeki hızlı artıştır. Vaktinde İpek Yolu olarak adlandırılan güzergah şimdilerde Avrupa pazarlarına eroin ve El-Kaide örgütüne tehlikeli teknolojiler taşımada kullanılmaktadır... Bölgenin bir başka önemi de Büyük Orta Doğu bölgesine yakınlığından kaynaklanmaktadır... Karadeniz Bölgesi, Orta Doğu'ya istikrar getirmeye çalışan Batı'ya meydan okuyuşun merkez üssü haline gelmektedir... Bölgenin son bir önemi de Avrasya enerji kaynaklarının Batı'ya taşınması noktasında ortaya çıkmaktadır.*"⁴⁴ Yazıda bu ve benzeri gerekçelerle NATO'nun hem bölgeyi de içine alacak şekilde genişlemesi hem de etkinliğinin derinleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

---

⁴⁴ Ronald D. Asmus, Bruce P. Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", Policy Review, No. 125, Haziran/Temmuz 2004, (Erişim) <http://digilib.lib.unipi.gr/ket/bitstream/ket/736/1/The%20Black%20Sea%20and%20the%20Frontiers%20of%20Freedom.pdf>, 12-08-2011

ABD ve NATO için II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Türkiye'nin koruduğu vazgeçilmez müttefiklik konumu artık tartışmaya açıktır. Türkiye ile karşı karşıya kalabileceği hesabını yapan ABD bölgede yeni alternatiflere ihtiyaç duymaya başlamış ve bu bağlamda NATO şemsiyesi altında Almanya'da bulunan askeri üslerini Romanya ve Bulgaristan'a taşımak için faaliyetlere başlamıştır⁴⁵. Bu ülkelerde kurulması planlanan üslere deniz üsleri de dahildir. Bunun gerçekleşmesi durumunda NATO ve dolayısıyla ABD deniz kuvvetlerinin Karadeniz'e çıkışı konusu gündeme gelecektir. Bu konuyu "Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği ve Montreux Sözleşmesi" başlığı altında detaylı olarak inceleyeceğiz.

c. Kadife Devrimler ve Sonrası

SSCB'nin dağılmasından sonra çıkan "jeopolitik boşluk" ⁴⁶ nedeniyle etnik ve dinsel açıdan heterojen yapılara sahip Balkan ülkelerinde ardı adına yaşanan rejim değişiklikleriyle nispeten Batı ile uyumlu denilebilecek hükümetlerin iktidara geldiği söylenebilirken Karadeniz havzasındaki Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeler ise 2000'li yıllara iktidarda Batı'nın arzu etmediği çizgideki hükümetlerle girmiştir.

Takip eden yıllarda bölgede ilk hareketlilik Gürcistan'da başlamış ve mevcut hükümetin devrilerek yeni hükümetin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Kadife devrimler olarak da adlandırılan renkli devrimler şiddete başvurmeyen sivil itaatsizlik eylemlerinin bir sonucu olarak değerlendirilmiş ve sloganları sembolleri ve bayrakları ile oldukça popüler hale gelmiştir. Gürcistan'da kırmızı devrim ya da gül devrimi, Ukrayna'da kestane ya da turuncu devrim olarak adlandırılan bu devrimler adeta bayram havası içinde planlı bir şekilde resmi binaları kuşatarak yönetimleri işlemez

---

⁴⁵Hendrickson , a.g.m.

⁴⁶ Zbigniew Brzezinski, **Kontrolden Çıkmış Dünya**, Çev: Haluk Menemencioğlu, T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1996 (Brzezinski, Kontrolden Çıkmış Dünya 1996)

hale getiren sivil eylemciler tarafından gerçekleştirilmiştir⁴⁷. Dünya kamuoyunun ilgi ile detaylarını izlediği bu eylemlerin hem gidişatına yön veren hem de sonuçlarından etkilenen ülkeler ABD ve Rusya ve belli ölçüde AB ülkeleri olmuştur. Bu ülkelerde gerçekleşen devrimlerde toplumsal ve siyasi dönüşümü sağlama görevinin sivil toplum kuruluşlarına verildiği de sıklıkla iddia edilmiştir⁴⁸.

Etnik çatışmaların sıklıkla yaşandığı Kafkasya'da stratejik öneme sahip Gürcistan, Kafkasya'da kontrolü yitirmek istemeyen Rusya için askeri üslerinin bulunduğu stratejik ülke konumundadır. Yine Rusya'nın etkinliğini belli sınırlar içinde tutmaya çalışan ABD ve AB için de önemli bir ülkedir. Bağımsızlığından bu yana siyasi istikrara kavuşamamış olan bu ülkede 2003'te yapılan seçimlerin adil olmadığı gerekçesiyle başlayan eylemler sonucunda 24 yıldır ülkeyi yöneten Eduard Şeverdnadze istifa etmek zorunda kalmış yenilenen seçimlerde sivil harekete önderlik etmiş olan genç lider Mihail Saakaşvili başkan seçilmiştir. Yeni yönetim Batı tarafından hoşnutlukla karşılanmış olsa da askeri üsler ve Acaristan gibi sorunlar yüzünden Rusya ile ilişkiler gerilmiştir. Yaşanan iktidar değişikliği sonrası gelinen noktada Rusya ya da ABD'nin ülkede kontrolü etkin olarak sağladığı da ülkenin istikrara kavuştuğu da söylenememektedir⁴⁹.

Hazar havzası ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaşmasındaki bir diğer transit geçiş ülkesi konumundaki Ukrayna, Rusya için eskiden olduğundan daha önemli hale gelmiştir. NATO ve AB sınırlarının genişlemesi sonrası Rusya ile sınırları arasında AB için de bir tampon ülke olarak önemlidir. Öte yandan, gerek enerji transferindeki rolü, gerekse

---

⁴⁷ Giray S. Bozkurt, "Gürcistan Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", KARAM Karadeniz Araştırmaları Merkezi Dergisi, 2006, Sayı 9, s.151-167

⁴⁸ Sinan Oğan, "NGO Devrimlerinin Sıradaki Adresi Kırgızistan", Stratejik Analiz, Cilt 5, Sayı 60, Nisan 2005, s. 31

⁴⁹ Bozkurt, a.g.m.

barındırdığı Rus askeri üsleri ve Rusyayı çevreleyen sınırları nedeniyle ABD için de stratejik öneme sahip bir ülkedir. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna iç siyasetinde bu üç taraf ile ilişkiler de her zaman belirleyici olmuş, mümkün olduğunca dengeli bir politika güdülmeye çalışılmıştır⁵⁰.

Ukrayna’da yaşanan politik krizlerin arkasında genel olarak bir yüzyıl önce ülkenin doğu ve batı olarak aynı ulus ama farklı iki kültür, farklı iki dil, farklı iki tarih olarak bölünmesi yatmaktadır. Ülkenin doğusu asırlar boyunca ilk önce Rus İmparatorluğu ve sonra SSCB ve Moskova’nın hakimiyetinde kalmıştır. Bu coğrafyadaki insanlar Ukrayna aksaniyle Rusça konuşmakta ve önemli bir kısmı kendilerini Rus olarak tanımlamaktadırlar. Bu yüzden 2004 başkanlık seçimlerinde ağırlıklı olarak Rusya yanlısı olduğu iddia edilen Viktor Yanukoviç’i desteklemişlerdir⁵¹. Ukrayna’nın batısı ise her zaman yüzünü Batı’ya dönmüştür. Bölge, 14’üncü yüzyıldan 18’inci yüzyıla kadar Polonya’nın hakimiyeti altında, 1’inci Dünya Savaşı’na kadar da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hakimiyeti altında kalmıştır. 1’inci Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir şekilde kendi hükümetini kurarak bağımsız kalmış, ancak kısa bir süre sonra tekrar Polonya’nın kontrolüne girmiştir. Daha sonra Sovyet istilasına ve Nazi işgaline uğramış, 1991 yılına kadar da SSCB’nin kontrolünde kalmıştır. 2004 başkanlık seçimlerinde ülkenin bu kısmı ağırlıklı olarak Batı yanlısı olduğu iddia edilen Viktor Yuşçenko’yu desteklemiştir⁵².

Ülke içindeki etnik durum ve siyasal tabloya bakıldığında Dinyeper Nehri’nin doğusunda kalan Doğu illeri olarak adlandırılan bölgede yoğun bir Rus nüfusu bulunmaktadır. Nüfusun % 20’sini oluşturan Ruslar’ın ağırlıklı

---

⁵⁰ İlyas Kamalov, “Bağımsızlıktan Özgürlüğe Ukrayna”, Statejik Analiz , Mart 2005, sayı: 59, cilt: 5,s.44

⁵¹ Anna Dolgov, “Ukraine: Political Divide Took Root Centuries Ago”, Globe Correspondent Boston Globe, Boston, December 1, 2004, (Erişim) <http://www.usubc.org/AUR/aur4-241.php>, 04.03.2010

⁵² Dolgov, a.g.m.

olarak yaşadığı yerler ise Doğu illerinin yanında Kırım, Odessa ve Kiev'dir. Doğu illeri tamamen Rusya'nın ekonomik yapılarına bağlı durumdadır ve Ukrayna'nın doğusu tam bir ekonomik güç bile değilken batı büyük ölçüde doğuya bağımlıdır. Ülkenin kuzeybatı ve merkezi bölgelerinin geçim kaynakları ziraat iken, ülkenin doğusu Ukrayna'nın kömür yatakları, çelik ve silah sanayinin bulunduğu eski endüstri merkezidir⁵³. Ayrıca Ukrayna'nın en önemli liman kenti konumundaki Odessa'da Rus nüfusunun ağırlıkta olduğu göz önüne alınırsa Ukrayna içindeki Ruslar faktörünün ulusal ekonomi yapılarından dışlanmasının oldukça zor olduğu görülmektedir

Ukrayna'da 2004 Kasım'ında yapılan seçimler öncesi Rusya açık biçimde Viktor Yanukoviç'i desteklemiş, buna karşılık Yanukoviç de seçildiği takdirde Rusya ile daha yakın ilişkilerin gelişeceği, Rusça'nın ikinci resmi dil olacağı, her iki ülke arasında çifte vatandaşlığın mümkün kılınacağı gibi vaatlerde bulunmuştur⁵⁴. Yapılan seçimleri Yanukoviç'in kazanmasının hemen ardından seçimlerin adil olmadığı gerekçesiyle başlayan protestoların büyümesi⁵⁵ sonucu seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş ve takip eden seçimleri Batı'nın da açıkça desteklemiş olduğu Viktor Yuşçenko kazanmıştır⁵⁶.

Ancak ülkedeki bahar havası uzun sürmemiş, 2005 Aralık ayında Rusya ile Ukrayna arasında başlayan doğalgaz krizi, Kırım'daki üsleri ve hatta iki ülke arasındaki sınırları da tartışmaya açmıştır. Kış ortasında doğalgaz

---

⁵³ Gwendolyn Sasse, "Ukraine at the Brink of a Break-up? Analysis", The Guardian, 30-11-2004, (Erişim) <http://www.guardian.co.uk/ukraine/story/0,15569,1362721,00.html>, 04.03.2010

⁵⁴ Paul Korduban, "Yanukovych and Tymoshenko Courting Moscow Ahead of Election", Eurasia Daily Monitor Volume: 6 Issue: 164, 09-09-2009, (Erişim) http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35462, 11-09-2009

⁵⁵ Bu gösteriler sırasında başkent Kiev'de yaklaşık 100.000, ülkenin batısındaki Lviv'de ise yaklaşık 250.000 kişi toplanmış, gösterilere dünya medyasında uzunca süre yer verilmiştir.

⁵⁶ Oleg Varfolomeyev, "Yushchenko Lays Out His Conditions For Accepting Yanukovych", Eurasia Daily Monitor Volume: 3 Issue: 146, 28-07-2006, (Erişim) http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31921, 11-09-2009

yetersizliği ile karşı karşıya kalan AB ülkeleri ise bu sorunun iki ülke arasında bir an önce çözülmesini teşvik etmekten başka birşey yapamamıştır⁵⁷. Kriz, Ukrayna'nın doğal gaz için daha yüksek bedel ödemeyi kabul etmesi üzerine rafa kalkmış olsa da , Turuncu Devrim ile gelen yeni yönetim için de halk desteğinin ciddi oranda düşmeye başladığı ortaya çıkmıştır. Bir sonraki seçimlerde , Turuncu Devrim'e gelen Yuşçenko ve onun döneminde Başbakanlık yapmış olan bir başka başkan adayı Timoşenko da seçimlerde Yanukoviç'in karşısında mağlup olmuştur⁵⁸. Seçimlerden önce AB'den beklediği desteği bulamayan Timoşenko, bugün eski bir başbakan olarak görev yaptığı dönemde doğalgaz krizi sonrası Rusya ile yapmış olduğu doğal gaz anlaşmasında ülkeyi zarara uğrattığı gerekçesiyle yargılanmış, hüküm giymiştir⁵⁹. Dikkat çekici olan ise Rusya ile yaşanan doğalgaz krizi sonrası Avrupa mediasından da Avrupalı devlet adamlarından da beklediği desteği bulamamıştır. Rus doğalgazı yerine ikame edebileceği bir kaynak bulamayan AB için enerji arzı güvenliğinin dış politika tercihlerinde ne kadar belirleyici olduğu ortadadır.

B. ABD'nin Karadenizi İçine Alan Bölgeye İlişkin Politikası

1. Karadeniz Havzasındaki Enerji Kaynaklarının ABD İçin Anlamı

Amerikan Enerji İdaresi (EIA) tarafından 2011'de hazırlanan ve 2008-2035 dönemi projeksiyonunu kapsayan raporda (International Energy Outlook 2011) enerji kullanımının değiştirilemez şekilde artacağı, fosil yakıtların enerji kaynakları arasında baskın bir yere sahip olmaya devam

⁵⁷ Sinan Oğan, "Rusya ile Ukrayna Anlaştı, Çıkarmamız Gereken Dersler...", 05-06-2006 (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a713.html>, 30-07-2006

⁵⁸ "Ukrayna Seçimini Yanukoviç Kazandı", BBC Türkçe , 08-02-2010 (Erişim) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/02/100208_ukraine.shtml , 29-07-2012

⁵⁹ "Ukrayna'da Timoşenko'ya Yedi Yıl Hapis", BBC Türkçe , 11-10-2011, (Erişim) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111011_ukraine_tymoshenko.shtml , 29-07-2012

edeceği ve ticari enerjinin en büyük müşterisi olarak gelişmekte olan ülkelerin OECD ülkelerine hızla yaklaşacağı bir geleceği öngörülmektedir⁶⁰. Bugün dünyada üretilen yıllık 510 katrilyon btu'luk enerjinin yaklaşık %20'si ABD tarafından tüketilirken bu oranın 2035'de %15'e gerilemesi öngörülmektedir. Yine aynı kurumun yayınlamış olduğu bir başka raporda⁶¹ ABD'nin 2009 yılında tüketmiş olduğu toplam enerjinin %52'si petrol, %21'i doğalgaz olup petrolün %64'ü doğal gazın %16'si ithal edilmektedir. ABD'de 2009 yılında tüketilen toplam enerji içinde ithal enerjinin payı %33 olarak gerçekleşmiştir. Bu raporlardaki verilerin ışığında, Dünya'nın enerji kaynaklarının önümüzdeki 20 yıllık dönemde artan talebi karşılamaya yeterli olduğu ve ABD'nin AB, Japonya ve Çin gibi dünyadaki diğer büyük ekonomilerle kıyaslandığında enerji bağımlılığının çok daha az olduğu, yenilenebilir enerji ve kaya gazı (shale gas)⁶² üretimi gibi alternatif enerji kaynaklarına yaptığı ve yapmayı planladığı yatırımlarla da bu bağımlılığı daha da azaltmayı başarabileceği söylenebilir.

Ancak, enerji arzı güvenliği, enerji altyapısındaki yatırımlar, enerji üretiminin ve kullanımının neden olduğu çevresel zararlar ve dünya nüfusunun modern enerjiye ulaşmada yaşadığı eşitsizlikler konusunda önemli endişeler bulunmaktadır. Amerika'nın "Enerji Güvenliği Yaklaşımı" ise küresel sistem için kural koyucu olarak değerlendirilebilir. ABD, enerji pazarları üstünde egemen bir pozisyona sahiptir. Enerji arz güvenliği ABD'de yıllardır ulusal güvenlik meselesi olarak görülmüş ve dış politika gündeminde önemli bir rol oynamıştır. ABD ulusal güvenlik planlarında 1970'lerden bu

---

⁶⁰ World Energy Outlook:2011, U.S. Energy Information Administration, Eylül 2011, (Erişim)
[http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484\(2011\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484(2011).pdf) , 29-07-2012

⁶¹ 2009 Energy Balance for United States , (Erişim)
http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=US , 29-07-2012

⁶² "Developing Natural Gas From Shale Rock" , Chevron, (Erişim)
<http://www.chevron.com/deliveringenergy/naturalgas/shalegas/whereweoperate/>, 29-07-2012

yana enerji güvenliği tanımlanmaktadır⁶³. 2000'lerden bu yana enerji politikası ilgili raporlarda enerji arz güvenliğine öncelik verilmiştir. ABD'nin enerji güvenliği yaklaşımı, petrol ve doğal gaz kaynaklarına erişimin önündeki engellerin kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu modelde dış ticaret yatırımları petrol ve doğal gazın devlet kontrolünde çıkarılmasını sağlayacak en iyi araç olarak görülmektedir. ABD'nin enerji arz güvenliği yaklaşımına göre ülkenin petrol kaynaklarına sahip olması enerji güvenliğini tek başına sağlayamaz. Enerji güvenliği, istikrarlı dünya petrol pazarı, çeşitlendirilmiş ve güvenli transit rotaları gerektirir. Arz kesintileri küreseldir ve enerji kaynağına sahip olup olmamakla ilgili değildir. Küresel pazara entegre olmuş petrol şirketleri küresel enerji güvenliği ile birlikte ulusal enerji güvenliğini sağlar ⁶⁴. ABD hükümeti uluslararası enerji şirketlerinin Amerikan dış politikası ile uyumlu araştırma ve geliştirme girişimlerini aktif olarak desteklemektedir. Petrol şirketlerinin rekabet edebilirliği ve karlı yatırımları ABD'nin enerji güvenliği için ana unsurlardan birisidir. Şirketlere doğrudan hükümet desteği yoktur, fakat dolaylı bir ABD enerji diplomasisi desteği vardır. Amerikan hükümetinin ana amacı petrolü elde etmekten ziyade uluslararası petrol arzını artırmak, transit rotalarını çeşitlendirmek ve küresel enerji arzı ve fiyatları üzerinde her zaman belirleyici olabilmektir ⁶⁵.

Orta ve uzun vadeli hedefler böyle olmakla birlikte, 1990'lı yılların başlarından beri, başını ABD Dışişleri eski Bakan Yardımcısı (1994-2001

---

⁶³ Lourdes Melgar, "Energy Security: A North American Approach" **Forging North American Energy Security Conference**, Monterrey, Mexico 01-04-2004, (Erişim) <http://www.american.edu/ia/cnas/events/NAFI-en.pdf> , 03-03- 2011.

⁶⁴ ACUS (Atlantic Council of the United States) , China EnergySecurity Cooperation. Dialogue Report, 01-11-2007, (Erişim) http://www.acus.org/docs/070612USChinaEnergySecurityCooperation_Dialogue_Report.pdf , 03-03-2011

⁶⁵ Robert Skinner, "Strategies for Greater Energy Security and Resource Security", Oxford Institute for Energy Studies, Background Notes, (Erişim) <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/02/Presentation34-StrategiesforGreaterEnergySecurityandResourceSecurity-RSkinner-2006.pdf>, 03-03-2011

yılları arası) Strobe Talbott'un çektiği “Russia First” politikası⁶⁶, bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bir diğer anlatımla, “Doğu-Batı Koridoru”, ABD'nin Hazar Bölgesi'ne yönelik enerji politikasının temel hedefi olsa da, SSCB döneminde münhasıran Rusya üzerinden gerçekleşen ihraç yolları, “Russia First” politikasının da etkin olması ile, Rusya'ya bölgede tekele yakın bir konum sunmuştur. Bu politika sürdüğü müddetçe, bölge ülkelerinin yalnız enerji alanında değil, siyasi karalarında da, “bağımsız” hareket etme şansları, “reel politika” açısından oldukça sınırlıdır.

Çelişkili gibi görünen durumu anlayabilmek adına ABD'de de, diğer birçok ülkede olduğu gibi, uluslararası enerji politikaları konusunda, nihai kararları biçimlendiren tek gücün hükümet olmadığını hatırlamak faydalı olabilecektir. Birden fazla g merkezi ve bu merkezler içinde de, zaman zaman farklılaşabilen yaklaşımlar söz konusudur. Exxon-Mobil, Chevron, Unocal, Conoco gibi petrol devlerinin de, karar alma ve daha da önemlisi uygulama aşamalarında yadsınamaz ağırlığı vardır. Bunun tipik örnekleri arasında, ABD Yönetimi'nin ısrarlı açıklamalarına karşın, anılan şirketlerin Bakü-Ceyhan Petrol Boru hattı konusunda yıllarca hiçbir somut taahhütte bulunmamaları ve İran'a yönelik ambargoya karşın, şirketlerin bu ambargoyu delmeye ve kaldırtmaya yönelik ısrarlı adımlarını sayabiliriz. Ayrıca, ABD'de etkili lobilerinin de, karar alma süreçlerinde önemli rol oynadıklarını belirtmemiz gerekmektedir.

ABD'nin Karadeniz ve havzasını içeren bölgeye dönük hedeflerinin de yukarıda özetlenen yaklaşımın dışında olması düşünülemez. ABD hükümetinin resmi politikalarını yansıtmaması bakımından ABD'nin Avrasya Enerji zel Temsilcisi Büyükelçi Richard L. Morningstar'ın Karadeniz Enerji ve Ekonomik Forumu'ndaki konuşması önemli ipuçları içermektedir. İthal etmekte olduğu enerji kaynakları içinde Karadeniz Havzası'nda ıkarılan

---

⁶⁶ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Yayınları, 2005, s. 26-27.

enerjinin payının yok denecek kadar az olmasına karşın ABD, AB ekonomisi için hayati önem taşımakta olan bölge kaynaklarının AB enerji güvenliği için önemini farkındadır. ABD, Enerji güvenliği sağlanmış bir AB'nin, kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşünmektedir. AB ekonomisinin enerji temini krizi sonucu yaşayacağı ekonomik kayıpların ABD ekonomisini de doğrudan etkileyeceği hesaplanmaktadır⁶⁷. Yine ABD hükümetinin enerji arzı istikrarını sağlamak adına “Çoklu Boruhatları” (Multiple Pipelines) sözcükleriyle ifade edilen ve zaman zaman da “Güney Koridoru” söylemleriyle altı çizilen genel bir politikayı savunduğu söylenebilir. Bunun dışında , yıllardır proje halindeki pek çok sayısız transit rotası (Güney Akım, Beyaz Akım, Akdeniz Akım, Mavi Akım II, Arap boru hattı, Katar boru hattı, Kuzey Irak boru hattı, Samsun-Ceyhan, Burgaz-Dedeoğlu hatları, Türkmenistan'tan Hindistan'a uzanacak hat, Nabucco, ITGI ve TAP) gibi projeler arasında hangisinin seçilmesi gerektiğini sadece hükümetlere bırakmak yerine piyasa gerçeklerinin sunacağı işaretleri izlemenin de gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

Bölgeden uluslararası pazarlara ulaşmakta olan petrol ve gazın, büyük bir kısmının Rusya ve kontrolündeki coğrafya üzerinden geçen mevcut ihraç yollarıyla pazarlara ulaşmakta olduğu gerçeği Çoklu Boruhatları teorisinin henüz pratiğe geçirilemediğini göstermektedir. ABD dış politikasının orta ve uzun vadeli hedefleri de enerji transferinin tek bir ülkenin kontrolünde kalmasının önüne geçilmesidir⁶⁸.

⁶⁷ Richard L. Morningstar, “Karadeniz Enerji ve Ekonomik Forumu Konuşması”, 30-09-2010, İstanbul, (Erişim) http://turkish.turkey.usembassy.gov/konusma_093010.html , 29-07-2012

⁶⁸ Gal Luft, “United States: A Shackled Superpower”, Gal Luft and Anne Korin (ed.), **Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook**, USA: Praeger Security International, 2009, ss. 149-150.

2. ABD'nin Güncel Tehdit Algılaması ve Karadeniz

ABD'nin tehdit algılaması ile ilgili tanımlamalarının 2010 ve 2012 yıllarında yayınlanan iki belge ile değişime uğradığı dikkate alındığında , ABD'nin Karadeniz ile ilgili güvenlik politikalarını 2010 öncesi ve 2010 sonrası olarak ayrıca değerlendirmek uygun olacaktır.

Tüm dünya için yeni bir dönemi başlatan 11 Eylül terör saldırılarını takip eden günlerden, 2010 Mayıs ayına kadar geçen dönemde ABD; demokrasinin, insan haklarının ve serbest piyasa ekonomisinin hakim kılındığı, terör tehdidinin ortadan kaldırıldığı, kitle imha silahların yayılmasının önlediği ve zayıf devletlerin kontrol altına alındığı bir dünya yaratmak iddiasıyla girişimlerini başlatmış, tehdidin daha oluşmadan bertaraf edilmesi kapsamında (Preventive Engagement)⁶⁹ , önce Afganistan'a, sonra Irak'a tek taraflı olarak müdahale etmiştir. ABD tarafından Karadeniz'in askeri stratejik yönden gerçek öneminin ise farkına Irak hareketinden sonra varılmıştır. Irak Harekatı sırasında Almanya, Fransa ve Rusya'dan beklediği desteği göremeyen ABD, Avrupa sınırları içindeki üslerinin yerlerini yeniden değerlendirmesi gerektiğini düşünmeye başlamış, Romanya ve Bulgaristan'ı potansiyel üs bölgeleri olarak belirlemiştir. Türkiye'nin, ABD ordusunun Irak'a geçişi için topraklarını ve İncirlik Hava Üssü'nü kullandırmaması da bu düşünceyi tetikleyen diğer bir etken olmuştur. Belirtilen nedenlerle ABD , soğuk savaş döneminin gerektirdiği konuşlanma stratejisini terk ederek, güncel tehdit algısına uygun farklı bir modele yönelmiştir. Almanya'daki üslerin oldukça pahalı olmasını da dikkate alan ABD, yeni konuşlanma stratejisine göre Batı Avrupa'daki üslerini Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya'ya kaydırmaya karar vermiştir. Özellikle Romanya ve Bulgaristan'da SSCB döneminden kalma üslerin yenilenecek kullanılması

⁶⁹ Burg, Steven L., "War or Peace? Nationalism, Democracy, and American Foreign Policy in Post-Communist Europe", **Foreign Affairs** , Mayıs/Haziran 1997

cazip bulunmuş olsa da , 2009'da basına sızan üslerin kurulumunun başladığı ile ilgili haberler resmi makamlarca onaylanmamıştır.

ABD bu yeni dönemde Avrasya üzerinde uyguladığı politikayla, bir taraftan terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, uyuşturucu, kara para ve insan ticaretinin önlenmesi, zayıf devletlerin kontrol altında tutulması stratejilerini uygularken, diğer taraftan, Orta Doğu'ya alternatif enerji kaynaklarının ve geçiş güzergahlarının bulunduğu Hazar Havzası'nı ve Kafkasya'yı kontrol etmek istemiştir. Bu amaçla, kendisiyle birlikte AB, Rusya, Çin ve Hindistan'ın stratejik etkileşim içerisinde olduğu Avrasya coğrafyasını tek süper güç olmanın bir gereği olarak hakimiyeti altında bulundurmak, bu ülkeleri çevrelemek, istikrarsızlık kaynağı olan Orta Doğu ve Orta Asya bölgesine giden stratejik yolları ele geçirmek ve ABD çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için harekete geçmiştir⁷⁰.

ABD; istemesine karşılık askeri etkinliğinin olmadığı ender bölgelerden biri olan Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle 2003'ten sonra faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. 2003 ve 2004'te, Ukrayna ve Gürcistan'da, kendisinin de dolaylı olarak destek verdiği devrimler sonucunda Batı yanlısı olarak adlandırılacak hükümetler işbaşına gelmiş ve bu iki ülke NATO'ya üye olmak için başvurmuştur. Romanya ve Bulgaristan 2004 yılında NATO'ya üye olmuş, hemen sonrasında bazı üs ve havaalanlarını NATO ve ABD'nin kullanımına açan veya tahsis eden anlaşmalar imzalamışlardır. 2003 yılında Irak işgali öncesinde ABD, Akdeniz limanları ile birlikte Trabzon Limanı'nın da kendisine tahsisini Türkiye'den talep etmiş Akdeniz'de istikrarı sağlama maksatlı başlatılan Aktif Çaba Harekatı'nın, Karadeniz'de de ABD kontrolünde yapılabilmesi için girişimlerde bulunmuştur.

---

⁷⁰ Craig R. Nation, "US Interests in the New Eurasia" **Strategic Studies Institute**, Kasım 2007, s.1-34.

ABD; AB'nin ve bölge ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltacak, bölgedeki enerji kaynaklarını ve güzergahlarını çeşitlendirecek projeleri desteklemiş, bölge ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları, ABD kontrolünde olmayan anlaşmalara kuşkuyla bakmıştır⁷¹ .

ABD hükümeti tarafından, son dönemde ise tehdit algıları ve ulusal güvenlik stratejilerine kaynaklık eden 2 önemli belge deklare edilmiştir.

Bunlardan ilki 2010 Mayıs ayında açıklanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi"dir (National Security Strategy 2010)⁷². Bu belge ile ABD, cephe savaşı yerine özel savaşı ve diplomasiyi tercih ettiğini, "yumuşak güç" kullanmayı esas alacağını ortaya koymuştur. Önceki dönemde (G. Bush), ABD'nin güvenliğinin, dünyanın en uç noktasındaki tehdidin ortadan kaldırılması anlayışına göre, dıştan içe halka halka kurulacak yapılarla sağlanması ve tehditin kaynağında yani ortaya çıktığı yerde yok edilmesi amaçlanmışken, yeni dönemde (B.Obama) ise bu dıştan içe güvenlik yapıları oluşturma stratejisinin yerini başka bir model almıştır. Tam ters istikametteki, yani içten dışa örülen bu model, iki sütun üzerinde yükselmektedir. Birinci sütunda, ABD'nin güvenliğinin içeriye dayandığı tezi vardır. Buna göre ABD, güvenliği için öncelikle ülke içinde ekonomik, mali, teknolojik ve bilimsel olarak güçlenmelidir. İkinci sütunda ise müttefikler vardır. ABD, müttefikleri üzerinden dışa doğru genişleyen bir siyaset ile güvenliğini sağlayacak; silahlı kuvvetlerini de bu yönelimde diplomasiyi tamamlayan bir unsur olarak değerlendirecektir.

İkinci belge ise Barrack Obama'nın Savunma Bakanı Leon Panetta ve Genelkurmay Başkanı Martin Dempsey'le birlikte Ocak 2012'de açıkladığı "ABD Savunma Stratejisi" (Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for

⁷¹ Kamer Kasım, "Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler" Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, 2008, yıl:3, sayı:5, s.172-180.

⁷² "National Security Strategy", The White House , Washington D.C., Mayıs 2010 , (Erişim) http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf , 25-07-2012

21st Century Defense) dir⁷³. ABD'nin "stratejik bir dönüm noktasında" olduğu vurgulanan belge incelendiğinde özetle, ABD'nin 10 yıldır devam eden savaş dönemini kapayıp yeni bir sayfa açma arzusunda olduğu, dünyadaki temel gücünün kaynağı olan ülke içindeki ekonomik gücünü yenilemeye yöneleceği, "uzun dönemli askeri operasyonlarla ulus inşası" yaklaşımına son verileceği, problemleri müttefikleriyle birlikte çözeceği, güvenlik yöneliminin merkezinin artık Ortadoğu'dan çok Asya-Pasifik olduğu, Çin'e karşı Hindistan, Güney Kore ve Japonya'yı dengeleyici olarak görmekte olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca, bir önceki strateji belgesinde yer alan ve 2,5 savaş konsepti olarak anılan, "aynı anda iki büyük savaş ve bir yerel istikrar sağlama operasyonu yürütme kapasitesi" hedefinin, yeni belgede yerini "bir büyük savaş ve bir yerel istikrar sağlama operasyonu yürütme kapasitesi" hedefine bıraktığı görülmektedir. 2010 öncesi güvenlik stratejisinde tek taraflılık üzerine kurulmuş dış politika yönelimi varken 2010 ve 2012'deki belgelerde dış politika yöneliminde çok taraflı bir yaklaşım seçilmiştir. Güncel savunma stratejisindeki tehdit algılaması ise radikalizm, terör, nükleer silahların yaygınlaşması ve iklim değişikliği başlıkları altında sıralanmıştır.

ABD'nin enerji güvenliği yaklaşımı ve güncel güvenlik stratejileri çerçevesinde; Karadeniz'de başta enerji arzını ve transit rotalarının güvenliğini tehlikeye sokabilecek, radikal hareketler, terör eylemleri, nükleer silahların yayılmasına yol açacak politikalar ve hatta küresel iklim değişikliğini tehdit edebilecek her türlü gelişmeye ABD'nin tepki vereceği değerlendirilmesi yapmak mümkündür. Öte yandan bu tepkinin 2010 öncesi dönemdeki gibi karşı tarafı yok sayan, ittifaka ihtiyaç duymayan tek yanlı tavır yerine, bölgedeki müttefiklerinin yardımı ve hatta doğrudan müttefikleri aracılığıyla verilebileceği de bir başka değerlendirme olarak ortaya çıkmaktadır.

⁷³ "Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense", The White House, Washington D.C., 03-01-2012, (Erişim) http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf, 25-07-2012

Karadeniz’de yukarıda sıralanan güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması ayrıca, ABD’nin 2006’dan bu yana gerilemiş olan Karadeniz’de askeri varlığa sahip olma isteğini de yeniden gündeme getirebilir.

3. Uluslararası Güncel Rekabette Karadeniz’in İşlevi

Küresel açıdan Avrasya’ya bakıldığında bu devasa kıtanın batı ucunda yer alan ekonomik ve siyasal aktör AB ile doğu ucunda yer alan dünyadaki ekonomik büyümenin lokomotifi ve yeni büyük aktör Çin’in arasında kalan bölgede küresel sisteme entegre olmaya direnen istikrarsızlık kaynağı Orta Doğu ile küresel sisteme entegre olmayı istemesine karşın entegrasyonda zorlanan Karadeniz havzası dikkat çekmektedir. Tarih boyunca imparatorluklar Karadeniz havzasını dış etkiye kapatırken, geleneksel olarak Doğu ve Güneydoğu Avrupa’yı kontrol eden güç(ler), Karadeniz’de de egemen olmuştur. Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları için Karadeniz havzasındaki hakimiyetleri; Boğazların, Karadeniz ticaret yolları ve İpek Yolu ticaret rotasının ve Anadolu’nun kontrolü anlamına gelmiştir. 18 ve 19. yüzyılda Avrupa siyasetinin odağı olan bölge, 1. Dünya Savaşında Rusya’ya saldırmak isteyen Almanya’nın gemilerine zorunlu ev sahipliği yapmış, bu da Karadeniz’e çıkış izni veren Osmanlı Devleti’nin savaşa girişine yol açmıştır. Savaşın son döneminde ise Rusya’ya yardım etmek isteyen İtilaf devletleri Karadeniz’i kullanmak istemiş ancak yaşanan Çanakkale Savaşı Rusya’da rejim değişikliğine yol açmış ve bu gelişme ile Karadeniz, dünya tarihini doğrudan etkilemiştir. 2. Dünya Savaşında SSCB, Karadeniz’in kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerine kapatılması politikasına yönelmişken Almanya ise Tuna–Ren Kanalı inşası ile Karadeniz’e açılarak Karadeniz ve Hazar arasındaki petrol yataklarını kontrol etmeyi planlamıştır. Soğuk savaş döneminde SSCB’nin baskınlığı nedeniyle dış etkilere tamamen kapanmış olan bölge, 1990’ı takip eden dönemde SSCB’de yaşanan çözülme sonrası

Ukrayna, Gürcistan gibi yeni faktörlerin belirmesi, Rusya'nın etkinliğinin soğuk savaş dönemine oranla azalması, Bulgaristan ve Romanya'nın SSCB kontrolünden çıkması gibi nedenlerle kıyıdaş olmayan ülkelerin de etkilerine açık hale gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin yoğun gündemi bölgeyi arka plana itmiştir. ABD'de "Russia First"⁷⁴ politikasının hakim olduğu bu dönemde AB , Merkez ve Doğu Avrupa'yı sistem içerisine almakla ve Balkanlar'daki ihtilaflarla meşgul olmuştur. Türkiye ise KEİP (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi) ile bölgede inisiyatif almaya çalışmışsa da hedeflenen sonuçlara ulaşamamıştır. Bu dönem, 11 Eylül New York ve 11 Mart Madrid saldırıları sonrası ABD ve AB'nin yeniden tanımlanan tehdit algılarının etkisiyle keskin bir şekilde sona ermiştir.

Bölge, bu yeni dönemde ABD'nin küresel güvenlik tanımlaması içinde; Atlantik bölgesinden küresel enerji kaynağı "Büyük Ortadoğu"ya açılan bir arka kapı ve radikal terör örgütlerinin ve organize suç şebekelerinin kaçakçılık rotası olan, kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Balkanlar'ı, Kafkasya'yı, Hazar'ı, Orta Asya'nın ve belki de İran'ın bir bölümünü kapsayan bir "Genişletilmiş Karadeniz"⁷⁵ projesi analiz birimi olarak tanımlanmaya ve transatlantik sisteme dahil edilmesi için politikalar geliştirilmeye başlamıştır. Bu politikada temel öncelikler; Rusya ve İran'ın çevrelenmesi ve geriletilmesi, enerji arzının çeşitlendirmesi ve güvenliği, bölgenin Batı'ya entegrasyonu olmuştur.

---

⁷⁴ Brzezinski, a.g.e, s:26-27

⁷⁵ "Genişletilmiş Karadeniz" kavramını, ilk defa Ermenistan Uluslararası Politika Araştırma Grubu (AIPRG) adlı NGO'nun Yürütme Kurulu Başkanı Toran Mkrtyan'ın girişimiyle düzenlenen "Genişletilmiş Karadeniz Konferansı"nda ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya Sorumlusu Matt Bryza tarafından gündeme getirilmiştir. Konferanstaki konuşmaların metni için: (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255433600r2468.Genisletilmis_Karadeniz_Bolgesinin_Gelecegi_Firsatlar_ve_Riskler.pdf , 30-07-2012

Bu önceliklerin hayata geçirilebilmesi adına AB ve NATO; Romanya, Bulgaristan ve göreceli olarak Türkiye ile genişleme, Ukrayna ve Rusya ile ortak strateji ve özel ilişki boyutlarını kullanarak bölgenin Batı'ya entegrasyonuna çaba göstermişlerdir. Bu çabalarla eş zamanlı ve uyumlu biçimde ABD ise "Ukrayna'sız Rusya süper güç olamaz"⁷⁶ varsayımından ve Rusya'yı sınırlama stratejisinden hareketle Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'da Demokrasi Destek Programları aracılığıyla kadife devrimlere yön ve destek vererek bu ülkelerde Rusya'ya yakın kadroların iktidardan uzak kalması çabasıyla Rusya'nın etkinliğini kontrol etmeye çalışmıştır. Buna karşılık Rusya da "Yakın Çevre Doktrini"⁷⁷ çerçevesinde temellendirdiği stratejisini , dondurulmuş çatışmaların (Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester), enerji kartının ve Türkiye ile ilişkilerin derinleştirilmesi açılımının kullanılmasıyla uygulama çabası içinde olmuştur. Bu süreçte Romanya ve Bulgaristan hem NATO hem AB üyesi olarak transatlantik sisteme dahil olurken, Ukrayna ve Gürcistan kronik Rusya etkisini ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirerek azaltmaya çalışmış, Türkiye ise ABD, AB, Rusya ve diğer komşuları arasında önemli ve tüm aktörler için vazgeçilmez bir denge unsuru olmaya özen göstererek bölgede etkinliğini derinleştirmeye çalışmıştır.

Bölgede uluslararası rekabetin güncel aktörlerini değerlendirirken bir yandan enerji faktörünü diğer yandan ABD, AB ve Rusya'nın güncel güvenlik stratejilerini bu stratejilerin bölgedeki aktörlerin politikalarına yansımalarını dikkate almak gerekmektedir. ABD'nin önceki bölümde açıklanan yeni stratejisi ve aktörlerin konumlarını ortak çıkarlar ekseninde yeniden değerlendirmek zorunda bırakan gelişmeler, bölgedeki çatışma ve gerilim

⁷⁶ Serhiy Solodky, "Ukraine and Russia: Learning from Mistakes", **A New Foreign Policy for Ukraine Expert Perspectives**, Kiev, 2010 , (Erişim) www.icps.com.ua/files/articles/55/.../Uniter_ENG_for_site.pdf Similar , 30-07-2010

⁷⁷ Ahmet Sapmaz, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ötüken Yayınevi , İstanbul, 2008, S. 79

potansiyelini ortadan kaldırmasa da göreceli olarak daha durağan bir ortama zemin hazırlamıştır. Bu ortak çıkarlar, enerjiye ve enerji arzı güvenliğine ihtiyacı olan (AB, ABD), sahip oldukları enerji kaynaklarını pazarlayan (Rusya) ve enerji ticaretinde öncelikli transit güzergah olmaya çalışan (Türkiye , Ukrayna , Gürcistan, Bulgaristan , Romanya) ekonomileri, birbirine karşılıklı olarak bağlamaktadır. Bu ortamda belirleyici olan, sözkonusu karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde pozitif bağımlılıktan negatif bağımlılığa uzanan ekseninde mümkün olabildiğince pozitif alanda kalabilmek çabasıdır.

Karşılıklı bağımlılık durumunu önceki bölümlerde enerji faktörü ile ilgili kısımlarda vermiş olduğumuz bilgiler ışığında incelediğimizde; AB ve Rusya arasındaki bağımlılığı her iki taraf için de pozitif bağımlılık örneği olarak değerlendirebiliriz. Çünkü AB, bir yandan Rusya'nın başta doğal gaz olmak üzere enerjisine ihtiyaç duyarken, öte yandan Rusya için büyük ve istikrarlı bir pazar konumundadır. Dolayısı ile Rusya'dan sağlanan enerji AB ekonomisi için ne kadar önemli ise AB'ye enerji satışından elde etmekte olduğu gelir de Rusya için o derece önemlidir. Bu karşılıklı pozitif bağımlılık ilişkisi tarafları dengeli bir ilişki içinde olmaya ve bölgedeki enerji arzı güvenliğini sağlayacak bir işbirliğine de mecbur kılmaktadır. AB Komisyonu'nun Rusya üzerine hazırladığı Country Strategy Paper'da *"AB'nin Rusya'nın temel ticari ortağı olduğu, ancak kendisinin enerji bağımlılığı yüzünden yüksek oranda ticari açık verdiği"* belirtilmiştir⁷⁸. AB'nin enerji stratejisini belirleyen Yeşil Kitap hazırlandığında da *"Rusya'nın eşit ve temel enerji ortağı olduğu, bu yüzden de tarafların uzun dönemli yatırımları kolaylaştırmaları suretiyle güvenliğin ve öngörülebilirliğin sağlanması gerektiği"* açıklanmıştır⁷⁹.

⁷⁸ ESAS (European External Action Service) Country Strategy Paper 2007-2013 Russian Federation (Erişim) http://eeas.europa.eu/russia/docs/2007-2013_en.pdf , 30-07-2012

⁷⁹ Green Paper, The European Research Area: New Perspectives, Brüksel, 04-04-2007 (Erişim) http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_en.pdf , 20-02-2012

Taraflardan birisi için pozitif diğeri için negatif bağımlılık ilişkisi örneği için Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. Rusya hem Ukrayna'ya hem de bu ülkeden geçen transit hatla AB'ye enerji satmaktadır. Ukrayna'daki transit hattın güvenliği AB pazarına ulaşma ihtiyacı olan Rusya için önemli olsa da Ukrayna tek alternatif değildir. Ukrayna ise Rusya'dan gelecek gazın kesilmesiyle hem enerji darboğazı yaşayabilecek hem de transit geçiş gelirlerinden ve transit ülke olmanın politik avantajlarından mahrum kalacaktır. Böyle bir durumda, Ukrayna'nın Rusya dışındaki alternatif kaynaklardan enerji temin edebilmesi için ağır yatırım maliyetleri altına girmesi gerekecektir⁸⁰. Ukrayna yerine başka transit güzergahları bulunan ve yeni güzergahlar için yatırımlar yapan Rusya'nın ise Ukrayna ile yaşayacağı böyle bir krizden Ukrayna kadar etkilenmesi mümkün olmayacaktır. Yine Ukrayna'nın Rusya'ya karşı enerji arzı güvenliğini sekteye uğratabilecek tedbirlere başvurması durumunda Rusya'nın yanısıra bu enerjiye ihtiyacı olan AB'ni ve enerji arzı güvenliğinin küresel etkilerini önlemek isteyen ABD'yi karşısında bulması muhtemeldir⁸¹. 15-01-2009 tarihinde Türksam tarafından düzenlenen panelde konuşan Türksam Enerji Enstitüsü başkanı Prof. Dr. Mustafa Özcan Ültanır; *"Şunu net ve kesin olarak ifade etmek istiyorum. Avrupa'ya, ayrıca Türkiye'ye gaz sevkiyatının durdurulmasında Ukrayna'nın hiçbir suçu bulunmamaktadır. Bugünkü olaylar, bir ticari anlaşmadaki uzlaşmazlık boyutunu aşmaktadır. Fakat, bazı medya aracılığıyla size bu meselenin salt bir ticari anlaşmazlık olduğunu vurguluyorlar. Probleme ve şimdi ortaya çıkan kargaşaya bakarsak, burada iki sorun karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlardan birisi siyasi, diğeri ekonomiktir. Kış ortasında ortaya çıkan bu sorun 1970'li yıllarda görülen Arap petrol ambargosundan çok farklı değildir."* cümleleriyle bahsettiğimiz bu karşılıklı bağımlılık ilişkisinde tarafların avantaj sağlayabilmek adına ne tür

⁸⁰ "Pahalı Rus Gazına Karşı Kaya Gazi", Euronews , 01-09-2011, (Erişim) <http://tr.euronews.com/2011/09/01/pahali-rus-dogal-gazina-karsi-kaya-gazi/>, 01-09-2011

⁸¹ "Ukrayna-Rusya-AB Üçgeninde Yeni Gaz Kriz", Milliyet, 03-02-2012

hamleler yapabileceğini ortaya koyarken, aynı panelde konuşan dönemin Ukrayna Büyükelçisi Serhiy Korsunsky de “2009 yılındaki Rusya-Ukrayna gaz krizi etrafındaki olaylar, hem siyasi amaçlar için şimdiye kadar görülmemiş biçimde enerji silahının kullanılmasıyla, hem de dünyanın gözleri önünde en insafsız doğalgaz kampanyasının yürütülmesinin parlak bir örneği olarak tarihe geçecektir. Ukrayna ve Rusya arasında mevcut olan gerçeğin yüzde 1’i kullanılarak, yüzde 99’luk bir yalanla bu kampanya yürütüldü.” şeklindeki sözleriyle ülkesinin negatif bağımlılık pozisyonunun Rusya tarafından derinleştirilmeye çalışıldığını ve AB’nin buna göz yummak durumunda kaldığını ima etmiştir.⁸² Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizlerin sonucunda bugün Ukrayna , doğal gazı hem iki yıl öncesine göre daha pahalı satın almakta⁸³ hem de Rusya’nın alternatif transit güzergahı çalışmalarına AB’nin de desteğini alarak hız vermiş olması⁸⁴ nedeniyle stratejik önemini azalması tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Ukrayna, Rusya için stratejik önemini, doğalgaz krizinde kaybeden taraf olmanın tepkisi ile topraklarında Rusya’ya ait olan üslerin durumunu tartışmaya açarak hatırlatmaya çalışmış ⁸⁵, Rusya da buna sınırları tartışmaya açma tehdidi ile karşılık vermiştir. Rusya ile Türkiye arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi de Rusya ile Ukrayna arasındakine benzer özellikler taşımakla birlikte, Türkiye’nin Rusya’ya rakip alternatif kaynaklardan (İran, Azerbaycan, Libya) hem enerji sağlama olanakları hem de, bu alternatif kaynaklar için de transit

---

⁸² “Ukrayna Gaz Bağlantısı’nın Kesilmesiyle Oluşan Doğalgaz Krizi ve Türkiye’nin Yapabilecekleri”, Türksam Enerji Paneli, 15-01-2009 , Ankara, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a1581.html> , 11-01-2012

⁸³ “Ukrayna, Rus Gazını Almanya Üzerinden Alacak”, Kırım Haber Ajansı, 11-05-2012 , (Erişim) <http://qha.com.ua/ukrayna-rus-gazini-almanya-uzerinden-alacak-111339tr.html> , 11-05-2012

⁸⁴ “Güney Akım Projesi Hızlandırılacak”, BBC Türkçe , 30-12-2011 , (Erişim) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111230_south_stream.shtml , 30-12-2011

⁸⁵ Rusya-Ukrayna arasında üs krizi, Ntvmsnbc, 19-01-2006, (Erişim) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/357718.asp> , 31-07-2012

güzergahı olabilecek coğrafi konuma sahip olması, negatif bağımlılığının derecesini azaltmaktadır.

Bugün için Karadeniz bölgesel stratejik önemi olan bir bölgeden çok yükselen bir jeopolitik eksen ifade etmektedir⁸⁶. Bu jeopolitik eksen bölge dışı aktörler ve bölge ülkeleri tarafından farklı derecelerde farklı önemlerde olmakla birlikte; ABD ve AB'nin bölgeye yönelik çıkarlarının büyük oranda uyuştugu değerlendirilmesini yapmak mümkündür. 15-20 yıl önce uluslararası ilişkiler gündeminde çok az yer bulan Karadeniz, son yıllarda küresel aktörlerin öncelikli ilgi alanlarından birisi olmuştur. Karadeniz'in dünya gündeminde bu kadar yer almasını sağlayan başlıca nedenler; SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemeyi tamamlamış olması ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da içine alarak genişlemeyi tamamlamak istemesi, Rusya dışındaki kıyıdaş ülkelerin, Rusya'nın büyüme ve yayılma potansiyeli nedeniyle, NATO ve AB üyeliğini kendilerinin gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri güvenliklerinin en önemli güvencesi olarak görmeleri, 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD'nin "terör" merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askeri operasyonlar içinde Karadeniz'in bulunduğu özel konum, ABD'nin olası bir İran harekatı ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Rusya'nın askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi olarak değerlendirmek istemesi, 11 Eylül saldırısı sonrası, dünya petrolünün yüzde 65'ini, doğal gazının ise yüzde 40'ına sahip olan ve gittikçe istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışı, Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazanması olarak sıralanabilir.

---

⁸⁶ Press Release, EU Commission, Brussels, IP/01/1501/31, 31-11-2001, (Erişim) <http://europa.g.e.u.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1531&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 23.01.2012.

Söz konusu nedenler, Karadeniz'i ister istemez giderek Batı ile Doğu arasındaki nüfuz mücadelesinin sahnelerinden biri durumuna getirmektedir. Bu kapsamda kıyıdaş ülkelerde yaşanan reformlar, Gürcistan ve ardından Ukrayna'da yaşanan Kadife Devrimler ABD'nin politik değerleri ile uyuşmaktadır. Karadeniz'in kuzey ve kuzeydoğu sahilleri donmuş çatışma alanlarına sahip iken Kuzey Kafkasya'nın silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı için bir merkez haline geldiği değerlendirilmesinin uluslararası gündemde yer bulmaktadır⁸⁷. Diğer taraftan AB ve ABD'nin bu güvenlik risklerine yönelik geliştireceği politikalar bölge ülkelerinin geleceğine yön verecektir. Karadeniz'in kuzey hattı boyunca Rusya'nın enerji merkezli dış politikası yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu ülkelerin istikrar ve gelişimini, ABD ve AB'nin Rusya'ya yönelik politikaları doğrudan etkileyecek olup bölgedeki dengeler yeniden değişebilecektir.

Rusya için Karadeniz, jeopolitik önceliği olan bir bölgedir. Ancak mevcut uluslararası güç dengeleri bölgede istediği düzeyde etkinlik sağlamasına izin vermemektedir. Rusya, Karadeniz'de Soğuk Savaş sonrası çok büyük bir jeopolitik kayba uğramış, nüfuz alanındaki devletleri kaybetmenin yanında, SSCB'nin Karadeniz sahillerinin ancak % 30'una ve 20 önemli sahil kentinden sadece üçüne sahip olabildiği⁸⁸. Rusya'nın Karadeniz'deki çıkarlarını Moskova'daki Avrupa Enstitüsü'nde çalışan Tatiana Nosenko şöyle açıklamaktadır : "... *Rejimin adı ne olursa olsun Rus politikacıların hedefi Karadeniz'deki Rus varlığını sürdürmek olmuştur... Karadeniz ve Boğazlar, Rusya'yı tarihin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de Rus dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, Rusya'da pazar ekonomisinin ve reformların geleceği açısından önemlidir. Rus ulusal*

⁸⁷ "Kaçakçılık Güzergahları", TC İçişleri Bakanlığı Organize Suçlar ve Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı, (Erişim) <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=37&KKey=54> , 01.07.2012

⁸⁸ Ömer A. Kumel, "Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Orta Doğu", (Erişim) http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp, 25.07.2010.

bilincinin gelişmesini etkileyen Yunan Bizans uygarlığı ve Slav yazılı dili de bu bölgeden yayılmıştır... Rus halkı, Karadeniz ile bağlantısının koparılmasına izin vermeyecektir. Moskova her zaman olduğu gibi bugün de deniz kıyısında yaşayan Rusların kaderiyle ilgilenmektedir... Karadeniz Rusya'nın güneyinde doğal bir savunma hattıdır...".⁸⁹ Ayrıca, Rusya'nın Kafkasya'yı dolayısı ile Karadeniz'e çıkış noktasını elinde bulundurması ona büyük kolaylık ve imkân yaratmaktadır. Karadeniz'den Hint Okyanusu'na ulaşım, Rusya'nın kuzeybatısındaki St.Petersburg limanlarına göre 6 bin kilometre, Uzakdoğu'daki Nahodka limanına göre ise 8 bin kilometre daha yakındır⁹⁰.

Türkiye ve Rusya dışındaki diğer kıyıdaş ülkeler için de Karadeniz'de istikrarın sağlanması yoluyla ekonomik gelişimi sürekli kılmak olmazsa olmaz bir hedeftir.

---

⁸⁹ Tatiana Nosenko, "Emerging Security Environment in the Black Sea Region", **Mediterranean Quarterly**, Fall 1993, ss. 55-59

⁹⁰ Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s.19

II. KARADENİZ, ABD VE TÜRKİYE

A. KARADENİZ'DE DENGELER VE ETKİLİ UNSURLAR

1. Kıyıdaş Ülkeler Açısından Karadeniz

a. Bulgaristan Açısından Karadeniz

Bulgaristan 7,3 milyon nüfusu ve 93 milyar USD gayri safi yurt içi hasılası (SAGP) ile görece olarak küçük kıyıdaş ülkelerdendir. SSCB'nin dağılmasını takiben hızla Batı'ya entegre olma yönünde bir irade ortaya koyan Bulgaristan 2004'te NATO , 2007'de da AB üyesi olmuştur. Batı'ya entegrasyon ülkede hızla demokratikleşmeye ve kurumların standartlarının yükselmesine imkan tanımıştır. Karadeniz'e yönelik politikası, AB, ABD ve Rusya'nın etkisi ile şekillenmekte olan ülke, bölgede siyasi süreçlerin dışında kalmamayı , NATO ve AB üyeliği sıfatıyla da etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Ülke içi kaynaklarda , NATO ve AB'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki güncel sorunlara odaklanmasının bölgeye olan ilgisinin azalmasına neden olacağı ve bu nedenle kaynaklarını bölgeye ayırmakta çekimser kalacakları ve vermiş oldukları siyasi ve ekonomik taahhütleri yerine getirmeyi gündemlerinden çıkaracakları endişesi hakimdir. Zira bu durumun devam etmesiyle bölgeye ayrılan fonların azalacağı, bölgesel sorunların daha az dikkat çekeceği, piyasa ekonomisine dayalı

demokratikleşme adımlarının yavaşlayabileceği, bölgenin iç ve dış terörün hedefi haline gelebileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır⁹¹.

Öncelikli güncel dış politika hedefi NATO ve AB üyeliğinden sonra Schengen üyeliğini de elde etmek olan Bulgaristan'ın, sınırları için gerekli altyapıyı sağlama, yolsuzluk ve örgütlü suç olayları ile mücadele etme ve AB kurumları içinde siyasi lobi oluşturma konularına öncelik vermiş olduğu dikkat çekmektedir. NATO içinde itibar sahibi ve istikrarlı bir ortak olmayı amaçlayan Bulgaristan, dünyanın değişik yerlerinde 730 askeri ile çok uluslu güçler kapsamında değişik mekanların korunmasında görevler almaktadır⁹². ABD ve AB'nin enerji güvenliği politikalarının doğal destekçisi konumundaki ülke enerji güvenliği ve petrol ile doğal gaz tedariklerinin çeşitlendirilmesi için planlanan yatırımlarda da devrede kalma çabası içindedir. Güney akım ve Nabucco projelerinde taraf olan Bulgaristan, Burgaz-Dedeağaç petrol nakil projesini de gündeminde tutmaya çalışmakta ve enerji güvenliği bağlamında ülkesinin enerji geleceğinin garantilenmesi yönünde arayışlarına devam etmektedir. Mart 2012'de Bulgaristan'ın yurtdışı diplomatik misyon başkanlarının katıldığı Sofya'daki konferansta konuşan Dışişleri Bakanı Nikolay Mladenov ülkesinin dış politik önceliğini şöyle ifade etmiştir: *"Bizim tarihi sorumluluğumuz AB'nin Batı Balkanlar'a genişlemesiyle komşularımız arasında da savaşların ortadan kaldırmaktır. Bundan dolayı her fırsatta tekrarlayacağım. Bulgar dış politikasının menfaatine olan, Bulgar güvenliğinin menfaatindedir, Batı Balkanlar'dan komşularımızın AB ile bütünleşmesi. Komşularımız ile ilişkilerimiz önceliklidir. Başka şey olamaz. Dış politikamızın*

⁹¹ "Terrorist Attack at Sarafovo Airport", The Republic of Bulgaria Ministry of Foreign Affairs, (Erişim) <http://www.mfa.bg/en/> , 10-08-2012

⁹² Dimitir Uşev, "2011'de Bulgaristan'ın Dış Politika Hedefleri", Bulgaristan Radyosu, 12-01-2011, (Erişim) <http://bnr.bg/sites/tr/Lifestyle/BulgariaAndWorld/Pages/12.041.2011%E2%80%99deBulgaristan%E2%80%99%C4%B1nd%C4%B1%C5%9Fpolitikahedefleri.aspx> , 11-8-2012

*ikili, bölgesel, Avrupa , NATO , global kültürel, ekonomik, sosyal, güvenlik açısından öncelikleridir.*⁹³

Bulgaristan, ABD ordusunun ülkesinde konuşlanmasına açıkça destek vermekte ve böylece ABD'nin siyasi desteğini sağlamayı ve bölgede ABD için stratejik ortaklık alternatifi olmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede ABD ile 2006 ve 2008'de yapmış olduğu anlaşmalarla bazı üslerin ABD kuvvetlerinin kullanımına açılması amaçlanmıştır⁹⁴. Şüphesiz ki, ABD askeri gücünün Karadeniz'de konuşlanması Rusya için katlanılması kolay olmayan bir durum olacaktır.

b. Romanya Açısından Karadeniz

21,5 milyon nüfusa ve 219 milyar USD gayri safi yurt içi hasılaya (SAGP) sahip Romanya da güney komşusu Bulgaristan gibi 2004'te NATO , 2007'de da AB üyesi olarak Batı'ya entegre olmuş ve demokratikleşme ve kurumlarını Batı standartlarına yükseltme çabası içindedir. Mayıs 2007'de parlamentosunun ABD Üssü kurulmasına yönelik anlaşmayı ezici bir çoğunlukla onayladığı Romanya, ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikalarıyla paralel hareket etmekte ve Karadeniz'de Rusya ile beraber ortak bir askeri platformda bulunmaktan kaçınmaktadır⁹⁵. Bu nedenle Romanya, Karadeniz'e kıyıdaş olan tüm ülkelerin taraf olduğu ancak ABD'nin içinde yer almadığı organizasyonlara karşı tavır alarak, kıyıdaş ülkelerin Karadeniz'deki mevcut güvenlik risklerini önlemeye yönelik ortak projelerine karşı çıkmaktadır. Romanya'nın bu yaklaşımının arkasında Karadeniz'de Rusya ve Türkiye

⁹³ Tatyana Obretenova, "Global Sorunlar ve Bulgaristan Dış Politikasının Öncelikleri", Bulgaristan Radyosu, 27-03-2012, (Erişim) <http://bnr.bg/sites/tr/Lifestyle/Politics/Pages/270312GlobalSorunlarveBulgaristaninDispolitikaoncelikleri.aspx> , 11-8-2012

⁹⁴ Hendrickson , a.g.m.

⁹⁵ Yavuz Çekirge, "Romanya'ya ABD Üssü" Hürriyet Strateji (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/strateji/6486179.asp?gid=202> , 11-08-2012

faktörlerini dengeleme ve askeri imkansızlıklarını NATO ve AB'yi bölgeye çekerek kapama arayışı da yatmaktadır. Uzun dönemde Rusya etkisine bir daha girmemek düşüncesi vardır.

Romanya, enerji nakil hatları rekabetinde Gürcistan ile ilişkilerini sağlamlaştırarak, Karadeniz havzasındaki enerjinin Batı'ya ulaştırılmasında en ekonomik ve en kısa yollardan biri olan Trieste-Köstence'yi ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Karadeniz'e yönelik politikaları Bulgaristan ile benzerlik gösteren Romanya, sahip olduğu (2008 yılı sonu itibarı ile) 10,8 milyar ton petrol ve 630 milyar metreküplük doğal gaz rezervleri ile Doğu Avrupa ve Balkanlar açısından önemli bir enerji merkezi konumunu orta ve uzun vadede uluslararası rekabette daha etkili bir pozisyona sahip olmak için kullanmayı hedeflemektedir⁹⁶.

c. Ukrayna Açısından Karadeniz

Türkiye gibi, doğu ve batı kültürleri arasında kalan ve iki taraftan esen rüzgarların da etkisiyle kimlik arayışının devam ettiği bir ülke olan Ukrayna 45,9 milyon nüfusa ve 337 milyar USD gayri safi yurt içi hasılaya (SAGP) sahiptir. Rusya, tarihsel , coğrafi, ekonomik ve askeri nedenlerle birinci derecede etki alanı içindeki bu ülkenin slav kokeninden uzaklaşmamış ve kendisinin belirleyici rolünü kabullenen bir tutum içinde kalmasını istese de Ukrayna halkının yarısından fazlası Avrupa ile bütünleşme arzusu taşımaktadır. Aynı zamanda coğrafi konumu ülkeyi, ABD ve AB gibi küresel güçlerin de mücadele alanı haline getirmektedir⁹⁷. Bu durum karşısında Ukrayna siyasi kadroları Rusya-Batı arasında durum ve güç dengelerine bağlı olarak bazen Rusya yanlısı bazen de Batı yanlısı politika uygulamak zorunda kalmaktadır. Eski devlet başkanlarından Leonid Kuçma'nın "ikili

⁹⁶ "Dünya Ham Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri", Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, (Erişim) http://www.pigm.gov.tr/dunya_ham_petro ve_dogalgaz_rezervleri.php , 11-08-2012

⁹⁷ Ergin Yıldızoğlu, "Ukrayna'da Büyük Oyun" , Stratejik Analiz, Ocak 2005, s.96-99.

siyaset” olarak nitelediği bu siyasi gerçek Ukrayna’nın bir çok açıdan bölünmüşlüğü’nün de bir işareti olarak görülmektedir⁹⁸. Rusya ve Batı arasındaki mücadelenin etkisi 2004 yılındaki seçimlerde ve sonrasında belirginleşmiş ve yaşanan süreç Turuncu Devrim adıyla dünya siyasi literatüründeki yerini almıştır. Batı yanlısı Yuşçenko’nun devlet başkanı olması ile sonuçlanan seçimlerden sonra Rusya, ABD ve AB’nin Ukrayna’ya yaklaşımları birbirinden farklı olmuş ve ülke bu küresel aktörlerin arasında bir jeopolitik rekabet alanı haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi Ukrayna’nın Karadeniz ve Hazar havzalarında üretilen enerji kaynaklarının Batı ekonomilerine transfer edilirken geçeceği geniş koridorun üzerinde yer almasıdır. Ancak Yuşçenko ile bir adım öne geçtiği düşünülen Batı’nın işi “Doğu ile Batı Ukrayna’lar” arasındaki siyasi tercih, kültürel, ekonomik ve yaşam biçimi farklarından dolayı pek de kolay olmamış ve ülkenin Rusya ile yaşadığı doğalgaz krizleri, Rusya’ya rağmen Rusya’sız bir Ukrayna’nın Batı için kolay bir tercih olmadığı gerçeğini gözler önüne sermiştir. 2010 yılında yapılan son devlet başkanlığı seçimlerinde ise açıkça AB ve NATO ile entegrasyon hedefini ilan eden başkan adayı Timoşenko’nun, Rusya yanlısı olduğu genel kabul görmüş Yanukoviç karşısında kaybetmesi, Ukrayna konusunda Rusya’nın Batı karşısında kolayca vazgeçmeyeceğini vurgulamıştır.

AB, 2004’te açıklamış olduğu Ukrayna Eylem Planı’nda uzun vadeli işbirliğini öngörmekle beraber, tam üyelik konusunu ele almamış ve takip eden yıllarda da AB yetkililerinin bu yöndeki beyanları devam etmiştir.⁹⁹ AB’nin tam üyelik kapısını kapalı tutması, son seçimlerde gönlünden geçen başkan adayının kaybetmesinde etkili olmuştur. Bu yönde yapılan yorumlara örnek olması açısından seçimlerden hemen sonra siyasi analist Olexiy Garan’ın Euronews’e verdiği röportajdaki cümleleri dikkate alınmalıdır:

⁹⁸ Kamalov, a.g.m.

⁹⁹ “AB-Ukrayna İlişkileri” Euronews, 17-02-2012, (Erişim) <http://tr.euronews.com/2012/02/17/ab-ukrayna-iliskileri/>, 12-08-2012

“Turuncu Devrim’den sonra Ukrayna ve diğer ülkeler çok heyecanlıydı. Ancak Avrupa Birliği’nden herhangi bir sinyal göremedik. Avrupa Birliği, Ukrayna’nın Avrupa’ya daha yakın olması için herhangi bir plan yapmadı. Ukrayna, çıkarları için çalışmalı ancak Avrupa Birliği’nin konumu belirlenmeli. Avrupa Birliğine üye bazı ülkeler Ukrayna’nın AB’ye üye olmasını isterken, bazıları da çekimser kalıyor.”¹⁰⁰

SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkan ülkelere oluşturulan BDT’nin kendine ait bir silahlı kuvvetlere sahip olması fikrine karşı çıkan ve kendi ordusunu kuran ilk ülke olan Ukrayna, SSCB’den kalan devasa silahlı kuvvetler mirasına rağmen bütçeden ayrılan payın yıllar boyu yeterli olmaması nedeniyle bugün modern ordular seviyesine çıkarılamamış, nispeten bakımsız ve eski nesil silahlara sahip bir orduya sahiptir. Bu durum ülkenin Karadeniz politikalarına etki etmekte ve Rusya etkisine karşı NATO üyeliği için motivasyon sağlamaktadır. Karadeniz’de Ukrayna ve Rusya arasındaki rekabetin diğer bir boyutu ise Kırım Yarımadası ve buradaki Rusya Deniz Filosu’nun varlığıdır. Akdeniz’e ve açık denizlere geçişin tek yolunu Ukrayna üzerinden gerçekleştirebilen Rusya için Kırım Sevastopol Limanı vazgeçilemez nitelikte bir limandır. Bu sebeple Rusya alternatif liman arayışına girmiş ve yeni bir liman inşasına başlamıştır.¹⁰¹

Görüldüğü gibi Rusya ile arasındaki temel sorunlar olan enerji, askeri üsler ve Kırım’ın statüsü ve geleceği konularının şekillendiği coğrafya olan Karadeniz’de Rusya’yı dengeleyebilecek askeri ve siyasi gücün NATO ve AB üyelikleriyle sağlanabileceğini öngören Ukrayna diplomasisi , Rusya, ABD ve AB arasında denge arayışına devam etmektedir. Ukrayna ile Rusya arasında son dönemde yaşanan doğal gaz krizleri ve Ukrayna’daki devlet başkanlığı seçimleri sonrasında yaşanan gelişmeler , Turuncu Devrim ve sonrası

¹⁰⁰“ Ukrayna AB’ye Girebilecek mi?” Euronews, 08-02-2012, (Erişim)

<http://tr.euronews.com/2010/02/08/ukrayna-avrupa-birligine-girecek-mi/>, 12-08-2012

¹⁰¹ Bekir Nadir, “Rusya’nın Tuzla Oyunu”, Ropörtajı Yapan: Ahmet Özay , Bahçesaray Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi Bülteni, Ekim 2003

dönemdeki (2006-2010) ABD ve AB etkinliğinin yerini günümüzde Rusya'nın etkinliğine bıraktığını göstermektedir. Bunda bir yandan doğal gaz krizlerinden olumsuz etkilenen AB'nin enerji arzı güvenliği stratejisi nedeniyle benzer krizleri tekrar yaşamak istememesi öte yandan ABD'nin küresel anlamda daha çok meşgul olduğu coğrafyalarda Rusya faktörünü dikkate almak zorunda kalması etkili olmuştur¹⁰².

d. Gürcistan Açısından Karadeniz

4,3 milyon nüfusu ve 21,5 milyar USD gayri safi yurt içi hasılaya (SAGP) sahip olan Gürcistan, Karadeniz'e kıyıdaş en küçük ülke durumunda olmanın yanısıra dünyanın en ihtilafli bölgelerinden biri olan Kafkasya'da yer almaktadır. SSCB'nin dağılması sonrası yeniden ortaya çıkan bölgedeki ihtilafın yarattığı güvensizlik, daha geniş bir Kafkasya-Karadeniz-Hazar-Orta Asya ekonomik ve siyasi istikrar coğrafyasının gelişmesini de engellemektedir.

Ülkenin bağımsızlığına kavuşmasından bu yana geçen dönemde Gürcistan'da , kitlesel gösteriler aracılığıyla iktidar değişimine neden olan iki büyük olay yaşanmıştır. Birincisi 1992'de Megrel Gamsakhurdia'nın, ikincisi ise 2003 yılında Eduard Şevardnadze'nin iktidarı kaybetmesi ile

---

¹⁰² Ukrayna ile Rusya arasında 1997 yılında imzalanan anlaşma uyarınca 2017 yılına kadar Kırım'da kalacak olan Rus donanmasının varlığı konusunda iki ülke arasında başlayan tartışma, Rusya'da ciddi endişelere yol açarak Yuşçenko'nun da başkanlığı kaybettiği süreçte etkisini göstermiştir. Ukrayna'nın NATO'ya üyelik hedefi konusunda aktif siyaset izlemiş olan Yuşçenko'nun, Gürcistan'da patlak veren savaş sonrasında "*Rusya'nın Kırım'daki üssünü irredantist politikaları için kullanamayacağı*" ve "*Kırım'daki donanmanın artık ülkeden ayrılması gerektiği*" gibi söylemleri, Litvanya, Estonya ve Letonya'nın NATO üyelikleriyle birlikte Baltıklarda stratejik anlamda sıkışan Rusya'nın Karadeniz'de de benzer bir senaryoya karşılaşılabileceği endişesine neden olmuştur. Sonraki süreçte Rusya, Batı yanlısı Yuşçenko'yu yıpratılabilmek amacıyla bir yandan enerji silahını etkin bir şekilde kullanmış, öte yandan Yuşçenko'nun muhaliflerine de açıkça destek vermiştir. Enerji arzı güvenliğini riske atmak istemeyen AB ve ABD bu dönemde geri adım atınca, 2010'da yapılan seçimlerde Rusya yanlısı Yanukoviç başkan olmuştur. Neticede, Ukrayna'da NATO ve AB üyeliği hedefleri şimdilik rafa kaldırılırken, Rusya Nisan 2011'de yeni yönetimle imzaladığı anlaşmayla Kırım'daki donanmasının varlığını 2042 yılına kadar sağlamıştır.

sonuçlanmıştır¹⁰³. 2003’de “Gül Devrimi” ile demokratik bir rejim kurma iddiasıyla iktidara gelen Saakaşvili , bugün rakipleri tarafından anti demokratik olmakla suçlanmaktadır. Bu suçlamalara; Savunma ve Ekonomi eski bakanı Irakli Okruaşvili’nin tutuklanması, eski Başbakan Zurab Jvania’nın gaz zehirlenmesiyle ölmesi, muhalif iş adamı Badri Patarkatsişvili’nin Londra’da şüpheli ölümü gibi olaylar dayanak teşkil etmektedir¹⁰⁴.

Gürcistan gerek ABD ve gerekse Rusya için jeopolitik öneme sahiptir. Brzezinski’nin ifadesiyle “*Kafkasya Orta Asya’ya açılan şişenin mantarındır*”.¹⁰⁵ Güney Kafkasya’nın Rusya’nın nüfuz alanından çıkıp Amerikan’ın etki alanına girmesi, ABD’nin hem Rusya’yı çevreleyerek Güney Kafkasya’daki enerji yollarının güvenliğini sağlaması hem de bölgeyi Afganistan ile birlikte, Orta Asya’ya yönelik bir sıçrama tahtası olarak kullanması demektir. ABD’nin bölgede kontrolü sağlaması, İran ve Ortadoğu’yu daha kolay kontrol edecek alternatifleri de beraberinde getirecektir¹⁰⁶. Gürcistan’da hem yönetim hem de muhalefetin NATO üyeliğinden yana eğilim gösterdiği söylenebilir. Bu olgu, ülkede NATO faaliyetleri çerçevesinde ABD askeri varlığının artmasına ve fonksiyonel hale gelmesine yol açmaktadır. Gürcistan’ın olası NATO üyeliği Karadeniz’deki politik ve askeri dengeleri değiştirecek sonuçlara yol açabilir.

Rusya açısından ise Kafkasya , hem yakın çevresinin güvenliğini sağlayabilmek hem de Hazar ve Karadeniz havzasındaki enerji kaynaklarının

¹⁰³ 1992’deki kitlesel hareketin Rusya, 2003’teki kitlesel hareketin ise ABD tarafından yönlendirilip desteklendiğine dair genel kanaat medyada sıkça yer almıştır.

¹⁰⁴“ Badri Patarkatsishvili”, The Telegraph, 14-02-2008, (Erişim) <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1578596/Badri-Patarkatsishvili.html> , 11-07-2012

¹⁰⁵ Zbigniew Brzezinski, “Staring Down the Russians”, Time , 14-08-2008 (Erişim) <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1832846,00.html> , 10-07-2012

¹⁰⁶ Jeffrey Simon, Eugene B. Rumer, “Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region”, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington, 2006 (Erişim) <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA447288> 12-07-2012

dünya pazarlarına taşınmasında belirleyici olabilmek adına hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Gürcistan, Rusya'nın mutlaka stratejik olarak kontrol altına almak zorunda olduğu bir ülkedir.

Gürcistan Parlamentosu 2011'de, ülkenin ulusal çıkarlarını anlatan, ülkenin güvenliğine karşı gelişen tehlikeleri ve riskleri ortaya koyan ve güvenlik politikası için ana doğrultuları belirleyen yeni Ulusal Güvenlik Konsepti'ni kabul etti. Belgeye göre, kendini Avrupa-Atlantik medeniyetinin bir parçası olarak gören Gürcistan, NATO ve AB'nin doğuya genişlemesi ve ülkenin bu kurumlara entegrasyonunu güvenliğinin en önemli unsurlarından saymaktadır. Ülkenin ulusal çıkarları, toprak bütünlüğünün sağlanması, demokrasinin güçlendirilmesi, devlet kurumlarının gelişmesi, ulusal güvenlik sisteminin daha etkin hale getirilmesi, Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyon, uzun dönemli güvenli ve istikrarlı ekonomik gelişme, enerji güvenliği, bölgesel istikrarın sağlanması, siber güvenliğinin gelişmesi, demografik güvenlik ve diasporayla ilişkileri üzerinde şekillendirilmiştir. 2005'te kabul edilen Ulusal Güvenlik Konsepti'nden farklı olarak, yeni konseptte Gürcistan'ın kuzey komşusu Rusya düşman devlet olarak gösterilmiştir.¹⁰⁷ Önceki konseptte Rusya sadece ülkenin toprak bütünlüğü için bir tehlike olarak gösterilmiş, ülkedeki Rusya askeri üsleri bu tehlikenin başlıca kaynağı kabul edilmiş, ancak Rusya açık şekilde düşman olarak adlandırılmamıştı. Yeni konseptte en önemli üç tehdit doğrudan Rusya ile bağlantılıdır. Bu üç tehdit, "Gürcistan topraklarının Rusya Federasyonu tarafından işgali ve işgal olunmuş topraklardan Rusya tarafından düzenlenen terörist saldırılar", "Rusya tarafından Gürcistan'a yeni bir askeri saldırı yapılması ihtimali" ve "İşgal edilmiş topraklardan mülteci durumuna düşmüş insanların haklarının çiğnenmesi" olarak sıralanmaktadır. Belgede, Rusya'nın Gürcistan'da demokratik düzeni değiştirmek istediği; Gürcistan'ı NATO ve AB

¹⁰⁷ Nikoloz Devdariani, "Georgia's New National Security Concept: Continuity or Change?", Georgia Today, Sayı: 595, 13-01-2012, (Erişim) http://www.georgiatoday.ge/article_details.php?id=9791 , 15-07-2012

ile entegrasyon hedeflerinden uzaklaştırarak kendi etki alanına dahil etmeyi planladığı belirtilmektedir¹⁰⁸.

Küresel aktörler için jeostratejik öneminin ne anlama geldiğinin farkında olan Gürcistan'ın dış politika uygulamasının ise ; "ikiz stratejik hedef" tanımlamasıyla özetlenebilir. Gürcistan için bir yandan , NATO üyeliği ile taçlandırılacak ABD ile ilişkilerini geliştirmek amacı, öte yandan ekonomisinin büyük oranda bağlı olduğu Rusya ile dengeli bir ilişkiye sahip olmak yoluyla ekonomik istikrara kavuşma ve koruma amacı bu stratejinin iki temel unsurudur¹⁰⁹. Ancak ABD ve Rusya gibi iki küresel aktörün çıkarlarının çatıştığı ve birleştiği noktalardaki ani değişimler Gürcistan için her an toprak bütünlüğü ve rejimini korumak dahil ciddi potansiyel sorunlar anlamına gelebilecektir. Bütün bunlara bölgedeki "Donmuş Çatışmalar", Gürcistan'ın güçlü bir kurumsallaşmış devlet geleneğinin olmayışı, etnik çeşitliliği ve zaman zaman dile getirilen "Büyük Gürcistan" hayalinin olası riskleri eklendiğinde bölgenin sürekli yakından takip edilmesi gereken yapısını ortaya çıkarmaktadır.

e. Rusya Açısından Karadeniz

142 milyon nüfusu ve 2.2 trilyon USD gayri safi yurt içi hasılasıyla (SAGP) Rusya yalnız bölgenin en büyük gücü değil aynı zamanda küresel güçlerden biri konumundadır.

Rusya'nın Karadeniz politikası; sahip olduğu enerji kaynaklarının pazarlanabilmesi açısından ekonomik, donanmasının Akdeniz'e açılan tek kapısı olması ve NATO ve ABD'nin Karadeniz hedefleri nedeniyle stratejik , bölgedeki

¹⁰⁸ "National Security Concept of Georgia", National Security Council of Georgia, 2005, (Erişim) <http://www.nsc.gov.ge/files/files/National%20Security%20Concept.pdf> , 15-07-2012

¹⁰⁹ Dmitri Trenin, "The Georgian-Russian Crisis: Objectives, Strategies, and Outcomes" , Carnegie Endowment for International Peace, Web Commentary, 13-11-2006 , (Erişim) <http://carnegieendowment.org/2006/10/13/georgian-russian-crisis-objectives-strategies-and-outcomes/bmc9> , 14-07-2012

Ukrayna ve Gürcistan gibi eski SSCB ülkeleri ile ihtilafları bakımından da güvenlik boyutları olan çok yönlü bir politikadır.

Rusya'nın Karadeniz politikasını değerlendirebilmek için , öncelikle diplomasisine yön veren güncel temel belgeleri anlamak gerekmektedir. Rusya'nın 10 Ocak 2000 tarihinde kabul ettiği Ulusal Güvenlik Doktrini, 28 Haziran 2000 tarihinde kabul ettiği Dış Politika Doktrini ve 21 Nisan 2000 tarihinde yürürlüğe soktuğu Askeri Doktrini her biri birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayan bir bütünü ifade eden doktrinler olup güncel dış politikasının ana unsurlarına kaynak teşkil etmektedir¹¹⁰. Rusya'nın Ulusal Güvenlik Doktrini 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Rusya'ya uluslararası toplumun içinden bakılmakta, ikinci bölümde; Rusya'nın ulusal çıkarlarına değinilmekte, üçüncü bölümde Rusya'ya yönelik ulusal güvenlik tehditleri açıklanmakta, son bölümde ise; Rusya'nın ulusal güvenliğinin sağlanması üzerinde durulmaktadır. Doktrinlerin özünde; Rusya'nın hala büyük bir imparatorluktan sınırları daralmış bir devlet haline gelmeyi psikolojik olarak kabul etmeyen, kendisini hala bir süper güç olarak gören ve dünya düzeninde de öyle kabul edilmeyi isteyen bir devlet olduğu göze çarpmaktadır. Rus dış politikasının öncelikleri olarak; Soğuk Savaş sonrası yeni düzenin sağlanması, ülkenin ekonomik gelişiminin sağlanması, ülke içi bütünlük ve istikrar adına yakın çevrenin kontrol altında tutulması sayılabilir¹¹¹.

Tek kutuplu bir dünya düzeninden yana olmayan Rusya, ABD'nin kendisini çevrelemeye yönelik girişimlerine karşı AB ile işbirliği yapmak istemekte ve yakın çevresinde ABD etkisini kırmayı hedeflemektedir. Bir yandan ABD'ye karşı ittifak arayışı içinde olması, öte yandan AB'nin Rusya'ya karşı yeterli askeri güce sahip olmaması, enerji bakımından Rusya'nın en büyük pazarı olması AB'yi Rusya için potansiyel bir stratejik

¹¹⁰ Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği**, Küre Yayınları, 2004, S. 81

¹¹¹ "National Security Concept of the Russian Federation", Federation of American Scientists, 18-01-2000, (Erişim) <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>, 10-05-2012

ortak yapmaktadır. Ancak Rusya ve AB stratejik ortaklık kavramını farklı algılamaktadırlar. Rusya, Avrupa ile olan ilişkileri çok açık bir biçimde “stratejik ortaklık” olarak nitelendirmekte, ancak Avrupa kurumlarıyla birleşmeyi hedeflememektedir. Rusya’ya göre bu ortaklık şu temeller üzerine oturtulmalıdır: Rusya’nın hala bir küresel güç olduğunun kabul edilmesi, ikili ilişkilerdeki sorunlar ile Avrupa’nın ve küresel sorunların çözümünde Rusya-AB işbirliği, Avrupa pazarlarının Rus ürünlerine açılması, BDT’nin ekonomik ve politik işbirliğinde ana kurum olmasıdır¹¹².

Rusya, Avrupa ile olan ilişkilerini iki boyutta ele almaktadır. Birinci boyut AB ile olan ekonomik ilişkiler, ikinci boyut ise Avrupa ülkeleriyle olan güvenlik ve işbirliği konularındaki ilişkilerdir. Rusya, Dış Politika Doktrini’ne göre Avrupa ülkeleriyle ilişkiler Rus dış politikasının geleneksel önceliğidir. Rusya’nın Avrupa ile olan ilişkilerinde çift boyutlu bir strateji izlemesinin nedeni yakın çevresinde Avrupa’nın AB boyutunda güvenlik açısından bir rol oynamasını istememesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Rusya, yakın çevresinde NATO’nun ve ABD’nin genişleme çabalarından kaynaklanan bir kuşatılmışlık duygusuyla rahatsızlık duymakta , NATO yerine AB’nin genişlemesini daha tercih edilebilir kabul etmektedir¹¹³.

Rusya’nın yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz dış politikası, Karadeniz politikası ile uyum içindedir. Çünkü Karadeniz, SSCB’nin dağılan parçalarının coğrafi olarak tam ortalarında bulunmakta ve tüm bu bölgelerle bağlantılıdır. Gerek NATO’nun gerek AB’nin Karadeniz bölgesine fazla ilgi göstermesinden rahatsızlık duyan Rusya, Türkiye’nin Karadeniz’in deniz güvenliği konusundaki tezlerine sahil dar ülkelerin dışındaki NATO ülkelerinin

---

¹¹² Arkady Moshes, “Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union”, The Finnish Institute of International Affairs, 2003 , S. 49, (Erişim) http://www.fii.fi/en/publication/53/rethinking_the_respective_strategies_of_russia_and_the_european_union/ , 10-05-2012

¹¹³ Deniz Kutluk, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit**, Tüдав Yayınları No:16, 2003,S. 65

bölgeye gelmesine sıcak bakmaması nedeniyle örtülü bir destek vermektedir. Karadeniz'deki dengelerin korunmasında kilit ülke konumundaki Rusya'nın dahil olmayacağı herhangi bir deniz güvenliğine yönelik oluşumun başarıya ulaşmasının çok güç olduğu açıktır.

Rusya'nın Karadeniz politikalarını enerji faktöründen bağımsız olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz. SSCB'nin çöküşü ardından Nisan 1993'de ilan edilen *Yakın Çevre Doktrini* ile tekrar eski etkinliğini koruma girişimlerine başlayan Rusya, temelde eski SSCB coğrafyasında ayrıcalıklı konuma sahip olduğunu belirten bu doktrinde; güvenlik ve siyasi amaçların öne çıktığı ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde askeri araçların, Rusya etkisinden kurtulma çabasında olan yeni bağımsız devletlerde karşı darbelerin, iç muhalefetin desteklenmesi ve Rus askeri gücünün baskı araçları olarak öne çıktığı Rus dış politikasında geleneksel egemenliğe sahip askeri ve askeri endüstri çevrelerinin ve sert politika yanlısı dışışleri çevrelerinin anlayışı hakim olmuştur¹¹⁴. Aynı yıllar içinde Rusya'nın eski SSCB coğrafyasındaki uluslararası enerji projelerinde aktif yer almasını savunan enerji sektörü, geleneksel anlayışın direnişini kırmaya başlamış ve Rus şirketleri Azerbaycan ve Kazakistan gibi ülkelerdeki uluslararası enerji projelerinde yer almaya başlamışlardır. Fakat bu gelişme dış politikada geleneksel duyarlılığın başatlığını ortadan kaldırmamış ve bu durum 1999 yılı sonlarına kadar sürmüştür. Böylece enerji lobisinin daha 1992'de başlayan Rus dış politikasında etkin rol alma girişimi, askeri çevrelerce ve askeri endüstri çevrelerince engellenmiş ve SSCB sonrası, yaklaşık 9 yıl, Rus dış politikasına etkinliği giderek azalan oranda seyreden geleneksel askeri duyarlılıklar egemen olmuştur¹¹⁵. Putin'in iktidara gelişi sonrası yeni ulusal güvenlik ve dış politika doktrinlerinde ekonomik çıkarlara öncelik verilmesi

¹¹⁴ Sinan Oğan, **Rusya'da Siyaset ve Oligarşi** , Asam Yayınları, Ankara, 2003, S.29

¹¹⁵Nazım Cafersoy, "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", TÜRSAM, 02-01-2006, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir709.html> , 11-06-2012

hedefinin belirtilmesi, Rus dış politikasında daha faydacı anlayışa sahip enerji lobisini avantajlı duruma getirmiştir. Putin, Rus dış ulusal çıkarlarını koruma yolunda enerji unsuru kullanmaya başlamıştır. Enerji alanında eski SSCB mirası yapılanmanın sağladığı avantajlar Rusya'ya batılı rakiplerine oranla avantaj sağlamıştır. Rus dış politikasında enerji faktörünün en önemli unsur haline geldiğini Rusya'nın ulusal güvenlik doktrinini ilanını takip eden dönem içerisinde attığı adımlar çerçevesinde daha net olarak görmek mümkündür. Bu süreçte Rusya ilk önce Ukrayna ve Gürcistan gibi eski SSCB cumhuriyetlerine karşı enerji kozunu kullanmıştır. Takip eden dönemde Putin'in yaptığı Avrupa ziyaretlerinde Avrupa'nın Ortadoğu petrolüne bağımlılığının azaltılması bağlamında Rusya ile enerji alanında işbirliği konuları görüşülmüştür. Enerji faktörü, Rusya-AB ilişkilerini rekabetten karşılıklı pozitif bağımlılık boyutuna taşımış, bu anlamda Karadeniz ve havzası da sözkonusu enerji kaynaklarının Avrupa ekonomilerine naklinde ana coğrafya haline gelmiştir.

f. Türkiye Açısından Karadeniz

Güncel Türk dış politikasında Karadeniz, çok boyutlu yönleriyle önemli bir yere sahiptir. Bu boyutlar temelde kıyıdaş ülkelerle ekonomik ve siyasi işbirliği fırsatları, enerji faktörü ve güvenlik faktörüdür.

Soğuk savaş sonrası dönemde oluşan konjonktürel gelişmeleri fırsata çevirmek adına 1990'lı yıllarda KEİP ile bölgenin bir ekonomik, kültürel ve siyasal istikrar coğrafyasına evrilmesi ve ekonomik ve siyasal kazanımlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Gösterilen çabalar hedeflenen sonuçları getirmese de Türkiye bir yandan bölgesel güç olma iddiasını ortaya koymuş öte yandan bölgenin istikrarını sağlamış ve kıyıdaş ülkelerle yapmış olduğu ticaret üzerinden kısmen ekonomik fayda sağlayabilmiştir. 1990 sonrası dönemde bu platformda ortaya konulmuş olan stratejiler güncel Türk dış politikasında da yerini korumaya devam etmektedir.

Karadeniz üzerinden taşınan Rus petrolüne ilave olarak Türkiye ile Rusya arasında Mavi Akım doğal gaz boru hattının açılmasıyla, Rus doğal gazı Karadeniz'den Türkiye'ye taşınmaya başlamıştır. Türkiye, Boğazların güvenliği gerekçesiyle Hazar petrolünün de Rusya'nın Karadeniz limanlarına oradan da tankerlerle boğazlardan geçerek taşınmasına karşı çıkmış ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklemiştir. Türkiye'nin yoğun şekilde doğal gaz kullanımına başlamasıyla birlikte Rusya ise doğal gazdaki konumunu tekelleştirme yönünde politikalar geliştirmeye başlamıştır. Enerji boyutuna bakıldığında Karadeniz, bir yandan Rus doğal gazı üzerinden Türkiye'nin Rusya'ya karşı negatif bağımlılık riskini ortaya çıkarmış öte yandan, Karadeniz ve Hazar havzaları enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaşması konusunda ekonomik ve siyasi fırsatları da beraberinde getirmiştir. Türkiye Karadeniz'de sahip olduğu coğrafi konum ve ülke içindeki istikrar nedeniyle, Orta Doğu, Hazar ve Karadeniz havzalarındaki enerji taşımacılığı rotalarının belirlenmesinde söz sahibi aktörlerden biri haline gelmiştir¹¹⁶.

Karadeniz'in güvenlik boyutuyla ilgili olarak küresel güçlerin birbirinden farklı ve birbiriyle çatışan stratejileri bulunması, Türkiye'yi hem dönemsel olarak tercihler yapma zorunluluğunda bırakma potansiyeli taşımakta hem de coğrafi konumu nedeniyle küresel güçlerin işbirliğini aradığı bir ülke konumuna taşımaktadır. Rusya Karadeniz'de ABD'nin yayılma çabalarını sınırlamak istemekte, ABD ise NATO'nun yeni müttefikleri Romanya ve Bulgaristan aracılığıyla Rusya'yı sınırlandırmaya çalışmaktadır. Romanya ve Bulgaristan'dan sonra Ukrayna ve Gürcistan'ın da yönünün Batı'ya döndürülmesi ve Rusya ile mesafeli bir ilişkiye sahip olmaları çabaları ABD'nin bu stratejisinin parçasıdır. Karadeniz'in ABD ve Rusya arasında bir çatışma alanına dönüşmesini istemeyen ve ABD donanmasının bölgeye

¹¹⁶ Ziya Öniş, "Turkey and Post-Soviet States: Potential and Limits of Regional Power Influence", *The Middle East Review of International Affairs Journal*, Sayı 5, No. 2 - Haziran 2001, (Erişim) <http://meria.idc.ac.il/journal/2001/issue2/jv5n2a6.html> , 21-03-2012

yerleşmesini tercih etmeyen Türkiye, tıpkı KEİP’de olduğu gibi , Karadeniz’de güvenlik ve istikrarın yine kıyıdaş ülkeler tarafından sağlanabileceğini göstermek adına Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu’nun (BLACKSEAFOR) kurulmasına öncülük etmiştir. Kıyıdaş ülkelerin deniz kuvvetlerini insani yardım, arama kurtarma ve çevre koruma gibi amaçlarla bir araya getiren BLACKSEAFOR, 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul’da imzalanan antlaşmayla kurulmuştur¹¹⁷. BLACKSEAFOR kıyıdaş ülkelerin arama ve kurtarma çalışmaları yanında yasa dışı deniz trafiği ve asimetrik tehditlerle mücadelede bir araç olarak oluşturdukları yapıdır. BLACKSEAFOR katılımcı ülkelerin oybirliğiyle verecekleri bir kararla Karadeniz dışında da görevlendirilebilecektir. Yine BLACKSEAFOR, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı kapsamındaki harekâtlarda da görevlendirilebilmektedir. Türkiye tarafından 2004 yılında başlatılan bir girişim de Karadeniz Uyum Harekatı’dır (Operation Black Sea Harmony). 2006 yılı sonuna kadar Türkiye’nin yürüttüğü harekâta 27 Aralık 2006 tarihinde Rusya da katılmıştır¹¹⁸. 17 Ocak 2007 Türkiye ve Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanları Ukrayna’nın katılımına ilişkin resmi protokol imzalamışlardır. Bu harekatın görevi yasa dışı faaliyetlere karışıklarından şüpheli duyulan ticari gemileri tespit etmek ve izlemektir. Şüpheli gemiler varış limanına kadar takip edilmekte ve arama yapmak ve gerekirse alıkonularak yasal işlem yapılmak üzere yetkili makamlara teslim edilmektedir. Karadeniz Uyum Harekatı NATO’nun Akdeniz’deki Etkin Çaba Harekatı (Operation Active Endeavour)’nın hedefleriyle uyumludur¹¹⁹.

¹¹⁷ BLACKSEAFOR Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (Erişim) <http://www.dzkk.tsk.tr/blackseafor/turkce/kurulus.php> , 28-03-2012

¹¹⁸ Karadeniz Uyum Harekatı (Operation Black Sea Harmony:OBSh) , Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (Erişim) <http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/DZKKULUSLARARASIGOREVLER.php?strAnaFrame=DzKKUluslarArasiGorevler&strIFrame=KUH>, 28-03-2012

¹¹⁹ “NATO ve Türkiye’nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri” TC Dışişleri Bakanlığı , (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, 28-03-2012

Türkiye'nin bu girişimlerine karşılık, Romanya ve Bulgaristan'ın, ABD desteğiyle yürüttükleri Rusya'nın etkisini sınırlandırma amaçlı oluşumlar ile ABD'yi bölgeye çekerek bölgesel güçler Rusya ve Türkiye'yi sınırlandırma amaçlı girişimleri vardır. Türkiye, NATO'nun Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'e taşınması düşüncesine mesafeli durmuştur. Bunun nedeni bu tarz girişimlerin 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni tartışmaya açacak olması ve Türkiye'nin girişimi olan ve yukarıda anılan diğer mekanizmaları aşındırarak olmasıdır. Türkiye NATO üyesi bir müttefik ülke olarak bölgesel güvenlik konusunda ABD ve AB ile ortak çıkarlara sahip olmakla birlikte Karadeniz'de güvenliği sağlamak için kıyıdaş olmayan ülke askeri güçlerine ihtiyaç olmadığını her fırsatta ortaya koymaktadır.

2. AB Açısından Karadeniz

Kurulduğu dönemde üyelerin ekonomik gelişimi temelinde bir ülkeler topluluğu olan AB (eski adıyla AET – Avrupa Ekonomik Topluluğu), 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye doğru yol alan bir sürece girmiş bulunmaktadır. Genişleme stratejisi doğrultusunda 2007'de Bulgaristan ve Romanya ile sınırlarını genişleten Birlik, artık Karadeniz'de kıyıdaş haline gelmiştir. Birlik, genişlemenin sınırlarını çizerken, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeleri yakın gelecekte sınırlarına dahil etmeyi planlamamıştır. Bunun dışında bir başka Karadeniz ülkesi olan Türkiye'nin tam üyeliği teorik olarak mümkün olsa da kesinleşmiş bir takvim henüz ortaya çıkmamıştır.

AB, 2004 yılındaki genişlemesinin¹²⁰ sınırları dışında kalan komşuları arasında yeni bölünme hatları yaratmaması adına, Avrupa Komşuluk Politikası'nı yürürlüğe sokmuş ve bu politikanın amacının Birliğe komşu olan ülkelerin istikrarı, güvenliği ve refahını güçlendirmek olduğunu açıklamıştır.

¹²⁰ 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya AB'ye üye olmuştur.

Daha geniş bir ifadeyle belirtilirse, AB Komisyonu tarafından hazırlanıp AB Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilen “Daha Geniş Avrupa” (Wider Europe-Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours) programı çerçevesinde AB, Karadeniz ülkeleri ile ilişkileri geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB'nin Karadeniz'de çatışma bölgelerindeki donmuş çatışmaların çözülmesinde, siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Daha Geniş Avrupa programında demokrasiye geçiş süreci, ödüllerle teşvik edilen ve Kopenhag Kriterleri benzeri koşulları yerine getirmeleri karşılığında adeta AB'ye üyelik dışında hemen her şeyin teklif edildiği uzun bir süreç olarak aktarılmaktadır. Teklif edilen hukuki çerçeve ise “ortaklıktan ziyade, üyelikten daha az bir dizi hakları” içermektedir.¹²¹ 14 Haziran 2004'te Daha Geniş Avrupa programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir. Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan yeni komşuluk politikasına dahil olan ülkelerdir.

2004 yılında başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) temelinde takip eden yıllarda komşuluk politikasının güçlendirilmesi amacıyla AB Komisyonu tarafından sunulan tekliflerle AB, komşularına imtiyazlı bir ilişki sunmaktadır. Bu politikada asıl olarak sağlanmaya çalışılan AB ile komşuları arasında karşılıklı olarak demokrasi, insan hakları, iyi yönetim, pazar ekonomisi prensipleri, sürdürülebilir kalkınma gibi ortak değerlerin korunmasıdır. Burada gözden kaçırılmaması gereken şey, komşuluk politikasının AB'ye katılım sürecinden ayrı olarak ele alınması gerektiğidir. İki tarafı olan hareket planlarına uygun olarak düzenlenen ilişkiler, ekonomik ve siyasi reform programları öngörmektedir¹²²

¹²¹ “Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brüksel, 11.3.2003, (Erişim) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, 28-07-2012

¹²² “European Neighbourhood Policy” European Commission, (Erişim) http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm, 10-04-2012

AB komşuluk politikasında Rusya ise kilit ortak olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda halen devam eden çalışmalar ilk olarak Mayıs 2003'de St. Petersburg Zirvesi'nde belirlenen dört ortak alanın (özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma-egitim ve enerji diyalogu) oluşturularak daha gelişmiş bir stratejik ortaklık sağlanması kararı teyit edilmesiyle başlamıştır¹²³.

AB genişlemesi devam etmektedir, bu durumun Rusya'ya kuşatılmışlık hissi vermekte olduğu değerlendirilmesi yapılabilir¹²⁴. Zira Rusya ile Batı arasındaki tampon devletler ortadan kalkmış, AB doğrudan Rusya ile sınır komşusu olmuştur. Genişlemenin daha uzun vadede Ukrayna ve Moldova gibi Karadeniz ülkelerini de kapsayacak olması dahi düşünülebilir. 1990'lı yıllarda Karadeniz ile benzer özellikler barındıran Balkan coğrafyasında meydana gelen karışıklıklar, AB'yi güvenlik ve savunma alanındaki politikalarını gözden geçirmeye itmiştir. Gerek Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Bosna Krizi, gerekse Kosova'daki sancılı günler Köln ve Helsinki Zirvelerinde NATO'ya bağımlı olmadan ve NATO'nun hareket sahasına girilmeyecek şekilde, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için kriz bölgelerine doğrudan müdahale edebilecek bir "Avrupa Askeri Gücü" oluşturulmaya çalışılmışsa da bu ABD ile AB arasındaki görüş ayrılıklarına ivme kazandırmış olmanın ötesinde somut bir sonuç doğurmamış ve Birlik içinde yaşanan görüş ayrılıkları, AB'nin NATO'dan bağımsız bir dış politika ve güvenlik stratejisi izlemesinin kolay olmadığını ortaya koymuştur

AB Karadeniz'de, 2007 yılında oluşturduğu "Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bölgesel İşbirliği Girişimi" ile bölgesel işbirliği ve kalkınmayı da

¹²³ "EU-Russia Summit 2003" Council of the European Union , (Erişim) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf , 10-04-2012

¹²⁴ Itri Atay, "Kuşatılmış Rusya", TASAM Küresel ve Bölgesel Güç Merkezleri Çalışma Grubu, (Erişim) <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=195>, 04-01-2011

desteklemektedir. Ayrıca, AB'nin bölgeye yönelik politikalarının bir amacı da, AB ile Karadeniz'in ortak ve birbiriyle etkileşim içerisinde olan demokratikleşme eksenindeki siyasi sorunlarına ve ekonomik reformlar yoluyla ortak çözümler üretmek ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamaktır. Söz konusu amaçlar bağlamında Karadeniz Sinerjisi, ulaştırma, enerji, çevre, göç, organize suçlar gibi alanlarda sektörel işbirliğini de öngörmektedir¹²⁵.

“AB'nin Karadeniz Sinerjisi'nden sonra bölgeye yönelik olarak oluşturduğu bir başka politika 3 Aralık 2008'de oluşturulan “Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership)”dır. Ancak bu politikada, etkili bir bölgesel aktör olan Rusya ve Türkiye sürece dahil edilmemiştir¹²⁶. Dolayısıyla, söz konusu iki bölgesel aktör Doğu Ortaklığı'na çekinceli yaklaşmaktadır. Ancak bu noktada AB'nin vurguladığı temel husus, Karadeniz Sinerjisi'nin ve Doğu Ortaklığı'nın Avrupa Komşuluk Politikası'nın farklı parçaları olduğu ve Doğu Ortaklığı'nın bölgesel işbirliğini geliştirmekten çok söz konusu Karadeniz ülkelerinin AB'ye siyasi ve ekonomik olarak yakınlaşmasını sağlamayı amaçladığıdır. Dolayısıyla AB, Türkiye ile adaylık süreci ve Rusya ile stratejik ortaklık çerçevesinde ikili ilişkilerini zaten yürüttüğünü ve Doğu Ortaklığı'nın da söz konusu 6 doğu komşusu (Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan , Ermenistan ve Azerbaycan) ile ikili işbirliğini geliştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir.

Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın dış eylemlere yönelik hükümleri Karadeniz'e yönelik AB politikaları için referans metinlerdendir. Bu çerçevede, AB'nin dış politikasında yer verdiği temel ilke ve hedefler arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının ve temel hakların “evrenselliği ve bölünmezliği”, insan onuruna saygı, eşitlik ve

---

¹²⁵ “Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative” , Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, (Erişim) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf , 10-04-2012

¹²⁶ “Eastern Partnership” , EU External Action , (Erişim) http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm , 05-05-2012

dayanışma bulunmaktadır. Lizbon Antlaşması ile AB'nin dış ilişkilerinde yeni bir kurumsal yapılanma olarak Avrupa Dış Eylem Birimi (European External Action) kurulması kararlaştırılmıştır¹²⁷. Bu yeni dış politika yapılanması içerisinde AB'nin Karadeniz bölgesine yönelik politikaları da gelişme aşamasındadır.

AB, kendi içerisinde gerçekleştirdiği bölgesel bütünleşme anlayışını Avrupalılaştırmanın bir parçası olan koşulluluk politikasını kullanarak komşu bölgelere de ihraç etmeye ve bu bölgelerdeki bölgesel bütünleşmeleri çeşitli politika araçları ile teşvik etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, AB aslında kendi etrafında "hub and spoke" modeli olarak adlandırılan ve kendisinin merkezde olduğu ve etrafındaki diğer bölgelerle ikili etkileşim içerisinde bulunduğu bir model oluşturmaya çalışmaktadır¹²⁸. Bu model içerisinde Akdeniz bölgesi, Balkanlar, Latin Amerika gibi bölgelerle birlikte Karadeniz de bulunmaktadır. Anılan bölgeler arasında Karadeniz, coğrafi konumu nedeniyle AB'nin enerji güvenliği politikalarına konu olmakta ve AB bölgenin istikrarını sağlamayı öncelikli dış politik hedefleri arasında sınıflandırmaktadır. AB'nin bu politikalarında, kendi etrafında bir istikrar halkası oluşturma isteği ve buna yönelik sosyal-inşaaacı politikaları geliştirmesi de etkilidir

Siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda önemli farklılaşmaların da bulunduğu Karadeniz'de gerçekten AB'nin arzu ettiği seviyede bir "bölge" bilinci ve yapılanması olup olmadığı tartışma konusudur. Bölge içerisindeki her ülke, Karadeniz bölgesini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. AB içerisinde bile, Karadeniz'in bir bölge olarak adlandırılması ve değerlendirilmesi konusu tam olarak yerleşmiş görünmemektedir. Nitekim

¹²⁷ "The High Representative for Foreign Affairs and Security Policy/The European External Action Service" , General Secretariat of the Council of the Eu, Kasım 2009, (Erişim) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111301.pdf , 05-05-2012

¹²⁸ Matthias Busse, "The Hub and Spoke Approach of EU Trade Policy" , Intereconomics, Vol. 35, Iss. 4, pp. 153-154, (Erişim) <http://hdl.handle.net/10419/40772> , 05-05-2012

Avrupa Dış Eylem Birimi'nin web sitesinde dış politikada bölge sınıflandırması yapılırken, "Karadeniz Bölgesi" gibi bir tanımlama kullanılmamaktadır. Karadeniz ülkelerini kapsayan bölgesel sınıflandırma olarak "Güney Kafkasya" ve "Diğer Avrupa ülkeleri" (bu ifade Beyaz Rusya, Moldova, Rusya ve Ukrayna'yı kapsamaktadır) ifadeleri kullanılmaktadır¹²⁹. Öte yandan, web sitesinin "Bölgesel Politikalar" başlıklı kısmında ise Karadeniz Sinerjisi'ne ve Doğu Ortaklığı'na yer verilmektedir¹³⁰. Bu durum, Karadeniz'in AB'nin bakış açısıyla da oluşma aşamasında olan bir bölge olduğunu göstermektedir.

AB'nin bölgeye yönelik politika belgelerinden bir tanesi de Mayıs 2011'de yayınlanan "Değişen Komşuluğa Yeni Bir Yanıt" başlıklı belgedir¹³¹. Söz konusu belgede, bölgenin değişen dinamikleri karşısında AB'nin yeni bir yaklaşım geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yeni yaklaşımda vurgulanan üç önemli husus; sağlıklı demokrasilerin inşası ve güçlendirilmesi, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ve sınır-ötesi bağların ve işbirliğinin güçlendirilmesidir. Bu kapsamda önem verilen konular arasında yeni bir sivil toplum diyalogu aracının geliştirilmesi ve söz konusu ülkelerle vize kolaylaştırma ve serbestleştirmenin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Bunun yanında, terörizm, enerji güvenliği, düzensiz göç ve çevre kirlenmesi gibi yumuşak güvenlik tehditlerine karşı işbirliğinin artırılması da vurgulanan diğer hususlar arasındadır.

Dış politikada stratejik önceliklerin üyeleri arasındaki zaman zaman çatışmaya dönüştüğü AB'nin bölgeye yönelik politikalarının henüz gelişme aşamasında olduğu ve bölgedeki ülkelerin farklılıklarından ve söz konusu

¹²⁹ "Regions of the World", EU External Action , (Erişim) http://www.eeas.europa.eu/regions/index_en.htm . 05-05-2012

¹³⁰ "Regional Policies", EU External Action (Erişim) http://www.eeas.europa.eu/regional_policies/index_en.htm , 05-05-2012

¹³¹ "Avrupa Komşuluk Politikasına İlişkin Konsey Toplantısı Sonuçları" , Delegation of the EU to Turkey, (Erişim) <http://www.avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-news/eeas-single-view/article/avrupa-komsuluk-politikasina-iliskin-konsey-toplantisi-sonuclari.html> , 05-05-2012

lkelerde bir “bölge” anlayışının henüz yeterince gelişmemiş olmasından dolayı bu politikaların şu aşamada yeterince etkili olamadığı ifade edilebilir. Ayrıca, bölgede Rusya, ABD ve Türkiye gibi aktörlerin AB'nin politikalarıyla zaman zaman çatışması da bu noktada önemli bir etken olarak belirtilebilir. Bölgesel dinamiklerin ötesinde, AB'nin kendi içerisindeki bütünleşme dinamiklerinin de Avro krizi ile ciddi ölçüde değişmesinin AB'nin Karadeniz'deki etkinliğini etkileyeceği açıktır. Son yıllarda AB bütünleşmesini derinden sarsan Avro krizinden sonra “çok vitesli Avrupa Birliği”ne dönüşüm tartışılmaktadır¹³². Ekonomik bütünleşmede böyle bir dönüşüm ve aslında geri adım atma perspektifinin olduğu bu dönemde, AB'nin dış politikası da bu dönüşümden etkilenecektir. Çok vitesli AB yapılanmasında bütünleşmenin en üst düzeyde olması beklenen çekirdek halkada, siyasi bütünleşmeye ve ortak bir dış politikaya yaklaşımın nasıl olacağı şimdiden öngörülememektedir. Ancak, AB'nin yeni oluşan bir dış politika alanı olan Karadeniz Bölgesi'ne yönelik politikalarının ve girişimlerinin daha da yoğunlaşıp yoğunlaşmayacağı Avro krizinin dönüştürdüğü AB'nin yeni yapılanmasına bağlı olacaktır.

AB'nin Karadeniz politikalarının Karadeniz özelinde yukarıda özetlenen genişleme ve komşuluk ilişkileri boyutu dışındaki diğer bir boyutunu ise enerji arzı güvenliği konusu oluşturmaktadır. AB, dünyadaki ikinci en büyük enerji tüketicisi olup dünya enerji ithalatında ise ilk sırada yer almaktadır. Mevcut haliyle enerji ihtiyacının %50'sini ithalat ile karşılayan AB, siyasi genişleme sürecinin sonunda enerji tüketiminde 20-30 yıl içerisinde dışa bağımlı hale gelecektir. AB'nin tüketimde dışa bağımlılığı petrolde %90, doğal gazda %70, kömürde %100 seviyelerine varacağı tahmin edilmektedir. Şu anki durumda AB, petrol ihtiyacının %45'ini tek başına Orta Doğu'dan, doğal gaz ithalatının %42'sini ise Rusya'dan yaptığı ithalat ile karşılamaktadır.¹³³

¹³² “AB İki Vitesli Avrupa Fikrine Alışıyor” Euractive, 14-11-2011, (Erişim) <http://www.euractiv.com.tr/6/interview/ab-iki-vitesli-avrupa-fikrine-alisiyor-022356> , 05-05-2012

AB, 2007 yılı Mart ayında düzenlediği enerji zirvesinde, daha önce Yeşil Kâğıt'ta belirttiği stratejisini güncelleyerek 4 maddede önceliklerini sıralamıştır: Sürdürülebilir Arz Güvenliği, Maliyet, Rekabet, karbondioksit emisyonları.¹³⁴

Arz güvenliği ve kaynak çeşitliliğini sağlayacak politikalarla AB, bir yandan enerji arzında uluslararası tedarikçi rekabetini yükselterek maliyetlerin düşmesini öte yandan nakil güzergahı çeşitlendirmesiyle alternatif kaynaklardan enerji temin amacını karşılayacaktır. Rusya'ya giderek artan enerji bağımlılığı en önemli sorun iken, AB üyeleri, bu genel amaç ve ortak çıkarlarına aykırı hareket ederek kendileriyle çelişmektedirler. Özellikle Almanya ve İtalya, Rusya ile anlaşmalar yaparak bu konuda AB politikasının aleyhine öne çıkmışlardır. Enerji havzalarında yaşanan güvenlik problemleri Avrupa Birliği enerji güvenliği politikasının aleyhinedir. Rusya, kendi çıkarlarını, ortak çıkarlar doğrultusunda belirlenmiş olan politikalara aykırı hareket eden üyelere sahip bir AB karşısında koruyacaktır, buna karşılık AB kesin sınırları çizilmiş bir enerji politikasını henüz uygulamaya geçirebilmiş değildir.

Almanya ile Rusya arasında 2005 yılında imzalanan yeni doğal gaz boru hatlarının inşasını öngören anlaşmadan bir ay sonra düzenlenen Rusya-AB zirvesinin ana gündem maddesini AB'nin en büyük enerji tedarikçilerinden biri olan Rusya'nın AB ile enerji alanında iş birliği konusu oluşturmuştur. İkili görüşmelerin ardından düzenlenen basın toplantısında konuşan Putin, ülkesinin petrol üretiminin AB için önemine değinmiş ve *"Rusya'nın petrol stokları olmasa, fiyatlar bugün daha yüksek olurdu. Dolayısıyla AB ile aramızdaki enerji ortaklığını sürdürmek her iki tarafın da çıkarına olur"*

---

¹³³ Cenk Pala, "Orta Asya ve Balkanlar : Avrupa Yeni Boru Hattını Seçiyor", **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, Ed. Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültür Yayıncılık, 1. Baskı 2005, S.101

¹³⁴ Green Paper, The European Research Area: New Perspectives, Brüksel, 04-04-2007 (Erişim) http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_en.pdf , 20-02-2012

şeklinde konuşmuştur.¹³⁵ Bu zirvedeki görüşmeler ve sonrasında verilen demeçler AB ülkeleri için enerji temini konusunda Rusya'nın önemi yansıtmıştır.

AB, belirlemiş olduğu ortak stratejiye rağmen, üye devletlerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda Rusya ile yaptıkları işbirliği nedeniyle Rusya'ya ve enerji arzı politikalarını “*Birlik*” olarak kontrol edememektedir . Ulusal çıkarlar ile Avrupa Birliği'nin belirlediği ortak politikalar birbiriyle çelişebilmektedir. Ancak, AB enerji politikasının uygulanmasında yaşanan zorluklar ve belirlenmiş hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli adımların güçlü bir şekilde atılamaması (Ukrayna ve Gürcistan'da AB yanlısı politikacılara verilen desteklerin yetersiz kalması) sonucu üye ülkeler “*Birlik*” stratejisini bir kenara bırakıp kendi politikalarını hayata geçirmektedirler.

Rusya, nakil hatlarının belirlenmesi için ülkeler arasında yapılan tüm görüşme ve pazarlıklarda enerji tekeli konumunu korumak ve AB'yi kendine bağımlı tutmaya devam etmek istemekteyken AB stratejisine göre, enerji diyalogunun geliştirilmesi ve Karadeniz bölgesinden geçecek yeni boru hatlarının tartışılması öngörülmektedir.¹³⁶ AB, NABUCCO projesi yerine Gürcistan üzerinden Karadeniz altından ve Ukrayna'dan geçerek Avrupa'ya uzanacak doğalgaz hattını hayata geçirmeyi istemektedir. Bu nakil hattı Rusya ve Türkiye'yi baypas edecektir. Bu durum başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB ülkelerinin çoğunluğunun bu iki ülkeyi de mümkün olduğunca Birlik sınırları dışında tutma politikası ile de uyum göstermektedir. AB içinde büyük ölçüde söz sahibi olan Almanya ve Fransa'nın bu stratejiyle, öncelikle, AB'nin Türkiye'ye ileride oluşabilecek bir enerji bağımlılığının

---

135 Sinan Oğan, “Rusya-AB Zirvesi Londra’da Yapıldı”, (Erişim) <http://turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=1&yazi=552> Erişim Tarihi: 30-12-2005

136 A. Yavuz Şir, “Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinin Özel Durumu”, 12/12/2007 (Erişim) http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285, 29-05-12

önünü kesmeyi ikinci olarak da , AB'nin devamı için doğu Avrupa ülkelerini Rusya'nın baskısından kurtarmayı hedeflediği değerlendirilebilir.¹³⁷

3. Karadeniz Havzasındaki Mevcut ve Muhtemel Sorun Alanları

a. Eski SSCB'nin Ortak Varlıklarının Bölünmesinden Kaynaklanan Sorunlar

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bağımsız devletler arasında eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin ortak varlıkların bölünmesi süreci başlamıştır. Rusya ve Ukrayna paylaşacak daha çok varlıkları olması nedeniyle bu devletler arasında konu daha çok ön plana çıkmıştır. Batılı gözlemciler tarafından Ukrayna'da bulunan SSCB'ye ait nükleer silahların SSCB'ye nakli, Kırım'ın statüsü, Karadeniz Donanması ve ana üs Sivastopol'un durumu her an krizi tırmandırabilecek sorunlar olarak dile getirilmiştir.¹³⁸

Bu sorunlar içerisinde Karadeniz Donanması'nın paylaşımı ve Sivastopol Üssü'nün durumu, Ukrayna ile Rusya arasında en önemli sorunu teşkil etmiştir. 1992'de başlayan uzun süren bir müzakere süreci sonrası 28-31 Mayıs 1997 tarihleri arasında Kiev'de üslerin ve donanmanın paylaşımı ile ilgili Ukrayna Rusya arasında üç ayrı anlaşma imzalanmıştır¹³⁹. Bu anlaşmalar; Rusya Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'da Konuşlanmasının Şartları ve Statüsü Anlaşması, Karadeniz Donanması'nın Paylaşımı ve Ukrayna Topraklarında Konuşlanmasıyla ilgili olarak Ödemelerin/Hesapların Çözümüne Kavuşturulması Anlaşması ve Karadeniz Donanması'nın Paylaşımının Parametreleriyle İlgili İmzalanan Anlaşma'dır.

¹³⁷ Bilgehan B. Özpek, "Yeni Dönemde AB Orta Asya İlişkileri ve Türkiye" 10/07/2007, (Erişim) http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1092 , 29-05-2012.

¹³⁸ Tyler Felgenhauer, "Ukraine, Russia and the Black Sea Fleet Accords", WWS Case Study 2/99, s.1., (Erişim) <http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.pdf>, 10-10-2011

¹³⁹ Felgenhauer, a.g.m.

Bu anlaşmalarla SSCB'nin Karadeniz Donanması'nın % 82'si Rusya'nın, %18'i Ukrayna'nın olacak şekilde paylaştırılmış, Rus Donanması'nın Karadeniz'deki ana üssü 20 yıllık bir dönem için Sivastopol olarak belirlenmiştir. Ancak Rusya Donanması'nın her türlü yasal çerçevede Ukrayna kanunlarına uyması zorunluluğu getirilmiştir. 21 Nisan 2010'da imzalanan anlaşma ile Rusya'nın üssü kullanma süresi 25 yıl daha (2042 yılına kadar) uzatılırken, tarafların itiraz etmemeleri halinde, anlaşmanın süresinin beş yıl daha kendiliğinden uzatılabileceği hükmü getirilmiştir¹⁴⁰. Bu son anlaşma konuyu uzun bir süreliğine çözmüş gibi gözükse de , iki ülke arasında yakın dönemde yaşanmış olan doğal gaz krizlerinden sonra özellikle Ukrayna kamuoyunda ağır bir yenilgi olarak algılanmıştır¹⁴¹. Ekonomik imkansızlıklar nedeniyle yeterli modernizasyon bütçesine sahip olmayan Ukrayna'nın gün geçtikçe zayıflayan donanması gelecekte kendi başına bir sorun teşkil edebilir. Donanması olmayan bir Ukrayna gelişen bir Rusya ile karşı karşıya kaldığı sürece kendini savunma yönünden çok güçsüz hissedebilecek, bu durum da Ukrayna'nın Rusya'nın siyasi ve askeri etkisini üzerinde daha çok hissetmesine sebep olabilecektir. Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın güçlenmesine paralel olarak modernize edilmiş bir Ukrayna Donanması'nın varlığı Karadeniz'de güvenlik açısından daha dengeli bir statü oluşturacaktır.

Ukrayna sınırları içinde SSCB'nin bölünmesiyle beliren bir diğer sorun ise Kırım Yarımadası'nın statüsüdür. Rus kökenli nüfusun yoğun olarak yaşadığı, Rusya ve Ukrayna gemilerinin ana üslerinin ve birçok tatil bölgesinin olduğu Kırım, 1954 yılında olarak Ukrayna'ya bağlanmıştır. Kırım'ın Ukrayna'ya katılmasından sonra Kırım'da birçok Rus siyasi organizasyonları faaliyetlerde

¹⁴⁰ "Tartışmalı Filo Anlaşmasının Tam Metni" Kırım Haber Ajansı, 26-04-2010, (Erişim) <http://qha.com.ua/iste-tartismali-filo-anlasmasin-in-tam-metni-69748tr.html> , 10-10-2011

¹⁴¹ "Filonun Sivastopol'de Bulunma Süresinin Uzatılması Büyük Tartışmalara Yol Açacak", Kırım Haber Ajansı, 22-04-2010, (Erişim) <http://qha.com.ua/cubarov-filonun-sivastopol-de-bulunma-suresinin-uzatilmasi-buyuk-tartismalara-yol-acacak-69570tr.html> , 10-10-2011

bulunmuşlardır. 1992 yılındaki etnik gerilimlerde Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılması düşüncesi dile getirilmeye başlanmıştır. Temmuz 1992'de her iki ülkenin parlamentoları bir karar vererek, Kırım'ın ekonomik ve kültürel özerkliğe sahip olarak Ukrayna'ya bağlı kalması sonucuna varmıştır¹⁴². Kırım'ın % 12'lik nüfusuna sahip Kırım Tatarları'nın çok büyük çoğunluğu Kırım'ın Ukrayna'yla bütünleşmesini istemektedir. Ukrayna'da ise Kırım Tatarları, karşı komünist bir hareket olarak görülmekte, burada yaşayan Tatarlar'a birgün Türkiye'ye katılma istekleri olabileceği düşüncesi ile şüphe ile bakılmaktadır. Ancak Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde sık sık analiz edilen Kırım meselesi, bugün ve yakın gelecekte iki ülkenin ilişkilerini zedeleyecek bir durum arz etmemektedir. Nitekim Türkiye Kırım üzerinde hiçbir zaman hak iddia etmemiştir.

Bir diğer sorun olan Tuzla Adası sorunu, Rusya'nın Kerç Boğazı'nın ortasında bulunan Tuzla Adası'na doğru 2003 yılında bent inşa etmesiyle gündeme taşınmış, Rusya, benti yapmasının amacının Taman Yarımadası'nın ekolojik durumunu kontrol etmek olduğunu ifade etmiştir. Ukrayna ise bent inşasını, Rusya'nın sınır tartışmalarını yeniden başlatmak için araç olarak kullanma isteği olarak değerlendirmiştir¹⁴³. Karşılıklı sert demeçlerden sonra her iki taraf sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesine karar vermiş ve iki taraf arasında 24 Aralık 2003 tarihinde Azak Denizi'nin kullanımı ve Kerç Boğazı sorunu hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma 20 Nisan 2004 tarihinde Ukrayna Parlamentosu (Rada) tarafından ve hemen ertesinde de Rusya tarafından onaylanmıştır. Bu anlaşmaya göre Azak Denizi'nin iç su statüsünde olmasına, Kerç Boğazı'nın statüsünün ve Azak Denizi'nin paylaşılmasının ayrı anlaşmalarla belirlenmesine karar

¹⁴² Hryhory Perepelytsya, "Military and Naval Balance in the Black Sea Region", Ed: Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004. s. 199.

¹⁴³ Roman Woronowycz, "Russian-Ukrainian Dispute over Tuzla Escalates", Kyiv Press Bureau, The Ukrainian Weekly, October 26, 2003, No. 43, Vol. LXXI, (Erişim) <http://www.ukrweekly.com/Archive/2003/430301.shtml>, 20.12.2009

verilmiştir. Bu sorunların çözümü için yapılan karşılıklı görüşmeler sonunda taraflar Kerç Boğazı'nın statüsü üzerinde Temmuz 2012'de uzlaşmaya varmışlar ve kanalın çıkış noktasının Rusya ve Ukrayna'nın ortak yönetiminde olması şartıyla boğazda gemilerin geçebildiği bölümde her iki yakanın Ukrayna'ya ait olduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁴

Bir başka sorun olan Yılan Adası Sorunu ise Ukrayna ile Romanya arasında denizlerdeki egemenlik tartışmalarından kaynaklanmakta olup, Romanya, Ukrayna'ya ait Yılan Adası'nın Romanya'ya devredilmesini istemektedir¹⁴⁵. Yakın tarihte Osmanlı, Rusya ve Romanya egemenliğinde kalmış olan başta petrol olmak üzere çeşitli yeraltı kaynaklarına sahip ada, son olarak 2. Dünya Savaşı'nda SSCB kontrolüne girmiş ve bu dönem içinde SSCB'ye bağlı olan Ukrayna Cumhuriyeti'nin sınırları içerisine dahil edilmiştir. SSCB'nin dağılmasını takiben, Romanya adaya talip olmuş ve konuyu BM mahkemesine götürmüştür. Şubat 2009'da BM Lahey Adalet Divanı, Romanya ve Ukrayna'nın üzerinde anlaşamadıkları Yılan Adası'nın güneyinde kalan 12 bin kilometrelik sahanın %79'u üzerindeki Romanya egemenliğini tanımıştır¹⁴⁶.

b. Kuzey Kafkasya Sorunları

SSCB'nin dağılması sonrası Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkan sorunlardan en önemlisi Çeçenistan sorunudur. Zaman zaman tekrar canlanmaya başlayan sorun, Rusya ve Çeçenistan arasında iç savaşa kadar uzanan

¹⁴⁴ “Rusya’yla Ukrayna Sınır Sorununu Çözüyor”, Avrasya Haber, 12-07-2012, (Erişim) <http://www.avrasya-haber.net/ukrayna/rusyayla-ukrayna-sinir-sorununu-cozuyor> , 13-08-2012

¹⁴⁵ Türkçe Yılan Adası olarak bilinen ada ; İngilizce: “Snake Island” ve “Serpent Island”, Ukraynaca: “Ostriv Zmiyiny” ve Romence: “Insula Șerpilor” adlarıyla anılmaktadır.

¹⁴⁶ Aurelian Teodorescu, “Serpents’ Island Between Rule of Law and Rule of Force”, 06-10-1999, (Erişim) <http://www.tomrad.ro/iserpi/ENGLISH.HTM> , 17-08-2012

boyutlarda devam etmektedir¹⁴⁷. SSCB'nin dağılması sonrası 1991'da Federasyon Anlaşması'nı imzalamayan Çeçenler'in bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan Çeçenistan sorunu, 1994 yılı sonunda savaşa dönüşmüştür. 1996'da imzalanan Hasavyurt Anlaşması ile ilk Çeçen Savaşı sona erse de ancak geçici bir süre barış sağlanabilmiştir¹⁴⁸. Anlaşma, hukuken (de jure) olmasa da fiili (de facto) olarak Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olarak varlığını ve eylemlerini kabul etmiştir¹⁴⁹. Bu durum bağımsızlık hareketlerinin ve istikrarsızlığın komşu cumhuriyetlere de yayılmasına sebep olmuştur. Çeçenistan'daki radikal dini akımların güçlenmesine bağlı olarak yaşanan terör olayları ve Bakü-Novorosiski petrol boru hattınının güvenliği gerekçeleriyle Rusya 1999'da ikinci kez Çeçenistan'a karşı savaş açmış ancak sonuç alamamıştır. Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya'nın Çeçen politikası daha çok sertleşmiş ve önce Çeçen lider Aslan Maşadov'un, sonra yerine geçen Abdülhalim Sadulayev'in ve Çeçen direnişinin efsaneleşmiş ismi Şamil Basayev'in öldürülmesi bölgedeki direnişin gücünü büyük oranda kırmıştır¹⁵⁰. Çeçenistan sorununun Kuzey Kafkasya'daki diğer sorunlardan ayrılan farkı; diğer çatışmalar bölge halklarının birbirine karşı yaptığı mücadele iken Çeçen hareketinin Rusya'ya karşı verilen bir bağımsızlık hareketi olmasıdır¹⁵¹. Diğer bir taraftan bölgedeki petrol rezervleri, Bakü-Novorossisk boru hattınının bölgeden geçmesi ve bölgenin Rusya'nın Karadeniz'e açılan coğrafyasında konumlanmış olması Çeçenistan'ın Rusya için önemini artırmaktadır.

---

¹⁴⁷ Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002, s. 224.

¹⁴⁸ "Timeline: Chechnya", Bbcnews, 19-01-2011, (Erişim)
http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/2357267.stm , 17-08-2012

¹⁴⁹ Anna Matveeva, "Caucasus in Flames", **The World Today**, Cilt 55, Sayı 10, Ekim 1999, s.9, Aktaran: Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", s. 225.

¹⁵⁰ Tavkul, a.g.e., s. 109-116

¹⁵¹ Tavkul, a.g.e., s. 101

Kuzey Kafkasya bölgesindeki bir başka sorun alanı da dünyanın etnik bakımından en bölünmüş alanlarından birisi olan Dağıstan Cumhuriyeti'dir. Otuz civarında farklı etnik gruba ve üç milyon civarında nüfusa sahip olan Dağıstan, Kuzey Kafkasya'daki en büyük ve en aynı zamanda en fakir cumhuriyettir. SSCB'nin dağılmasından sonra Dağıstan'ın istikrarını tehdit eden iki temel konu; çok unsurlu etnikli yapı ve radikal dini hareketlerdir. Dağıstan'ın güneyindeki dağlık bölgede yaşayan halkların Sovyet döneminde ekonomik ve sosyal sebeplerle Dağıstan'ın kuzeyindeki verimli ovalara göç ettirilmesi, ovalarda yaşayan Kumuklarla dağlardan göç eden Avar, Dargı, Lezgiler arasında etnik problem ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur¹⁵². Dağıstan, geçmişten bugüne, radikal dini yapıların Kafkasya'daki merkez üssü durumundadır. Dağıstan'ın başkenti Mahaçkale, büyük demiryolu kavşağı ve Rusya'nın Hazar Denizi'nde donmayan yegane askeri ve ticari limanına sahiptir. Aynı zamanda Dağıstan, Kafkas cumhuriyetlerinin Hazar Denizi'ne erişimini sağlaması nedeniyle jeopolitik öneme sahip bir konumdadır¹⁵³. Son dönemlerde bu bölgede başta intihar saldırıları olmak üzere terör eylemleri yaşanmakta potansiyel çatışma riski gündün güne artmaktadır¹⁵⁴.

Kuzey Kafkasya'daki bir başka önemli çatışma İnguşetya ve Kuzey Osetya Cumhuriyetleri arasında Prigorodniy Bölgesi'ne ilişkindir. 1982 yılında başlayan gerginlikler 1992 Ekim'i sonunda savaşa dönüşmüştür. Bu savaş dolayısıyla, bölgeye yerleşmiş olan İnguşlar İnguşetya'ya sığınmışlardır. Rusya'nın Kuzey Osetya'yı destekleyen müdahalesiyle bir süreliğine yatışan olaylar 1996 yılında İnguşlar'ın izinsiz olarak tekrar bölgeye

¹⁵² Mehmed İbahimov, "Dağıstan Halkları XX. Yüzyılda Etnodemografik Problemler" Yeni Forum, sayı :322, 17 Mart 1996.

¹⁵³ "Geopolitical Potential of Dagestan", Stratrisks, 30-07-2012, (Erişim) <http://stratrisks.com/geostrat/7216> , 17-08-2012

¹⁵⁴ "Rusya'da Patlama Çok Sayıda Ölü Var" , Bugün , 04-05-2012, (Erişim) <http://dunya.bugun.com.tr/mahackale-kan-golu-191530-haberi.aspx> , 17-08-2012

yerleşmeleri ile yeniden başlamıştır. Rusya'nın Osetya yanlısı politikası ve Çeçenistan'daki savaş Rusya merkezi yönetimi ile İnguşetya arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmış, on binlerce Çeçen mülteciyi topraklarına kabul etmek mecburiyeti İnguşetya'yı etkilemiş ve İnguşetya, Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesini destekleme ve ona katılma konusunda daha istekli hale gelmiştir. İnguşetya'daki kötü yaşam koşulları Prigorodniy Bölgesi'ne doğru bir göç hareketine neden olmuştur¹⁵⁵. Bu göçün silah kullanılarak engellenmeye çalışılması dönem dönem yeni çatışmaların çıkmasına sebep olabilmektedir. Kafkasya'dan Transkafkasya'ya giden hat üzerinde stratejik bir öneme sahip olan Kuzey Osetya, 1990'dan beri Rusça konuşan nüfusun artış gösterdiği tek Kafkas Cumhuriyeti olması özelliği ile de Rusya için ayrı bir öneme sahiptir¹⁵⁶.

Kuzey Kafkasya'nın bir başka sorunlu alanı olan Karaçay Bölgesi, SSCB döneminde Çerkes ve Abhazlarla birleştirilerek Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi haline getirilmiştir. Özerk bölgenin kurulmasıyla beraber Karaçaylılar ile Çerkes-Abaza, Rus-Kazak etnik grupları arasında etnik ve siyasi problemler yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Karaçaylılar Karaçay'ın Çerkes ve Ruslar'dan ayrılarak özerk cumhuriyet olması yolunda bir mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele, bölgedeki farklı etnik unsurlar arasında hala devam eden istikrarsızlıkların kaynağı olmuşsa da henüz etnik çatışmaya dönüşmemiş olup etnik çatışma potansiyeli içermektedir¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Cornell Svante E., "The Unruly Caucasus", **Current History**, Cilt 96, Sayı 612, (Ekim 1997), s. 346, Aktaran: Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", s. 228

¹⁵⁶ Tavkul, a.g.e., s. 91-92

¹⁵⁷ Tavkul, a.g.e., s. 173-179

c. Donmuş Çatışmalar (Frozen Conflicts)

Donmuş çatışmalar, (frozen conflicts) Karadeniz Havzası'nda Transdinyester, Dağlık Karabağ, Abhazy ve Güney Osetya'da SSCB döneminde var olan , SSCB'nin dağılması sonrası egemenlik kazanan ülkelerin egemenlik alanlarının çatışmasından kaynaklanan ve kısa ve orta vadede çözümün zor olduğunu gören ilgili ülkeler tarafından aralarındaki diğer ilişkilerin gelişmesini sağlamak amacıyla çözümlerini şimdilik askıya alıp zamana ve gelişmelere bırakmış oldukları sorunlardır.

Bugün Moldova sınırları içinde kalan ve 2 Ekim 1992'de SSCB içerisindeki Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden tek taraflı bağımsızlığını ilan eden ve hiçbir uluslararası kuruluş ya da ülke tarafından tanınmamış olan 500 bin nüfuslu halkın çoğunluğunun Rusça konuştuğu Transdinyester'de yaşanan gerilimin ardından Moldova, Romanya, Ukrayna ve Rusya'nın uzlaşmasıyla Rusya ordusunun 14'üncü Tümeni konuşlanmıştır¹⁵⁸. Mayıs 1992'de bölgedeki Rus birliklerinin de ayrılıkçıların yanında yer alması ile iç savaş başlamıştır. Çatışmalarda yüzlerce kişi ölmüş, binden fazla insan yaralanmış ve bölgeden dışarıya göç başlamıştır. Sıcak çatışmalar şu an durmuş gibi gözükse de çatışma potansiyeli devam etmektedir.

Moldova'nın Transdinyester sorununu çözememesinin nedeni doğal gaz ithalatının %99'unu ve toplam ihracatının % 43'ünü yaptığı Rusya'ya olan bağımlılığından ve bölgedeki Rus birliklerinin caydırıcılığından kaynaklanmaktadır¹⁵⁹. Sorunun çözümü adına Rusya ve Ukrayna'nın yanısıra AGİT de arabulucu pozisyonunda olsa da bölgeyi jeopolitik çıkar alanı olarak tanımlayan Rusya, AB ve ABD'nin ve dolayısıyla AGİT'in

¹⁵⁸ Helen Fedor, "Moldova: A Country Study", Washington: GPO for the Library of Congress, 1995, <http://countrystudies.us/moldova/> , Erişim tarihi: 10-12-2011

¹⁵⁹ "Moldova Dosyası", Avrasya Bülteni, Ocak 2004, sayı 18, s. 9.

bölgede etkinliğine olanak tanımamakta, bölgede yaşanabilecek çatışmalar nedeniyle enerji arzı güvenliğini riske etmek istemeyen AB ve ABD de Rusya'nın baskınlığını kırmaya şimdilik gerek görmemektedir. Bölgede yaşayan halkın çoğunluğu Transdinyester'i güçlü ve istikrarlı gördüğü Rusya'nın bir parçası olarak görmek istemekteyken, bir kısmıysa 1992'de ilan edilen bağımsızlığın korunmasını istemektedir¹⁶⁰. Buna karşılık Moldova hükümeti ise bölgenin de tüm ülkeyle beraber AB'ye katılımını hedeflemektedir¹⁶¹. AB'nin genişleme planları içinde kısa ve orta vadede ise Moldova bulunmadığı gibi, olası bir bütünleşmede Transdinyester bölgesinin akibetini o dönemdeki AB-Rusya ilişkilerinin boyutunun belirleyeceği değerlendirilmesi yapılabilir.

Dondurulmuş çatışmalardan bir diğeri olan Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan ile Ermenistan arasında oldukça uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Halen bir çözüme kavuşturulmayı bekleyen Karabağ sorunu, katliamlar, zorunlu göçler gibi ciddi insan hakları ihlallerine sebep olmuştur. Dağlık Karabağ sorunu ilk bakışta bir Azeri-Ermeni çatışması olarak algılansa da sorunun arka planı ve günümüze kadar yaşananlara bakıldığında aslında iki devlet arasında yaşanan bir sorundan çok uluslararası bir sorun ortaya çıkmaktadır. Dağlık Karabağ bölgesi Azerbaycan, Ermenistan ve İran'ın dolayısıyla enerji koridoru olan bölgenin kontrolü açısından jeopolitik bir öneme sahiptir. Sorunun tarihsel kökenlerine bakıldığında SSCB'in Kafkas politikasının izleri görülebilir. Farklı etnik unsurlar arasındaki potansiyel çatışmaların yarattığı gerilim dengesine dayanan politikalarla çizilen sınırlar "Perestroyka" siyasetinin Dağlık Karabağ Ermenilerini bağımsızlık konusunda ümitlendirmeye başlamasıyla tartışmaya açılmıştır. 1987 sonlarından başlayarak, Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içindeki bölgede

¹⁶⁰ "Transdinyester Sandığa Gidiyor", Euronews, 10-12-2011, (Erişim)
<http://tr.euronews.com/2011/12/10/transdinyester-sandiga-gidiyor>, 10-12-2011

¹⁶¹ "Moldova Tek Bir Devlet Olarak AB'ye Katılmalıdır", Sondakika, 06-07-2011, (Erişim)
<http://www.sondakika.com/haber/haber-filat-moldova-tek-bir-devlet-olarak-ab-ye-3765035/>, 06-07-2012

yaşayan ve çoğunluk durumunda olan Ermeniler, Ermenistan Sosyalist Cumhuriyeti ile birleşebilme talebiyle gösteriler ve mitingler düzenlemişler, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi yönetimi tarafından da SSCB merkezi hükümetine resmi başvurular yapılmış, başvurular SSCB merkezi hükümeti tarafından reddedilmiştir. Dağlık Karabağ, 20 Şubat 1998'de Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB Sovyetlerine başvurarak Azerbaycan'dan ayrılmak ve Ermenistan'a bağlanmak istediğini bildirmiştir. Azerbaycan Sovyeti bu girişimin yasadışı olduğu gerekçesiyle başvuruyu reddetmiş, SSCB Sovyeti ise Dağlık Karabağ'ı Ermenistan içine alma kararını reddederek Ocak 1989'da yönetimi devralmıştır¹⁶². Dağlık Karabağ'da kanlı olayların gerçekleştiği çatışmalar ise Şubat 1988'de Dağlık Karabağ Yerel Konseyi'nin (Azeri üyelerin katılımı olmaksızın) bölgenin Azerbaycan Sovyet Sosyalist Birliği Cumhuriyeti'nden ayrılarak Ermeni Sovyet Sosyalist Birlik Cumhuriyeti'ne katılmasını onaylamasıyla başlamıştır¹⁶³. 1989'da yapılan nüfus sayımında Dağlık Karabağ'ın %75'i Ermeni ve %25'i Azeri çıkmıştır¹⁶⁴. 1991 yılında da Ermenistan ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından Azerbaycan, 26 Kasım 1991 tarihinde Karabağ'ın özerklik statüsünü fesh etmiş ve bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını ilan etmiştir. Buna karşılık Dağlık Karabağ Ermenileri de 10 Aralık 1991 tarihinde halk oylaması yaparak bağımsızlık kararı vermişlerdir. Rus birliklerinin bölgeden çekilmesinden sonra da çatışmalar savaşa dönüşmüş, 1993-1994 yıllarında bölgede hala etkin olan Rus Ordusunun da desteğini alan Ermeniler Karabağ ve çevresini ele geçirmişlerdir. Bugün halen Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermenistan işgali altındadır ve başlayan savaş oldukça kanlı çatışmalara, katliamlara ve

¹⁶² Ercan Karakoç, "A Brief Overview on Karabakh History from Past to Today", International Journal of Human Sciences, Jul-Dec2011, Vol. 8 Issue 2

¹⁶³ Karakoç, a.g.m.

¹⁶⁴ Hakan Toğa, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye", TÜİÇ Akademi, 28-01-2011, (Erişim) <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/kafkaslar/1365-daglik-karabag-sorunu-ve-turkiye>, 03-07-2011

çok sayıda insan hakları ihlaline yol açmıştır. Yaşanan savaştan günümüze kadar birçok çözüm girişiminde bulunulmuş ancak 1994'te ilan edilen ateşkes dışında kalıcı bir uzlaşma sağlanamamıştır¹⁶⁵.

Sorunun çözümü için başından beri barışçıl çözüm girişimlerinde bulunan Türkiye, Azerbaycan'a destek vermektedir. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Bülent Aras 7 Mart 2011 tarihinde yaptığı açıklamada Karabağ'ın Türkiye için öneminden bahsederek, Türkiye'nin Karabağ sorununun çözümü doğrultusunda çabalarını arttıracığını, Azerbaycan'ı desteklemeye devam edeceğini ve Ermenistan ile Azerbaycan arasında olası savaş halinde Ankara'nın Bakü'ye askeri yardımda bulunabileceğini içeren açıklamalarda bulunmuştur¹⁶⁶.

Donmuş çatışmalar zincirinin bölgedeki bir diğer halkası da Gürcistan'a bağlı bir özerk statüye sahip Abhazya'dır. SSCB döneminde 1931 yılında Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Gürcistan'ın özerk bir bölgesi haline getirilen yaklaşık 200 bin nüfuslu Abhazya'da 1980'lerin sonundan itibaren "Perestroyka" siyasetinin etkisiyle SSCB merkezi hükmetinden eski haklarını talep etmesiyle başlayan hareketlenmeler zaman içinde farklı boyutlar kazanmıştır. Özerk bölge nüfusunun %17'sini teşkil eden Abhazlar'ın bağımsızlık yönündeki taleplerine Gürcistan itiraz etmiştir¹⁶⁷. Bu tarihten itibaren Gürcistan merkezi yönetimi ile Abhazya arasında çok önemli sorunlar başlamıştır. Gürcistan Abhazya'nın durumu daha fazla ileri götürmemesi ve hukuki boşluk doğurma amacını

¹⁶⁵ Göktürk Tüysüzoğlu, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Kazan Başarısızlığı" USAK Stratejik Gündem, 28-06-2011, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yorum/390/da%C4%9F1%C4%B1k-karaba%C4%9F-sorunu-ve-kazan-ba%C5%9Far%C4%B1s%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.html> , 03-07-2011

¹⁶⁶ "Türkiye, Karabağ Sorunun Çözümünde Çabalarını Sürdürecektir", Firstnews, 07-03-2011, (Erişim) <http://www.1news.com.tr/azerbaycan/siyaset/20110307011323429.html> , 03-07-2011

¹⁶⁷ Araz Aslanlı, "Küresel ve Bölgesel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu", KARAM Karadeniz Araştırmaları, Sayı:5, (Erişim) http://www.karam.org.tr/Makaleler/1067115757_aslanli.pdf, 03.07.2011

güdererek 1978 anayasasını iptal etmiş ve Sovyetler Birliği öncesi 1921 anayasasını yürürlüğe koyduğunu açıklamıştır. Buna karşılık Abhazya da özerklik dönemi öncesine ait 1925 anayasasını yürürlüğe koyduğunu açıklamış ve kendi kaderini tayin etme hakkını (self-determination) kullanacağını belirtmiştir¹⁶⁸. SSCB'nin dağılması sonrası Abhazya özerk yönetiminin bağımsızlık ilanı kabul görmemesine de bu alandaki faaliyetler sonucunda sıcak çatışmalara başlamıştır. Gürcistan'ın 1992 yılında Abhazya'nın başkenti Suhumi'ye askeri müdahalede bulunmasıyla Abhaz, Çeçen ve Oset gruplar Kafkasya Halkları Konfederasyonu adı altında Gürcü ordusuna karşı savaşmıştır. Çeşitli devletlerin araya girmesiyle oluşturulmaya çalışılan barış görüşmeleri sonuç vermemiştir. Gürcistan tarafından başlatılan savaşta diğer Kafkasya halklarının desteğini alan Abhazlar zafer elde etmiştir. Abhazlar'ın 1993 yılında Suhumi'yi ele geçirdiği bu çatışmalarda üç bine yakın insan hayatını kaybetmiş, büyük oranda Gürcü ise bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır¹⁶⁹.

1994 yılında yeni anayasayı kabul ederek yeniden bağımsızlık talebinde bulunan Abhazya, iç bütünlüğü sağlamaya çalışan Gürcü yönetime oldukça büyük zorluklar çıkarmıştır. Abhazya'nın bağımsızlığını ilk ilan ettiği tarihte hedeflediği iki şeyden ilki Gürcistan haricinde tam bağımsız bir devlet olmak, ikincisi ise Gürcistan ile beraber federasyon yapılanmasına gitmek olmuştur. Bunların Gürcistan tarafından kabul edilmemesiyle farklı yollar denenmiş, özellikle Gürcistan'da NATO ve AB hedeflerine ulaşabilmek için ülke bütünlüğü ve istikrarı sağlama politikasından taviz vermeyen Mihail Saakaşvili'nin yönetime gelmesinden sonra Rusya yanlısı tavırlar sergilenmeye başlanmıştır. 2006 yılında Gürcistan tüm bu karşı çıkmalara Abhazya'nın stratejik alanlarından Kodor vadisini ele geçirerek cevap vermiş

---

¹⁶⁸ Aslanlı, a.g.m.

¹⁶⁹ Aslanlı, a.g.m.

ancak bu bölgeyi iki sene sonra gerçekleşen savaşta kaybetmiştir¹⁷⁰. Dönemin en önemli gelişmesi olarak da 2008 yılında yaşanan ve Rusya ile ABD'yi neredeyse savaşın eşiğine getiren Güney Osetya savaşından sonra Abhazya'nın bağımsızlığı Rusya tarafından tanınmıştır. Rusya'nın ardından 2009 yılında Venezuela ve Nikaragua da Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır¹⁷¹.

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olarak Türkiye, Gürcistan'a yıllardır ekonomik ve askeri alanlarda destek vermekte, Abhazya'nın tutumunu ayrılıkçı bir hareket olarak tanımlamakta ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunarak, Abhazya'nın bağımsızlığını tanımamakta, Rusya'nın karşısında ABD politikaları ile uyumlu bir çizgi izlemektedir¹⁷².

Dondurulmuş çatışmalar konusunun son halkası Güney Osetya, bugün Gürcistan sınırları içinde %66'sını Osetler'in, %28'ini Gürcülerin oluşturduğu yaklaşık 70 bin kişinin yaşamakta olduğu bir bölgedir¹⁷³. SSCB döneminde Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı bir özerk bölge olan Güney Osetya, SSCB'nin dağılma sürecinde 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, bağımsızlık ilanı kabul görmemiş ve Gürcistan tarafından özerkliği kaldırılarak merkezi hükümete bağlanmıştır.

Bu dönemde gerilen ilişkiler sonrası, Rusya'nın desteklediği Güney Osetya ile Gürcistan ordusu arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve savaş

¹⁷⁰ "Tbilisi Turns Kodori into 'Temporary Administrative Center' of Abkhazia", Civil Daily News, 12-09-2006, (Erişim) <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=13654> , 03-07-2011

¹⁷¹ Yeldar B. Kalkan, "Abhazya Sorunu ve Türkiye'nin Dış Politikası", Birgün, 03-07-2011, (Erişim) http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1259150221&year=2009&month=11&day=25 , 03-07-2011

¹⁷² "Türkiye Gürcistan'a Destek Veriyor", Cnntürk, 10-08-2010, (Erişim) <http://www.cnnturk.com/2008/dunya/08/10/turkiye.gurcistana.destek.veriyor/489956.0/index.html>, 03-07-2011

¹⁷³ Merve İ. Yapıcı, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya", USAK OAKA , 2007, Cilt:2, Sayı: 3, ss. 71-104, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/n5EqLJmyoxi1yOvnBuluAHsexH9qoZ.pdf> , Erişim tarihi: 03-07-2011

durdurmak için yapılan anlaşmanın da etkisiyle fiili (de facto) bir yönetim ortaya çıkmıştır¹⁷⁴. Bölgede Rusya'nın desteğindeki bağımsızlık yanlısı yönetim ile Gürcistan hükümetinin atadığı yönetim olmak üzere iki ayrı yönetim oluşmuştur. Rusya destekli fiili yönetim; Güney Osetya'nın Rusya aracılığı ile Kuzey Osetya'ya bağlanması, Gürcistan'nın en baştan beri sürdürdüğü anti demokratik tavırlarından vazgeçmesi, bölge halkının iradesini yansıtan referandumların dikkate alınması ve dünyanın Gürcistan'ın Güney Osetya'ya uyguladığı katliamları tanınması gibi talepleri olmuştur. Gürcistan yönetimi ise toprak bütünlüğünü korumak merkezli öneriler ortaya koymuştur¹⁷⁵.

Güney Osetya'daki fiili yönetimin zaman zaman Rusya destekli sert açıklamalarda bulunması ve Gürcistan hükümetinin de aynı sertlikte karşılık vermesi, gerilen ilişkilerin çatışmaya dönüşmesine neden olmuştur. Ağustos 2008'de Gürcistan'ın bölgeye askeri müdahalede bulunmasıyla birlikte kısa sürede bir Rusya-Gürcistan savaşı meydana gelmiştir¹⁷⁶. Pek çok insanın hayatını kaybettiği bu savaş sonrası Rusya en baştan beri ayrılıkçı mücadeleyi sürdüren Abhazya ile birlikte Güney Osetya'nın da bağımsızlıklarını tanımıştır. Abhazya gibi Güney Osetyayı da Venezuela ve Nikaragua da bağımsız bir devlet olarak tanımaktadır¹⁷⁷.

---

¹⁷⁴ Yapıcı, a.g.m.

¹⁷⁵ Yelda Demirağ, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Uluslararası İlişkiler, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005, s. 125-155

¹⁷⁶ "Timeline: Georgia-Ossetia Armed Conflict", War and Peace, 09-08-2008, (Erişim) <http://www.warandpeace.ru/en/reports/view/25964/>, 03-07-2011

¹⁷⁷ "Bağımsızlıktan Sonra Abhazya ve Güney Osetya'yı Anlamak", Bianet, 22-09-2009, (Erişim) <http://bianet.org/biamag/diger/116576-bagimsizliktan-sonra-abhazya-ve-guney-osetyayi-anlamak>, 03-07-2011

Türkiye ise Abhazya konusunda olduğu gibi Güney Osetya yönetimini ayrılıkçı bir hareket olarak tanımlamakta ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunarak Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımamaktadır.

d. Uluslararası Organize Suçlar

Karadeniz ve havzasının güvenliğini tehdit eden organize suçlardan kasıt; kaçakçılık (insan ve uyuşturucu ticareti) suçlarıdır.

İnsan ticareti ile ilgili en somut veriler Şubat 2009 tarihli BM Uyuşturucu ve Suç Bölümü'nün (UNODC- United Nations Office on Drugs and Crime) yayınladığı rapordur¹⁷⁸. Söz konusu raporda insan ticaretine konu olan kaynak, transit ve hedef olarak varılan devletler yer almakta, bu suçu işleyen kişi ve örgütlerin milliyetleri açıklanmaktadır. Rapora göre Karadeniz Bölgesi'nde Moldova, Ukrayna, Rusya, Ermenistan ve Gürcistan insan ticareti için kaynak, Bulgaristan ve Romanya hem kaynak hem de transit, Türkiye ve Yunanistan hem transit, hem de hedef ülke durumundadır. Dünyayı bölgelere ayıran raporda Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılmış bir bölge olmamakla beraber ülke bazlı veriler incelendiğinde Karadeniz Bölgesi'nin ilk bakışta insan ticareti ile ilgili olarak sorunlu bir bölge olduğu görülebilir, ancak BM'nin aynı raporunda insan ticaretinde 127 ülkenin kaynak, 98 ülkenin transit olarak kullanıldığı belirtilmektedir ki bu rakamlar, insan ticareti sorununun Karadeniz'e özgü bir sorun olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Raporda dikkat çeken bir başka gerçek insan ticaretine maruz kalanların bu suçun kurbanları olduğudur. İnsan kaçakçılığında hedef ülkelerden olan AB ülkeleri, Karadeniz'in güvenliği ile ilgili beyanlarında ve konu ile ilgili yapılan konferans ya da ikili görüşmelerde, Karadeniz ülkelerini

---

¹⁷⁸ "Global Report on Trafficking in Persons", UNODC, February 2009, (Erişim) http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf, 18-08-2012

insan ticareti ile ilgili yeterli önlemleri almamaktan sorumlu tutmaktadır¹⁷⁹. Uluslararası organize suç örgütlerinin insan ticareti faaliyetlerini hem kaynak hem transit hem de hedef devletlerin engellemesi gerektiği, tüm devletlerin bu konuda sorumluluğu olduğu açıktır. Ancak, açıkça görülen başka bir şey de tüm bu rakamların işaret ettiği gibi, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerde yaşayan kişilerin insan ticaretinin kurbanı, bu suçun kendi güvenliğini tehlikeye attığını iddia eden Avrupa'nın ise suçlularının kaynağı olduğudur. Dolayısı ile Karadeniz bölgesindeki insan ticareti suçlarının önlenmesi için mücadeleye öncelikli olarak suçun hedefi olan AB ülkelerindeki suç örgütlerinden başlamak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. AB içinde benzer görüşe sahip politikacılar da sorunu bu boyutuyla aza indirecek yasa önerilerini gündeme getirmektedirler¹⁸⁰.

Karadeniz Bölgesi'nin **uyuşturucu ticareti** açısından bölge ülkeler, AB ve ABD için ne kadar tehdit oluşturduğunu analiz edebilmek için uyuşturucu kaynakları, ticaret yolları ve uyuşturucu kullanımı nedeniyle zarar görenlerin kimler olduğunun tespit edilmesi gerekir. Dünya uyuşturucu piyasasına hakim başlıca dört uyuşturucu tipi vardır. Bunlar; esrar, amfetamin türevleri, afyon (işlendikten sonra eroin ve morfin) ve kokaindir. Bu uyuşturucu türlerinin temel üreticileri dünya üzerindeki farklı bölgelerdedir. Afyon ve türevlerinin başlıca kaynağı Afganistan, esrarın Afrika, amfetamin ve türevlerinin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika, kokainin ise Güney Amerika'dır. 2011 verilerine göre dünya yasadışı afyon ekiminin % 64'ü Afganistan'da gerçekleşmektedir. Başlıca diğer yasadışı afyon ekiminin yapıldığı ülkeler Laos, Myanmar, Pakistan, Meksika ve Kolombiya'dır. Raporda son 15 yılın verileri incelendiğinde yasadışı afyon ekimlerinin

¹⁷⁹ “ AB’de İnsan Ticareti” , Vatan, 23-12-2004, (Erişim) <http://haber.gazetevatan.com/0/43105/1/Haber> , 18-08-2012 ve “ Ukrayna’da İnsan Ticareti Artıyor” TÜİD, 09-02-2012, (Erişim) <http://tuid.org.ua/ab-ukraynada-nsan-ticareti-artiyor>, 18-08-2012

¹⁸⁰ “Avrupa’da Artan İnsan Ticaretini Önleme Çabası”, Euronews, 19-10-2010, (Erişim) <http://www.dw.de/dw/article/0,,6124046,00.html>, 18-08-2012

Afganistan'da 2,5 kattan daha fazla artmasına karşın diğer ülkelerde ise düştüğü görülmektedir¹⁸¹. Afganistan ve Pakistan'da üretilen afyon, başta Rusya ve İran olmak üzere komşu bölgelere, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya, Laos ve Myanmar'da üretilen afyon Çin, Avustralya'ya ve ABD'ye , Kolombiya ve Meksika'da üretilen afyon ise Kuzey Amerika ülkelerine ulaşmaktadır¹⁸². BM'nin raporunda; afyonun Pakistan-İran-Türkiye-Balkan devletleri yoluyla veya Orta Asya'dan Rusya'ya ve oradan da Batı Avrupa'ya ulaştığı belirtilmektedir. İlk bakışta Karadeniz Bölgesi'nin transit olarak kullanılmasının AB'yi ciddi anlamda tehdit ettiği düşünülebilir, ancak söz konusu durumu diğer uyuşturucu çeşitleri ve bunların ticareti ile kıyaslamadan böyle bir sonuca varılmaması gerekir. ABD'ye sağlanan afyon genellikle Güney Amerika yoluyla gelmektedir. Kokain, dünya üzerinde bu uyuşturucu çeşidinin tamamını üreten Güney Amerika'dan genellikle Meksika yoluyla ABD ve Kanada'ya, okyanusu aşarak da Avrupa'ya ulaşmaktadır. Esrar, Güney Amerika, Afrika ve hatta Hindistan'dan, Akdeniz'i geçerek Avrupa'ya ulaşırken, ABD'ye yine Meksika vasıtasıyla geçmektedir. Amfetamin ve türevlerinde ise bu durum tersinedir. Bu tip uyuşturucunun büyük bir çoğunluğu Avrupa'da üretilmektedir. Diğer üreticiler Güney Doğu Asya ve Kuzey Amerika'dır. Avrupa ve Amerika'da bu uyuşturucu iç piyasadaki talebi karşılamakta ve ayrıca komşu bölgelere de transfer edilmektedir. Amfetamin üreticilerinin başında Hollanda, Polonya, Baltık devletleri ve Belçika gelmektedir. Ancak Avrupa'nın başı çektiği asıl üretim bu çalışmada amfetamin türevleri içinde değerlendirilen ekstasidir (ecstasy). Başlıca üreticisi Hollanda olan ekstasi, Avrupa'dan dünyanın her bir köşesine ihraç edilmektedir. BM'nin uyuşturucu raporuna göre farklı tip uyuşturucuların dünyaya yayıldığı onlarca ticaret hattı vardır ve bu hatlar için coğrafi yakınlık

¹⁸¹ "World Drug Report 2012", United Nations Office on Drugs and Crime , (Erişim) http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf, 18-08-2012

¹⁸² "Kaçakçılık Güzergahları", Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, (Erişim) <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=37&KKey=54>, 18-08-2012

pek de önemli değildir. Kokain Güney Amerika'dan dünyanın dört bir yanına yayılırken, bu ticaretin önemli ayaklarından biri coğrafi olarak Güney Amerika'ya uzak Avrupa'dır. Ekstasi'nin ana ticaret hattı Avrupa'dan Kuzey Amerika'yadır.

Dört temel uyuşturucu çeşidinin hiçbiri Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin sınırları içinde üretilmemektedir. Karadeniz Bölgesi, dört temel uyuşturucu çeşidinden sadece afyonun Avrupa'ya geçişi için ana uyuşturucu güzergâhı durumunda olsa da AB ve ABD Karadeniz Bölgesi'ni bu konuda kendi güvenlikleri için tehdit görmektedirler. Merkez Avrupa ülkeleri için Karadeniz Bölgesi'ndeki Eski Doğu Bloğu devletlerinin ve Türkiye'nin Afganistan afyonu için transit bir konumda olduğu düşünülebilir, ancak yukarıda belirtildiği gibi uyuşturucu trafiği coğrafya ile doğrudan bağlantılı değildir. AB ve küresel güç ABD'ye ve bu iki aktörden, özellikle AB'den tüm dünyaya uyuşturucunun aktığı onlarca ticaret hattı vardır. AB ve ABD bu tehdidin sadece kendileri için var olduğunu farz eder bir görünümde. Oysa ki Afganistan'dan Rusya'ya ve İran'a geçen ve burada tüketilen uyuşturucu miktarı Avrupa'dakinden çok daha fazladır. Sadece Rusya'da afyon ve türevlerini kullananların sayısı 2 milyon civarındadır ki bu sayı Avrupa'nın tümünden fazladır.

Uyuşturucu küresel bir sorundur ve tüm devletlerin bu tehditle mücadele etme sorumluluğu vardır. Nitekim hem Karadeniz Bölgesi'ndeki devletler hem de Afganistan'dan Avrupa'ya uyuşturucunun geçiş güzergâhındaki diğer ülkeler de AB ve ABD gibi uyuşturucu ile mücadele etme eğilimindedirler. 2005 yılında dünyada güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen uyuşturucu maddelerin % 57'si esrar % 17'si afyon, % 12'si amfetamin ve ekstazy, % 9'u kokaindir¹⁸³. Kullanımının yaygınlığı

¹⁸³ "World Drug Report 2007 , United Nations Office on Drugs and Crime (Erişim)
http://www.unodc.org/pdf/research/wdr07/WDR_2007.pdf, 18-08-2012

sıralamasında diğer üç uyuşturucu çeşidinden daha geride olan afyon, tespit edilip yakalanmada dünyada yaklaşık 160 milyon insanın kullandığı esrarın ardından ikinci sırada gelmektedir. 2009 yılında dünya üzerinde ele geçirilen toplam afyon ve türevi (opium) uyuşturucunun ele geçirildiği ülkelerin dağılıma bakıldığında; İran %41 , Türkiye % 14 , Afganistan %7 , Çin %6, Pakistan %4, Rusya %3, ABD %2, İngiltere %2, Bulgaristan %1 ile ilk sıralarda gelmektedir¹⁸⁴.

Verilerin ışığında, Dünya uyuşturucu piyasasında kullanıcı sayısı bazında yaygınlık açısından 4. Sırada bulunan afyon üretiminin yeni merkezinin Afganistan, transit rotalarından birinin de Karadeniz bölgesi olduğu gözükmemektedir. Özellikle Türkiye, Rusya ve Bulgaristan'ın bu konuda bir yandan ülke içi tedbirleri artırması diğer yandan da işbirliği içinde olmalarının Karadeniz'in güvenliği için önemli olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

e. Kitle İmha Silahlarının Yayılması ve Terörizm

Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından kitle imha silahlarının (KİS) yayılması sadece devletleri değil, aynı zamanda bu silahları ele geçirebilecek terörist örgütleri de içine alacak şekilde geniş olarak algılanır hale gelmiştir. Avrupa ve ABD'nin terörizmden kaynaklanabilecek saldırıların şekliyle ilgili olarak farklı algılamalara sahip olduğu söylenebilir. ABD için "haydut"¹⁸⁵

¹⁸⁴ "World Drug Report 2011" , United Nations Office on Drugs and Crime , (Erişim) http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2011/World_Drug_Report_2011_ebook.pdf, 18-08-2012

¹⁸⁵ ABD yasalarına göre , Dışişleri Bakanlığı'nın her yıl 30 Nisan'a kadar Kongre'ye sunulmak üzere terör mevzuatındaki kriterlere uygun olarak teröre destek veren ülke ve gruplar hakkında tam ve eksiksiz bir rapor hazırlaması gerekmektedir. 2004 yılına kadar Küresel Terörizm Modelleri (Patterns

olarak tanımladığı devletlerden veya bu devletlerin desteklediği terörist organizasyonlardan KİS kullanılarak gerçekleştirilecek bir saldırı ana tehdit olarak algılanırken, Avrupa İspanya'daki tren bombalanması gibi terör eylemlerini daha öncelikli görmektedir.

SSCB dağıldığında Karadeniz'deki nükleer güce sahip ülke sayısı eski SSCB'nin mirasçısı Rusya'ya Ukrayna'nın eklenmesi ile birden ikiye çıkmıştır. Ancak Ukrayna, SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan diğer iki nükleer güç Kazakistan ve Beyaz Rusya ile birlikte Budapeşte Memorandumu'nu imzalamış ve kendisine ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya tarafından verilen güvenlik garantisi karşılığında nükleer güç olmaktan feragat etmiştir. Bu imzanın ardından Rusya diğer iki devlet ile birlikte Ukrayna'ya ait nükleer silahları toplamış ve bu işlem 1996 yılında sona ermiştir. Böylece 1996 yılından itibaren Karadeniz Bölgesi'ndeki nükleer güce sahip devlet sayısı tekrar bire düşmüştür¹⁸⁶.

Enerji arzı güvenliği açısından Karadeniz'de kontrol dışı silahlanmayı ve enerji nakil hatlarının güvenliğini tehlikeye atacak boyutta terör olaylarını tehdit olarak algılayan ABD olası tehditleri önlemek adına bölgede NATO'nun etkinliğinin artmasını istemektedir¹⁸⁷. Özellikle 2. Irak harekatı öncesi ve sırasında Karadeniz'de askeri varlığının olmamasının eksikliğini hisseden ABD yönetiminin de etkisi ile Amerikan akademik çevrelerinde ve düşünce

---

of Global Terrorism) olarak adlandırılmış olan bu rapor 2004 yılından itibaren Terörizm Ülke Raporları (Country Reports on Terrorism) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Söz konusu raporlarda teröre destek veren ülkeler haydut devlet (rogue state) olarak tanımlanmakta olup, Küba, İran, Suriye ve Sudan gibi ülkeler bu ülkelere örnektir. (Erişim) <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/> , 18-08-2012

¹⁸⁶ Steven Pifer, "The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons" Brookings , Mayıs 2011 , (Erişim) <http://www.brookings.edu/research/papers/2011/05/trilateral-process-pifer> , 18-08-2012

¹⁸⁷ Zeyno Baran, "Developing a Euro-Atlantic Strategy Towards Black Sea Energy: The Example of the Caspian", A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region, Washington, the German Marshall Fund of the United States, 2004, (Erişim) http://www.hudson.org/files/publications/EuroAtlanticStrategy_Zeyno.pdf 14-04-2009

kuruluşlarında Karadeniz'in güvenliği ve terör tehlikesi konuları bir dönem sıkça gündeme gelmiş, bölgeye yönelik "Genişletilmiş Karadeniz" başlığıyla "yeni bir strateji" oluşturma çabası dikkat çekmiştir¹⁸⁸. Bahsedilen bakış açısına göre; terörizmin temel hedefi birçok insanın ölmesinden çok, birçok insanın izlemesidir¹⁸⁹. Elbette bu temel hedef terörist organizasyonların KİS'e sahip olmayacakları anlamına gelmez. Binlerce kişiyi tek seferde yok edebilecek kapasiteye sahip bir silah, teröristlerin politik hedeflerine ulaşmak için ellerini güçlendirecektir. Eylemlerin öldürücülüğü açısından bakıldığında, KİS kullanmadan bir anda binlerce kişinin öldürülebileceği 11 Eylül saldırıları ile gözler önüne serilmiştir. Amerikan görüşünü kamuoyunda yaygınlaştırmak isteyen uzmanlar tarafından terörist organizasyonların kendileri için tercih edeceği en uygun KİS'in biyolojik silahlar olacağı belirtilmekte, biyolojik silahın, nükleer silahtan çok ucuz ve kimyasal silahlardan daha öldürücü olduğu üzerinde durulmaktadır¹⁹⁰. 2001 yılında ABD'de meydana gelen Anthraks saldırısında, kullanılan biyolojik malzeme ABD'nin iyi korunan tesislerinden çalınmıştır¹⁹¹. KİS'in yayılması ile ilgili olarak özellikle Irak'ın işgaline kadar onlarca makale yayınlanmış ve bu

---

¹⁸⁸ Anılan yeni stratejinin akademik çevrelerce kabullenilmesi için pek çok yazar-akademisyen makaleler yazmış ve konferans ve panel gibi organizasyonlarda sunumlarda bulunmuşlardır: Zbigniew Brzezinski (ABD eski Başkanı Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı), Ronald D. Asmus (Brüksel' deki Alman Marshall Fonu Atlantikötesi Merkezi' nin İcra Direktörü), Matthew J. Bryza (2005' te Avrupa ve Avrasya' yla ilişkilerden sorumlu ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaptı), Bruce P. Jackson (Ulus-ötesi Demokrasiler projesinin kurucusu ve başkanı. 1986-90 yılları arasında ABD Savunma Bakanlığı' nda çalıştı. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi yönetim kurulunda görev aldı), F. Stephen Larrabee (Beyaz Saray' da Ulusal Güvenlik Konseyi' nde görev aldı. RAND kuruluşunda çalışıyor), Jeffrey Simon (RAND kuruluşunda çalıştı), Daniel Hamilton (Avrupa' yla ilişkilerden sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaptı), Svante E. Cornell (Merkezi Asya- Kafkasya Enstitüsü, İpek Yolu Çalışmaları programının yöneticisi)

¹⁸⁹ Alex P. Schmid, "Terrorism and The Use of Weapons of Mass Destruction: From Where The Risk?", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 4, 1999, s. 106-132.

¹⁹⁰ Andrew O'Neil, "Terrorist Use of Weapons of Mass Destruction: How Serious Is The Threat", *Australian Journal of International Relations* Vol.57 No.1, s: 99-112.

¹⁹¹ O'Neil, a.g.m

silahların güvenlik açısından en tehlikeli unsur olduğunun sürekli olarak altı çizilmiştir. Ancak ABD'nin Irak harekâtının ardından Irak'ta söz konusu silahların bulunamaması bu konuyu güvenlik ajandasından çıkarmamış, ancak biraz daha arka plana itmiştir¹⁹².

ABD ve NATO çevrelerince konunun sıkça dile getirilmeye başlanması nedeniyle, bölgede kıyıdaş olmayan ülkelerin askeri varlığına stratejik açıdan sıcak bakmayan Rusya ve Türkiye'nin önderliğinde kıyıdaş devletler 2005 yılında uluslararası sınırlardan yasak KİS malzemelerinin geçişinin engellenmesi için tatbikat yapmışlardır¹⁹³.

Karadeniz'deki deniz güvenliğine ilişkin faaliyetler, Karadeniz deniz alanındaki yasa dışı faaliyetlerin KİS kaçakçılığı değil, yakıt kaçakçılığı olduğunu ve bunların organize değil birbirinden bağımsız olaylar olduğunu göstermiştir¹⁹⁴. KİS'in yayılması konusu biraz daha belirsizken, terörizm dünyanın her yerinde varlığını devam ettirmektedir. EUROPOL'un kayıtlarına göre 2011 yılında AB sınırları içerisinde gerçekleşen 174 terörist saldırı incelendiğinde gerek saldırganların tabiyeti, gerekse saldırı olaylarında kullanılan silahların ve saldırganların eğitim ve lojistik destek aldığı ülkeler açısından, Karadeniz'in AB'nin güvenliğini tehdit eden bir bölge olmadığı açıktır¹⁹⁵.

¹⁹² Daniel S. Gressang, "Audience and Message: Assessing Terrorist WMD Potential", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 13, No. 3, 2001, s: 83-106.

¹⁹³ Matthew J. Bryza, "The Policy of The United States Toward The Black Sea Region", R. D. ASMUS (Ed.), *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for The Wider Black Sea*, Washington D.C., German Marshall Fund of The United States, 2006, s:37-42.

¹⁹⁴ Şener Kır, "Maritime Security in the Black Sea: Black Sea Harmony Operation", *Security and Stability in the Black Sea Area*, National Defence University, Bucharest: "Carol I" Publishing House, 2005, s: 91-95.

¹⁹⁵ "EU Terrorism Situation and Trend Report 2012", EUROPOL, (Erişim) <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europoltsat.pdf>, 01-08-2012

Rusya sınırları içindeki Çeçenistan ve Dağıstan'da radikal dini oluşumlar mevcuttur, ancak bu oluşumlar Avrupa'dan ziyade içinde buldukları ülke için tehdittir. Rus sınırlarında 2004 yılında meydana gelen terör olaylarının arka planı incelendiğinde, bu olayların Güney Kafkasya'da ABD'nin askeri, siyasi ve ekonomik ağırlığının hızlı ve ani bir biçimde artmaya başlamasının akabinde geliştiği dikkat çekmektedir. Konu ile ilgili olarak Prof. Dr. Osman Metin Öztürk'ün tespiti şöyledir: “ *RF'nunda 2004 yılı içinde yaşanan terör olayları (özellikle Kuzey Osetya'daki okul baskını) ..... Karadeniz üzerinde cereyan eden, ancak örtülü olduğu için uluslararası kamuoyu tarafından henüz tam olarak fark edilemeyen yeni mücadeleye işaret eder. Brüksel, Moskova ve Washington arasında bir rekabet yaşanmaktadır ve bu rekabette Karadeniz'in önemli bir yeri vardır*”¹⁹⁶

Sonraki dönemde yaşanan gelişmeler, Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması için kıyıdaş olmayan ülke ve güçlerin (ABD, NATO, AB) desteği ve bölge üzerinde kontrolü gerektiği tezinin güçlenmesine şimdilik imkan tanımamıştır.

4. Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği ve Montreux Sözleşmesi

a. Montreux Sözleşmesinin İlgili Hükümleri

Montreux Sözleşmesi Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı amaçlamakta ve Boğazlardan geçiş rejimini, Boğazlar Bölgesinin silahlandırılmasını ve havadan geçiş rejimini düzenlemektedir. Sözleşme, geçiş serbestisi ilkesi, Karadeniz-Akdeniz dengesinin sağlanması, Karadeniz'in güvenliği ve Türkiye'nin güvenliği olmak üzere dört eksen üzerine inşa edilmiştir.

---

¹⁹⁶ Osman M. Öztürk, “ Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği Bağlamında Rusya Federasyonu'ndaki Son Terör Olayları” **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz** , (Ed.) Osman M. Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Ankara, 2005 , s:5

Türkiye'nin güvenliğine vurgu yapan maddeler, 5., 6., 14., 15., 16. ve 23. olarak sıralanabilir¹⁹⁷.

Başta SSCB olmak üzere Karadeniz ülkeleri Boğazlar'ın olası bir Avrupalı ülke saldırısında kullanılmasını istememiş, bu nedenle geçişlere sınırlandırma getirilmesi konusunda Türkiye yalnız kalmamıştır. Sözleşme'nin özellikle 18.maddesi Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin kaygılarını gidermeye dönüktür. Sözleşme'de ayrıca Akdeniz-Karadeniz geçişlerinde, daha çok savaş gemilerine dönük sınırlandırmalar da bulunmaktadır.

1. Madde geçiş serbestisine açık bir vurgu yapmaktadır. Montreux'ye göre Boğazlar'dan ticaret gemilerine neredeyse mutlak anlamda geçiş hakkı tanınmıştır ve Türkiye'nin bu konudaki sınırlandırma yetkileri yok denecek bir düzeydedir. Savaş gemilerinin geçişinde ise güvenlik gerekçeleriyle sınırlandırmalar vardır.

Sözleşme Akdeniz-Karadeniz dengesini de bozmamaya çalışmıştır.19., 20. ve 21. maddeler bunu daha çok Türkiye'ye tanıdığı takdir haklarıyla çözmüştür.

Sözleşme Türkiye'ye Lozan ile kıyaslanamayacak düzeyde kazanımlar sağlamıştır. Her şeyden önce Türkiye kendi güvenliği için bölgeyi silahlandırma hakkına sahip olmuştur. Bu da Türkiye'nin jeopolitik önemini artırmıştır. Savaş gemileri ve denge konusunda Türkiye'ye verilen takdir hakları da kazanımlar arasındadır.

Montreux Sözleşmesi'nin Türkiye'nin Boğazlar Bölgesindeki egemenlik haklarına getirdiği kısıtlar yalnızca geçiş ve ulaştırma konusundadır. Yargı yetkisi, deniz kirlenmesinin önlenmesi, deniz trafiğinin serbestlik ilkesine zarar vermeden düzenlenmesi gibi sözleşmede düzenlenmeyen konularda ise Türkiye'nin yetkisini tanınmaktadır. Boğazlardan geçiş konusunda özel bir

---

¹⁹⁷ “Boğazlar Rejimine İlişkin Olarak, Montreux'de 20 Temmuz 1936'da İmzalanan Sözleşme”, (Erişim) http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf, 10-08-2010

rejim öngören Montreux, Türk Boğazlarının esasen milli olma özelliğini koruyan ve günümüzde uluslararası ulaşımda kullanılan diğer boğazlardan geçiş rejimlerine kıyasla boğaz devletinin yetkilerini asgarî kısıtlayan bir rejimdir. Bu düzenlemede boğaz devleti olarak Türkiye'nin yetkisi esas, yetki kısıtlamaları istisnadır. Yetki kısıtlamaları uluslararası ulaştırmanın serbest ve kesintisiz olması ilkesi çerçevesinde Türkiye'nin güvenliği ve egemenliği en üst düzeyde hesaba katılarak getirilmiştir.¹⁹⁸

Montreux'de tespit edilen statü gereği ticari gemiler, bayrağı ve yükleri ne olursa olsun barış zamanında gece ve gündüz tam bir geçiş serbestisine sahiptirler. Türkiye'nin tarafsız kaldığı bir savaş sırasında da aynı kural geçerlidir; Türkiye'nin savaş halinde olması halinde ancak onunla savaş halinde olmayan ülkelere ait gemiler için bu serbesti vardır. Lozan Sözleşmesi ile oluşturulmuş olan Boğazlar Komisyonu'nun yetkileri Montreux Sözleşmesi'nin 24'üncü maddesi gereğince Türkiye Hükümeti'ne devredilmiştir. Aynı madde gereğince Türkiye Hükümeti geçiş ile ilgili istatistikleri toplayacak, enformasyonu verecek, savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine dair olan her hükmün uygulanmasına nezaret edecektir. Boğazları askerden arındıran Lozan Sözleşmesi'ne karşın Montreux Sözleşmesi, Boğazlarda Türkiye'nin asker bulundurmasını yeniden mümkün kılmıştır.¹⁹⁹

Sözleşme ile oluşturulan düzenlemeler Montreux rejimini özel bir rejim haline getirmektedir. Türk Boğazlarının konumu Marmara Denizinin yapısı itibarıyla dünyadaki hiç bir uluslararası boğaza benzememekte ve "sui generis" bir durum ortaya koymaktadır. Kıyılarının tamamı Türk toprakları ile çevrili ve tarihi olarak iç sular rejimine tabi Marmara Denizi'nde esasen

---

¹⁹⁸ Sevinç, a.g.m.

¹⁹⁹ Sevinç, a.g.m.

zararsız geçiş hakkı olmaması gerekirken Montreux Rejimi dolayısıyla bu geçiş hakkı tanınmaktadır.²⁰⁰

Doğal olarak oluşmuş ve uluslararası taşımacılık ve ulaştırmada kullanılan dar su yolları olarak dünyanın hiç bir boğazında geçiş önceden izne, kontrole ya da ücrete tabi tutulmamışken, Türk Boğazlarından geçiş, Montreux rejimi ile önceden sıhhi kontrole ve bazı hizmetler karşılığında ücrete tabi tutulmuştur. Bu durum başlı başına Türk Boğazlarının kendine özgü durumunu ortaya koymakta ve burada Türkiye'nin egemenliğinin minimum kısıntıya uğramış olduğunu, esas olanın yetki olduğunu teyid etmektedir. Bir başka ifadeyle, Montreux rejiminde yetki esas yetkisizlik istisnadır. Montreux rejimi dünyada boğaz devleti bakımından en az yetki kısıtlayan rejim niteliğindedir.²⁰¹ Montreux Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin Boğazlar zerindeki egemenliğini şartsız var eden ve Karadeniz'de bölgesel güvenliğin teminini sağlayan özel nitelikli bir uluslararası bir sözleşmedir.

b. ABD Açısından Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği ve Montreux Sözleşmesi

Karadeniz'in güncel jeopolitiği, ABD için, bölgenin Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında ana güzergah olması ve Rusya'yı evreleyebilmek, kontrol altında tutarak eski SSCB'nin etki alanında yeniden güçlenmesini engellemek ve gerektiğinde Orta Doğu'ya müdahale edebilecek başlıca coğrafi bölge olması nedeniyle önemlidir. Bölgede etkinliğini Bulgaristan, Romanya ve Gcistan gibi ülkeler üzerinden ekonomik ve siyasi olarak artıran ABD'nin askeri etkinliğe ulaşmayı talep ettiği açıktır. Bu amaçla ABD, Genişletilmiş Orta Doğu ve Afrika Projesi kapsamında bir yandan Bulgaristan ve Romanya'da üsler edinmek için girişimlerde

²⁰⁰ Cahit Yalçın, "Türk Boğazlarında Seyir Rejimi", Denizhaber, 2010, (Erişim) http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&yazi_id=40 , 10-08-2010

²⁰¹ Yalçın, a.g.m.

bulunmakta diğerk yandan NATO'nun Akdeniz'deki "Active Endeavor Harekatı"nı Karadeniz'de mevcut bir güvenlik boşluğu olduğunu öne sürerek bu bölgeye kaydırmak istemektedir.

ABD, Karadeniz'de konuşlanma stratejisini hayata geçirmek amacıyla Batı Avrupa'da bulunan üslerini Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'ya kaydırmaktadır. Bunun önemli bir ayağı da, Bulgaristan ve Romanya ile 2005 yılının Nisan ve Aralık aylarında imza edilen üs kurmaya dair çerçeve anlaşmalarıdır. Aynı zamanda açık kaynak verileri vasıtası ile kamuoyunun gündemine gelen Karadeniz'de deniz üsleri kurma niyeti bilinen bir durumdur. Böylelikle NATO'nun Karadeniz etkinliğinde nihai amaca dönük adımlar atılmıştır. Girişimlerin nihai amaca ulaşabilmesi ancak; Karadeniz'de deniz kuvveti bulundurmaya veya kuvvet geçişine engel nitelikte hükümler taşıyan, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazları'nın hukuki statüsünü belirleyen Montreux Sözleşmesi'nin feshi veya tadil edilmesi ile mümkün olacaktır.

ABD'nin konuşlanma stratejisi kapsamında Avrupa'da bulunan üslerini Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'ya kaydırmayı planlamaktadır. Bunu yaparken de NATO'daki liderliğini korumak için belli sayıda askeri Avrupa'da tutması gerekecektir. Karadeniz stratejisi dahilinde ise donanmasının Karadeniz'e girebilmesi ve deniz üslerine sahip olabilmesi amacıyla bölgede gerekli ortamın yaratılması için çaba göstermiştir. Karadeniz'de ABD'nin istediği ve/veya isteyebileceği deniz üsleri kısa vadede Türkiye (Trabzon) ve Romanya ile Bulgaristan üsleridir. Ancak orta ve uzun vadede ABD'nin istediği üs şu an Rus üslerini barındıran Ukrayna'ya ait olan Sivastopol üssüdür²⁰².

---

²⁰² Sinan Oğan, "The Black Sea: New Area For Global Competition", **Turkish Policy Quarterly**, Summer 2006, Vol. 5 No. 2, s.109.

Karadeniz için olası bir diğer durum; küresel terörün önlenmesi ve Karadeniz güvenliğinin temini maksadıyla, Akdeniz’de görev yapmakta olan “Aktif Çaba” gücünün NATO ve ABD ortak iradesiyle Karadeniz’de de etkin hale getirilmek istenmesi olabilir. Böyle bir talebin karşılık bulması bölgenin terörizm, kitle imha silahları, uyuşturucu ticareti ve insan kaçakçılığı için geçiş coğrafyası olması olguları üzerine inşa edilebilir²⁰³.

ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Avrupa ve Avrasya’dan sorumlu üst düzey yetkililerinden Kurt Volker, Washington’da yaptığı bir konuşmada, söz konusu NATO gücünün Karadeniz’de de görev yapmasını istediklerini, ancak Karadeniz’e kıyısı bulunan ülkeler arasında buna ilişkin görüş ayrılığı olduğunu söylemiştir. Volker, “*Bu konuda özellikle Türkiye gibi bir NATO ülkesine karşı NATO üzerinden baskı yapmak istemiyoruz. İlgili ülkelerle bu işi nasıl çözebileceğimizi konuşuyoruz*” demiştir²⁰⁴. Ancak ABD’nin asıl amacının Karadeniz’deki güvenlik işbirliğine fiilen katılmak ve bu işbirliğini NATO şemsiyesi altına sokmak olduğu bilinmektedir. NATO’nun ise Karadeniz Bölgesi’nin istikrar ve güvenliğini temin etmek için iki tür yaklaşımı mevcuttur; işlevsel yaklaşım ve güvenlik için işbirliği yaklaşımı. GUAM ve KEIT’in yetersiz kaldığı bölgede ABD, çıkarlarını korumak için NATO ve AGİT’i, araç olarak da kullanmak istemektedir.

ABD’nin Karadeniz’de askeri olarak varolma hedefinin somut göstergesi Bulgaristan ve Romanya’da kurulmak üzere anlaşması yapılan ve belki de inşa aşamasında olan üslerdir. Bu konu kapsamında net olarak açıklanmamakla birlikte ABD’nin Karadeniz’de deniz üsleri konuşlandırma iradesinin olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, ABD’nin, Bulgaristan ve Romanya’nın üç limanı (Agia, Burgaz ve Köstence) ile ilgilendiğine yönelik

---

²⁰³ Schmitt, a.g.m.

²⁰⁴ Oğan, a.g.m.

açık kaynak bilgilerine rastlanmaktadır²⁰⁵. Bu bilgilerin doğru olması durumunda uzun vadede Karadeniz'deki dengelerde büyük oynamalar olacağı ve bunun Rusya'yı olduğu kadar Türkiye'yi de etkileyeceği açıktır. Yine ister Romanya ister Bulgaristan kanalı ile olsun, ABD'nin Karadeniz'de sabit üs bulundurma niyet ve çabaları, Montreux'nün kıyıdaş olmayan devletlere ait savaş gemilerinin bu denizde bulunuşuna getirdiği tonaj, sayı, gemi sınıfı ve süre kısıtlamaları ile karşılaşacaktır. ABD işte bu koşullar dahilinde Montreux'nün tarafı olan Bulgaristan ve Romanya'yı, andlaşmanın tadili veya feshi konularında harekete geçmek üzere teşvik edebileceği değerlendirmesi yapılabilir.

Karadeniz'de ABD'nin planları önündeki en önemli engellerden biri Montreux Sözleşmesi'dir. Çünkü Montreux; Karadeniz'de bulundurulabilecek kıyıdaş olmayan ülkelerin savaş gemilerini toplam 45.000 tonaj ve 21 günlük süreyle sınırlamıştır. ABD Dış İlişkiler Komisyonu'na verilen bir siyaset bildiriminde, Montrö'nün artık eskidiğinden söz edilmekte ve bunun ortadan kalkması gerektiği öne sürülmektedir²⁰⁶. Özetle bu engeli ortadan kaldırmak için ABD, Boğazların donanmasına açılması talebini Türkiye'ye iletmiştir²⁰⁷.

---

²⁰⁵ Işık Fidancı, “Son Yıllarda Karadeniz Havzasında Meydana Gelen Askeri, Siyasi ve Ekonomik Gelişmeleri Dikkate Alarak; Montrö Sözleşmesini Türkiye'nin Güvenliği Açısından Değerlendiriniz Konulu Tez Çalışması”, Harp Akademileri Basım Evi, 26 Mayıs 2006, s. 4-12.

²⁰⁶ Taylan Sorgun, “Boğazlar-Sevr-İncirlik-Montrö”, Ortadoğu Gazetesi, 29 Kasım 2006,

²⁰⁷ Mustafa Balbay, “ABD Boğazlarda Ayrıcalık İstiyor”, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Aralık 2006,

c. Montreux Sözleşmesinin ABD'nin Karadeniz'deki Talepleri ile Çelişen Hükümleri

Sözleşmenin savaş gemileri hakkındaki hükümlerin bulunduğu 14. ve 18. maddeleri ABD'nin taleplerine engel oluşturmaktadır²⁰⁸. 24 Öte yandan sözleşmenin kısmen veya tamamen tadili veya feshine ilişkin hükümlerini düzenleyen maddeler 28. ve 29.maddelerdir²⁰⁹.

²⁰⁸ MADDE 14. İşbu Sözleşme'nin 11.maddesinde ve III sayılı Ek'inde öngörülen koşullar dışında; Boğazlarda transit geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetlerinin en yüksek(tavan) toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacaktır. Bununla birlikte, bir önceki fıkrada belirtilen kuvvetler dokuz gemiden çok gemi içermeyeceklerdir. Karadeniz'de kıyıdaş olan ya da olmayan Devletlerin, 17.madde hükümleri uyarınca Boğazlardaki bir limanı ziyaret eden gemileri bu tonaja katılmayacaklardır. Geçiş sırasında bir avaryaya uğramış olan savaş gemileri de bu tonaja katılmayacaktır; bu gemiler, onarım sırasında, Türkiye'ce yayımlanan özel güvenlik hükümlerine bağlı tutulacaklardır.

MADDE 18. 1. Karadeniz kıyıdaş olmayan Devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri toplam tonaj aşağıdaki gibi sınırlandırılmıştır.

a) Aşağıda b paragrafında öngörülen durum dışında, sözü geçen Devletlerin toplam tonajı 30.000 tonu aşmayacaktır;

b) Herhangi bir anda, Karadeniz'in en güçlü donanmasının (filosunun) tonajı işbu Sözleşmenin imzalanması tarihinde bu denizde en güçlü donanmanın (filonun) tonajını en az 10.000 ton aşarsa, a) paragrafında belirtilmiş olan 30.000 tonluk toplam tonaj aynı ölçüde ve en çok 45.000 tona varıncaya değin artırılacaktır. Bu amaçla, kıyıdaş her Devlet, işbu Sözleşmenin IV sayılı Ek'i uyarınca, Türk Hükümetine, her yılın 1 Ocak ve 1 Temmuz tarihlerinde, Karadeniz'deki donanmasının (filosunun) toplam tonajını bildirecektir; Türk Hükümeti de, bu bilgiyi, ötelı Bağlı Yüksek Taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

c) Karadeniz'e kıyıdaş olmasın Devletlerden herhangi birinin bu denizde bulundurabileceği tonaj, yukarıdaki a) ve b) paragraflarında öngörülen toplam tonajın üçte ikisiyle sınırlandırılmış olacaktır.

d) Bununla birlikte, Karadeniz kıyıdaş olmayan bir ya da birkaç Devlet, bu denize, insancıl bir amaçla deniz kuvveti göndermek isterlerse, toplamı hiçbir varsayımda 8.000 tonu aşmaması gereken kuvvetler, işbu Sözleşmenin 13. maddesinde öngörülen ön-bildirime gerek duyulmaksızın, aşağıdaki koşullar içinde Türk Hükümeti'nden alacakları izin üzerine, Karadeniz'e girebileceklerdir: Yukarıdaki a) ve b) paragraflarında öngörülen toplam tonaj dolmamışsa ve gönderilmesi istenilen kuvvetlerle bu toplam tonaj aşılmayacaksa, Türk Hükümeti, kendisine yapılmış olan istemi aldıktan sonra en kısa süre içinde bu izni verecektir; sözü geçen toplam tonaj daha önce kullanılmış bulunuyorsa ya da gönderilmesi istenilen kuvvetlerle bu toplam tonaj aşılabacaksa, Türk Hükümeti, bu izin isteminden, Karadeniz kıyıdaş Devletleri hemen haberli kılacak ve bu Devletler, haberli kılındıklarından yirmi-dört saat sonra bir karşı görüş öne sürmezlerse, ilgili Devletlere istemlerine ilişkin olarak verdiği kararı en geç kırk-sekiz saat içinde bildirecektir. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan Devletler deniz kuvvetlerinin, Karadeniz'e bundan sonraki her girişi ancak yukarıdaki a) ve b) paragraflarında öngörülen kullanılabilir toplam tonajın sınırları içinde yapılacaktır.

2. Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan Devletlerin savaş gemileri bu denizde yirmi-bir günden çok kalamayacaklardır.

²⁰⁹ MADDE 28. İşbu Sözleşmenin süresi, yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, yirmi yıl olacaktır. Bununla birlikte, işbu Sözleşmenin 1. maddesinde doğrulanan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süresi olacaktır. Sözü edilen yirmi yıllık sürenin bitiminden iki yıl önce, hiçbir Bağlı Yüksek Taraf, Fransız Hükümetine Sözleşmeyi sona erdirmeye ön-bildirimini vermemişse, işbu Sözleşme, bir sona erdirmeye ön-bildirimini gönderilmesinden başlayarak, iki yıl geçinceye kadar

Sözleşmenin yürürlük süresi ve sona erdirilmesi 28. maddede herhangi bir tereddüde yer bırakmayacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca sözleşme sona erdiği takdirde Bağlı Yüksek Taraflarca yeni bir akit saptamak üzere konferans oluşturma iradesi kabul edilmektedir. Burada dikkat edilecek en önemli noktalardan biri de; sözleşmenin yürürlüğü açısından bir süre sınırlaması olmasına rağmen, “ulaşım özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süreye bağlanması”dır. Sonuç olarak öngörülen yirmi yıllık süre sona ermiş, akit süresiz olarak uzamıştır fakat taraflardan herhangi birinin yapacağı ön-bildirim ile bu ön-bildirim tarihi üzerinden iki yıl geçmekle antlaşma fesih edilebilir.

28. maddenin ikinci paragrafında, Antlaşma'nın 1. maddesinde teyit edilen, geçiş ve seyrüsefer serbestisi prensibinin süresiz olduğu hükmü yer alır. Bu hüküm ile akit taraflar, Montreux düzeninin ortadan kalkması halinde, milletlerarası örf ve adet hukukunun öngördüğü geçiş serbestisi ilkesini saklı tutmak niyetinde olduklarını açıklamışlardır. Böyle bir durumda 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin III. Kısmı'nda yer alan “Milletlerarası (Seyrüsefer) Ulaştırma için Kullanılan Boğazlar” başlığı altında Genel Hükümler madde 35-c devreye girecektir. Montreux, Boğazlara Dair

---

yürürlükte kalacaktır. Bu ön-bildirim, Fransız Hükümetince, Bağlı Yüksek Taraflara iletilecektir. İşbu Sözleşme, işbu madde hükümlerine uygun olarak sona erdirilmiş olursa, Bağlı Yüksek Taraflar, yeni bir Sözleşmenin hükümlerini saptamak üzere kendilerini bir konferansta temsil ettirmeği kabul etmektedirler.

MADDE 29. İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden başlayarak her beş yıllık dönemin sona ermesinde, Bağlı Yüksek Taraflardan her biri, işbu Sözleşmenin bir ya da birkaç hükmünün değiştirilmesini önerme girişiminde bulunabilecektir. Bağlı Yüksek Taraflardan birinci yapılacak değiştirme isteminin kabul edilebilmesi için, bu istem 14. ya da 18. maddelerin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka bir Bağlı Yüksek Tarafça; başka herhangi bir maddenin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka iki Bağlı Yüksek Tarafça desteklenmesi gerekir. Böylece desteklenmiş değişiklik istemi, içinde bulunulan beş yıllık dönemin sona ermesinden üç ay önce, Bağlı Yüksek Taraflardan her birine bildirilecektir. Bu bildiri, önerilen değişikliğin niteliğini ve gerekçesini kapsayacaktır. Bu öneriler üzerinde diplomasi yoluyla bir sonuca varmak olanağı bulunamazsa, Bağlı Yüksek Taraflar, bu konuda toplanacak bir konferansta kendilerini temsil ettireceklerdir. Bu konferans, ancak oybirliğiyle karar alabilecektir; 14. ve 18. maddelere ilişkin değişiklik durumları bu hükmün dışında kalmaktadır; bu durumlar için Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçünden oluşan bir çoğunluk yeterli olacaktır. Bu çoğunluk, Türkiye'yi de içine alarak Karadeniz kıyıdaşı Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçüncü kapsamak üzere hesaplanacaktır.

Lozan Kararnamesi'ni ortadan kaldırmıştır. Lozan Barış Andlaşması'nın 23. maddesinde öngörülen geçiş ve seyrüsefer serbestisi askıya alınmamıştır. Yani Montrö'nün ortadan kalktığı böyle bir durumda Boğazlar'dan geçişte hiçbir sınırlamayı öngörmeyen tam bir serbesti rejimi uygulanabilir hale gelebilir ki bu Türkiye'nin son derece aleyhine olan bir durum yaratacaktır.

29. madde ise düzenleniş itibariyle beraberinde birçok tartışmayı getirmektedir. 14. ve 18. maddeler açısından değişiklik önerisinin kabul edilebilmesi için Karadeniz Kıyıdaşı Bağlı Yüksek Taraflar'ın dörtte üçünden oluşan bir çoğunluk yeterli olacaktır. 1936'dan bu yana geçen sürezarfinda, antlaşmanın imzacılarından olan taraf devletlerin bazılarının hukuki statülerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin SSCB dağılmış ve bunu sonucu sözleşme bakımından bir halefiyet sorunu ortaya çıkmıştır. Gürcistan ve Ukrayna, SSCB'nin halefidir, ama halefi olmaları tek başına SSCB'nin akdettiği antlaşmalara taraf olma hakkını kazandırmaz²¹⁰. Dolayısıyla böylesi bir değişiklikte Gürcistan ve Ukrayna dörtte üç çoğunluğun içine dahil olmayacaklardır. Öte yandan Karadeniz'e kıyısı olan devlet sıfatıyla sözleşmeden yararlanabileceklerdir. Mevcut halde bahsi geçen nitelikli çoğunluğun aranacağı devletlerin; Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Rusya olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Yeni kurulan devletlerin halef olmamaları ve sözleşmeye akit devlet statüsü ile katılmamaları durumunda ise sözleşme, mevcut şekliyle yürürlükte kalmaya devam edecek ve anılan devletler Boğazlar'dan geçiş ve ulaşım özgürlüğünden Karadeniz'e sahil devlet sıfatıyla yararlanabileceklerdir²¹¹.

²¹⁰ Sevin Toluner, "Güncel Gelişmeler Işığında Montrö Sözleşmesi ve Türk Boğazları" konulu İstanbul Barosunca düzenlenen Seminer, İstanbul, Mali Müşavirler Odası, 28 Nisan 2006.

²¹¹ Ali Kurumahmut, "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Dağılması ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi", Deniz Kuvvetleri Dergisi, 2005, S.553, s.86.

Çok önemli bir başka husus, Türkiye'ye 29. madde kapsamında verilen "veto" hakkıdır ki bu durum tartışmasız kabul görmektedir. Karadeniz Kıyıdaşı Bağlı Yüksek Taraflardan oluşan çoğunluk içinde Türkiye'nin varlığı vazgeçilmez koşuldur. ABD'nin talepleri önündeki en büyük engel bu maddedir. Çünkü Karadeniz'in kontrolü Boğazlar'dan geçmektedir ve ABD, donanmasını 14. ve 18. maddeler gereği Karadeniz'den geçirememekte ya da sabit kuvvet bulunduramamaktadır. Bu amaçla Romanya ve Bulgaristan'la ilişkilerini derinleştirip, bu ülkelerde deniz üssü de dahil olmak üzere konuşlanmak isteyen ABD'nin, yine aynı stratejik amaçları doğrultusunda adı geçen ülkeleri ve Karadeniz kıyıdaşı devletleri Montreux'nün değiştirilmesi veya feshi konusunda teşvik etmek istediği düşünülebilir. Ancak, 29. maddenin içerdiği veto hakkı Türkiye açısından bu tehlikenin önündeki koruyucu unsurdur. Yine de herhangi bir şekilde Montreux'un sona erdirilmesi halinde devletlerin ortak irade beyanları gereği yeni bir andlaşma için toplanması gerekli konferansa ABD de katılabilecektir. Çünkü ABD, Lozan Konferansı'na katılmış ve Potsdam'da SSCB ve İngiltere tarafından da kendisine ilgili taraf sıfatı tanınmıştır. Bundan sonra Boğazlar'dan geçişle ilgili yeni bir rejimin düzenlenmesi söz konusu olduğunda, ABD olmaksızın masaya oturma pek mümkün görünmemektedir²¹².

B. KARADENİZ'DEKİ GÜNCEL GELİŞMELERİN ABD İÇİN ANLAMI

Karadeniz'de son on yıldaki güncel gelişmelere bakıldığında, 11 Eylül saldırıları sonrası yaşanan süreçte ABD'nin Büyük Orta Doğu ve Geniş Karadeniz konseptleriyle bölgede askeri varlığının kalıcı şekilde güçlendirilmesi buna karşın bölgedeki en büyük askeri rakibi olan Rusya'nın ise genişlemesinin kontrol altında tutulması hedefleri belirginleşmiş ve bu

---

²¹² Toluner, a.g.m.

hedefler bölgede pek çok olayın gelişiminde ana neden olarak karşımıza çıkmıştır.

ABD'nin Karadeniz'de askeri varlığının olmayışı, bu ülkeyi yeni arayışlara itmiş ve yaşanan süreçte, NATO üyesi haline gelen Bulgaristan ve Romanya ile ABD askeri üsler için görüşmeler ve anlaşmalar yapmıştır. Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan Kadife Devrimler sonrası, Rusya'nın bu ülkelerdeki askeri varlığı ve hatta yerine ABD üsleri konusu tartışmaya açılmış, NATO füze savunma sistemleri ile ilgili adımlar atılmış, Karadeniz'in ve Boğazlar'ın kıyıdaş olmayan ülke savaş gemilerine kapalı olmasını öngören Montreux Sözleşmesi tartışmaya açılmak istenmiş ve enerji nakil hatları ile ilgili Rusya'nın etkinliğini azaltacak projeler gündeme getirilmiştir.

Tüm bu çabalara karşın ABD'nin istediğini elde şimdilik edebildiğini söyleyemeyiz. Bunun başlıca nedenleri ise ortaya çıkan küresel gelişmelerin ABD ve Rusya'nın güvenlik konseptlerini değişime uğratması, ekonomik olarak gün geçtikçe güçlenen Rusya'nın tüm bu süreçte geri adım atmayarak, Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan kadife devrimleri ya da etkilerini gerileterek bu ülkelerde ABD'nin isteği sonuçları elde etmesini önlemesi, enerji faktörü ve yaşanan enerji krizlerinin AB'yi bölgede Rusya'ya karşı ABD ile işbirliğinden alıkoymasını, Karadeniz'de geleceğe dönük enerji rezervlerine sahip olma umudu taşıyan bölgesel güç Türkiye'nin bölgede NATO ve ABD askeri varlığına gerek duymadığını açıkça ilan etmesi olarak sıralanabilir.

“ABD'nin Güncel Tehdit Algılaması ve Karadeniz” bölümünde detaylarını ortaya koyduğumuz güvenlik konsepti değişimi ile 10 yıldır devam eden savaş dönemini kapayıp yeni bir sayfa açma arzusunundaki ABD 2010 yılından itibaren artık; cephe savaşı yerine özel savaşı ve diplomasiyi tercih ettiğini, “yumuşak güç” kullanmayı esas alacağını, dünyadaki temel gücünün kaynağı olan ülke içindeki ekonomik gücünü yenilemeye yöneleceğini, “uzun dönemli askeri operasyonlarla ulus inşası” yaklaşımına son verileceğini, problemleri müttefikleriyle birlikte çözeceğini, güvenlik

yöneliminin merkezinin artık Ortadoğu'dan çok Asya-Pasifik olduğunu, ve tek taraflı değil çok taraflı diplomasiyi kullanacağını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda , yaşanan küresel gelişmelerde Rusya'nın desteğine ya da tarafsızlığına ihtiyaç duyduğunu zaman zaman göstermiştir. Karadeniz'de askeri varlığa sahip olmanın ekonomik ve siyasi maliyetleri ABD'yi bu konuda şimdilik geriletmiş görünmektedir.

“Rusya Açısından Karadeniz” bölümünde işlendiği üzere tek kutuplu bir dünya düzeninden yana olmayan, ABD'nin kendisini çevrelemeye yönelik girişimlerine karşı AB ile işbirliği yapmak isteyen ve yakın çevresinde ABD etkisini kırmayı hedefleyen Rusya'nın güvenlik doktrinlerinin özünde; Rusya'nın hala büyük bir imparatorluktan sınırları daralmış bir devlet haline gelmeyi psikolojik olarak kabul etmeyen, kendisini hala bir süper güç olarak gören ve dünya düzeninde de öyle kabul edilmeyi isteyen bir devlet olduğu göze çarpmaktadır. Rus dış politikasının öncelikleri olarak; Soğuk Savaş sonrası yeni düzenin ve ülkenin ekonomik gelişiminin sağlanması, ülke içi bütünlük ve istikrar adına yakın çevrenin kontrol altında tutulması sayılabilir.

Görüldüğü gibi, ABD ve Rusya'nın askeri doktrinlerindeki yukarıda özetlediğimiz değişimler son yıllarda Karadeniz'i ABD'nin nispeten gerilediği buna karşın Rusya'nın etkinleştiği bir coğrafya kılmıştır. Zaten yaşanan gelişmeler de bunu işaret etmektedir.

Kadife Devrimler sonrası, Ukrayna ve Gürcistan'da işbaşına gelen yönetimlerin Rusya'nın etkinliğini ABD ile yakınlaşarak kırma politikaları şimdilik sonuç vermemiştir.

Gürcistan'da yaşanan Abhazya ve Güney Osetya sorunları neticesinde, Gürcistan toprakları fiilen küçülmüş ve şimdilik sadece Rusya, Venezuale ve Nikaragua'nın tanıdığı devletler ortaya çıkmıştır. Yaşanan savaş sürecinde Gürcistan ABD'den beklediği askeri, siyasi ve ekonomik desteği alamamış ve Rusya karşısında ağır bir yenilgi almıştır.

Ukrayna'da ise savaş yaşanmasa da, Kadife Devrim sonrası iktidara gelen Yuşçenko , sonraki seçimlerde ağır bir yenilgi almıştır. Bugün Ukrayna'da işbaşında Rusya ile daha yakın ilişkileri sağlamaya çalışan Yanukoviç iktidarı yaşanmaktadır. Öte yandan yaşanan doğal gaz krizleri sonrası doğal gazı artık daha yüksek bir fiyata satın almak zorunda kalan Ukrayna, yeni nakil hatları projelerinin de devreye girmesiyle AB için birincil transit ülke olma konumunu kaybetme durumuyla karşı karşıyadır. Kadife devrimler sonrası tartışmaya açtığı Sivastopol'daki Rus askeri varlığını da 2042'ye kadar uzatmayı kabul etmek durumunda kalmıştır.

Karadeniz'de Askeri ve siyasi olarak 2004'te belirlediği hedeflerinden geri adım atan ABD, bölgede enerji alanında faaliyet göstermekten geri adım atmış değildir. Rusya, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Türkiye gibi kıyıdaş ülkelerin devam eden doğal gaz ve petrol arama faaliyetlerine ABD şirketleri de yakından ilgi göstermektedir. Son olarak "Han Asparuh" bölgesinde Bulgaristan tarafından yapılan doğal gaz araması ihalesine katılmak için başvuran Amerikan "Exxon Mobil" , Fransız "Total" ile birlikte Bulgaristan karasularında doğal gaz arama iznini almıştır.

C. KARADENİZ BAĞLAMINDA TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ

1990 öncesinin iki kutuplu dünya düzeni içindeki soğuk savaş ortamında Türkiye, ABD için Karadeniz bölgesinde SSCB'ye karşı bir müttefik olarak adlandırılırken, Türkiye için ABD de SSCB tehdidine karşı dengeleyici bir güç durumunda idi.

1990'ların başında SSCB'nin dağıldığı ortamda Rusya ve diğer eski SSCB ülkeleri içinde buldukları sosyo-ekonomik durumlar nedeniyle tehdit unsuru olmaktan çıkmış ve ABD, Türkiye'nin Karadeniz'de eskisine oranla daha fazla inisiyatif alan politikalarını desteklemiştir.

Takip eden dönemde bir yandan Karadeniz Havzası enerji faktörü ile ön plana çıkmaya başlamış , öte yandan da Rusya'nın gün geçtikte ekonomik ve siyasi olarak güçlenmeye başlaması ve AB'nin Doğu'ya doğru genişleme vizyonunu ortaya koymasıyla ile Karadeniz'in ABD için önemi artmaya başlamıştır.

11 Eylül saldırıları sonrası güvenlik politikaları köklü bir değişime uğrayan ABD için Karadeniz artık tarihte hiç olmadığı ölçüde önemli hale gelmiş ve bu olgu Karadeniz'e kıyıdaş olmanın ötesinde Boğazlar'ın kontrolüne sahip olan Türkiye ile ABD'nin ilişkilerini derinden etkilemiştir.

11 Eylül terör saldırıları sonrası güvenlik anlayışını köklü bir şekilde değiştiren ABD, tehdidin daha oluşmadan bertaraf edilmesi anlayışı ile ; müttefiklerinin ve dostlarının güvenliklerinin ABD tarafından güvence altına alınması, ABD'ye karşı askeri rekabet anlayışında olanların vazgeçirilmesi, ABD çıkarlarına karşı tehditlerin caydırılması ve baskı altına alınması, caydırma başarısız olursa, düşman olarak belirtilen güçlerin safdışı bırakılması vizyonunu ortaya koymuştur²¹³. Dolayısı ile ABD'nin müttefikleri, Washington'un kendi sınırları ötesinde açtığı cephelerde, ABD'nin tercihlerinin hayata geçebilmesi için doğrudan ya da dolaylı şekilde destek vermek ya da ABD ile karşı karşıya kalmak seçenekleriyle yüzleşmek durumunda kalmışlardır.

Bu yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde ABD Türkiye'yi ; Orta Dogu, Hazar ve Kuzey Afrika stratejilerinde kullanabileceği bir coğrafi alan, NATO içinde kullanabileceği yüksek kabiliyetli askeri bir güç, ABD şirketleri için geniş ve güvenli bir ortak ve aynı zamanda pazar, İslam dünyasını "demokratikleştirmek" için model ülke, Rusya'ya karşı bölgede bir denge

---

²¹³ Burg, a.g.m

unsuru ve İsrail'in güvenliği için stratejik bir müttefik olarak değerlendirmiştir²¹⁴.

Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde ABD'nin Irak'ta giriştiği askeri hareket öncesinde Türkiye, ABD talepleri karşısında keskin bir tercih yapmak durumuyla karşı karşıya kalmıştır. ABD, savaşın uzamaması, Irak'ın tek cephede savaşma avantajına kavuşmaması, hava bombardımanının başarılı ve etkin şekilde gerçekleşmesi, ve operasyonun meşruiyetinin Irak'ın Arap komşuları tarafından daha az sorgulanabilmesi için Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu kapsamda ABD, güçlerinin Türkiye üzerinden Irak'a geçişinin sağlanması, üslerin ABD ve müttefiklerine açılması, hava sahasının sınırsız olarak kullanımına izin verilmesini talep etmiştir²¹⁵. ABD'li ve Türk siyasetçi ve diplomatlarının görüşmeleri sonrasında mutabakat sağlanmış ve mutabakat çerçevesinde hazırlanan tezkere TBMM'ne sunulmuştur. Ancak 1 Mart 2003'te yapılan oylamada tezkerenin reddedilmesi Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Tezkerenin reddedilmesi ABD'nin son anda savaş planlarını revize etmesine neden olmuş ve savaşın mali boyutunu ve ABD kayıplarını artırmış olsa da 21 gün gibi kısa bir sürede ABD istediği sonucu almıştır. ABD tarafında bu yaşananlar, Türkiye'nin müttefikliğinin sorgulanmasına yol açmıştır²¹⁶.

2001 yılından itibaren "Karadeniz'in Güvenliği" adı altında Karadeniz bölge devletleri Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Gürcistan, Ukrayna, Yunanistan, Moldova ve ABD'nin katılımı ile toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Bunun dışında ABD'de pek çok düşünce kuruluşu ve üniversite

²¹⁴ Nejat Tarakçı, "AB Jeopolitik Mücadeleyi Yitiriyor", **Cumhuriyet Strateji**, 18 Eylül 2006, yıl:3, sayı:116, s.14

²¹⁵ Mustafa Balbay, **Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri**, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 2004, s.13

²¹⁶ Michael Rubin, "A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and the Iraq War", *Turkish Policy*, s.3. (Erişim) <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/TPQ2005-1-rubin.pdf>, 11-06-2011

de konferans ve sempozyumlar düzenlemiştir²¹⁷. Yapılan bu tartışmalar ve toplantılarda Karadeniz'in jeopolitik ve ekonomik önemi değerlendirilmekte ayrıca Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin özellikle Güney Kafkasların güvenlik sorunu, bu sorunların yakın ve uzak çevresini nasıl etkilediği ve buna bağlı olarak neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur. Böylelikle, Karadeniz'in güvenliği konusu yavaş yavaş devletlerin ve uluslararası toplumun gündemine oturtulmak istenmiştir.

Bu çalışmalar, NATO'nun 2004'te Bulgaristan ve Romanya ile genişlemesi, Ukrayna ve Gürcistan'nın NATO'ya dahil olma iradelerini ortaya koymasıyla ilk sonuçlarını vermeye başlamıştır. Anılan kıyıdaş ülkelerin NATO çatısı altında Türkiye ile müttefik olmaları ilk bakışta Rusya'ya karşı denge arayışındaki bir Türkiye için olumlu gözükse de , bir yandan anılan kıyıdaş ülkelerde askeri üslere sahip olacak bir ABD için Türkiye'nin stratejik öneminin azalması, öte yandan NATO'nun Karadeniz'de genişlemesi Türkiye tarafından Karadeniz'de soğuk savaştan sonra oluşmuş denge ve istikrarın sorgulanması konularında potansiyel sorunlara neden olabilecektir.

Tüm bu yaşanan gelişmelerden sonra ABD'nin Karadeniz'de askeri varlığa sahip olma isteği belirginleşmiştir. ABD, ilk etapta mevcut Montreux rejimini aşabilmek adına Karadeniz'e girişini NATO şemsiyesi altında yapmak istemiştir.

11 Eylül 2001 saldırılarından üç hafta sonra ABD'nin talebiyle NATO'ya Akdeniz'de teröre, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığına karıştığından kuşkulanan gemileri durdurmak ve aramak gibi yeni bir görev verilmiştir. ABD'nin yanı sıra Türkiye, İngiltere, İtalya, Almanya, Yunanistan,

---

²¹⁷ Bahsedilen düşünce kuruluşu ve üniversitelerin konu hakkındaki çalışmalarına sayısız örneklerden ikisi şöyledir: The International Centre for Black Sea Studies (ICBSS) (<http://icbss.org/index.php>) , Harvard University Black Sea Security Program (<http://www.harvard-bssp.org/bssp/news>)

Norveç, Danimarka, İspanya, Portekiz ve Hollanda savaş gemilerinin de yer aldığı birime "Active Endeavour Operasyonu" olarak adlandırılmıştır²¹⁸.

2004 başında ABD, operasyona Karadeniz'in de eklenmesi önerisini seslendirmeye başlamış ve ilk girişimi o yıl Haziran ayında İstanbul'da toplanan NATO zirvesinde yapmıştır²¹⁹. NATO'nun Karadeniz'de bulunmasına dayanak olarak Karadeniz'in; Yunanistan ve Türkiye'nin Ege Denizi ile ilgili uzlaşmazlığı, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesi ile ilgili uzlaşmazlığı, uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı, yasadışı göç, terörizm ve muhtemel nükleer yayılma tehditleri gibi geleneksel istikrarsızlık ve kriz kaynaklarıyla çevrelenmiş olduğu iddiaları kullanılmıştır²²⁰. Ancak Türkiye, Fransa ve Almanya'nın karşı çıkmaları nedeniyle girişim hayata geçememiştir.

2005 yılı ortalarına doğru NATO Güney Avrupa Müttefik Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Ferdinando Sanfelice di Monteforte, "2006'da Karadeniz'in de Active Endeavour kapsamına alınacağını" açıklamıştır²²¹. Türkiye ise kıyıdaş ülkelerin oluşturduğu BLACKSEAFORCE ile Karadeniz'de güvenliğin zaten sağlanmakta olduğu gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır.

1 Mart tezkeresinden 3 yıl sonra Mart 2006'da ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa ve Avrasya bölümü yetkililerinden Kurt Volker ABD'nin NATO şemsiyesi altında Karadeniz'e çıkma isteğini resmi olarak kamuoyu önünde ilk kez paylaşmıştır: "*Akdeniz'de NATO bünyesinde görev yapan ve*

²¹⁸ "Operation Active Endeavour", NATO, (Erişim) http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm , 20-08-2012

²¹⁹ Erdal Şafak, " Karadeniz Krizi" , Sabah , 02-03-2006

²²⁰ Alexandros Petersen, "Black Sea Security: The NATO Imperative" , Wilson Center , 20-08-2004 , (Erişim) <http://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative> , 11-10-2010

²²¹ Şafak, a.g.m.

*büyük başarı gösteren Aktif Çaba Operasyonu'nun görev kapsamına Karadeniz'in de alınmasını istiyoruz. Ancak Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında görüş ayrılığı var. Özellikle Türkiye gibi bir NATO üyesine baskı yapmak istemiyoruz. İlgili ülkelerle bu işi nasıl çözebileceğimizi görüşüyoruz"*²²². Ankara bu çıkışa cevabını Rusya ile birlikte Karadeniz'de güvenlik tatbikatı (Black Sea Harmony) yaparak vermiştir²²³.

ABD'nin bu yöndeki talepleri sonraki yıllarda da devam etmiş ancak Türkiye'nin cevabı değişmemiştir²²⁴. Rusya ile Gürcistan arasında 2008 yılında yaşanan savaş sırasında ise ABD'nin ısrarları üzerine insani yardım taşıyan ABD Donanması'na ait gemilerin geçişine izin verilmiştir²²⁵. Türkiye'nin ABD'nin Karadeniz'e girme talebine karşı mesafeli durmasının nedenlerini üç başlıkta özetleyebiliriz: İlki; gerek BLACKSEAFOR, gerekse Black Sea Harmony girişimlerinin terör ve kaçakçılıkla mücadeleyi başarıyla götürmekte olması, ikincisi; ABD'nin Karadeniz'e girme planının Montreux Sözleşmesi'nin yenilenmesini gerektirecek olması, üçüncüsü ise; Karadeniz'deki ABD askeri varlığının doğuracağı politik sonuçların bölgenin istikrarını bozabileceği ve Türk-Rus ilişkilerini zedeleyebileceği endişesidir. Irak Harekati'nda olduğu gibi ABD'nin kendi güvenliği için ihtiyaç duyduğu bir başka konu daha Türkiye'nin hayır cevabı vermiş olması, ABD açısından Türkiye'nin müttefikliğinin sorgulanmasına yol açmıştır²²⁶. Aynı dönemde

---

²²² Şafak, a.g.m.

²²³ "Karadeniz Uyumu Harekati Hakkında Açıklama" TC Dışişleri Bakanlığı, 06-10-2006, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/no_150---6-ekim-2006_-karadeniz-uyumu-harekati-hk_.tr.mfa , 20-08-2012

²²⁴ "ABD'nin 1 Numaralı Generali Türkiye'de" Vatan, 14-09-2008, (Erişim) http://haber.gazetevatan.com/ABDnin_1_numarali_generali_Turkiyede_198820_1/198820/1/Haber , 20-08-2012

²²⁵ "Gürcistan'a İnsani Yardım Götüren ABD Savaş Gemisi Batum'da" Milliyet, 24-08-2008, (Erişim) <http://dunya.milliyet.com.tr/gurcistan-a-insani-yardim-goturen-abd-savas-gemisi-batum-da/dunya/dunyadetay/24.08.2008/982139/default.htm> , 20-08-2012

²²⁶ Schmitt, a.g.m.

Türk kamuoyunda da ABD'nin dost ve müttefik ülke algısı ciddi biçimde hasar görmüştür²²⁷. Ancak bu karşılıklı algıya sadece Karadeniz ile ilgili gelişmelerin neden olduğunu söylemek yerine, iki ülke arasındaki ilişkilerin dönemin konjonktürü nedeniyle 1990'lı yıllara kıyasla daha mesafeli olduğu tespitini yapmak isabetli olacaktır.

Nitekim, ABD'de 2008 seçimleriyle yaşanan iktidar değişikliği sonrası ABD'nin dış politik öncelikleri ve güvenlik konseptinde değişiklikler yaşanmış ve etkileri Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine olumlu bir katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra 2011'de Tunus'ta başlayan ve kamuoyunda "Arap Baharı" olarak bilinen halk hareketleri ve rejim değişiklikleri öncesi ve sırasında Türk-Amerikan ilişkileri farklı ve nispeten daha olumlu bir boyuta taşınmaya başlamıştır. ABD açısından Türkiye'nin bir yandan yaşanan değişime öncülük etmesi diğer yandan da ABD'nin değişen bölgesel koşulları kabul ederek yeni bir dış politika anlayışı geliştirmesine katkı sağlaması beklenmektedir. ABD, Türkiye'nin hem NATO projelerine verdiği destek hem de Arap halk hareketlerini yönlendirme girişimlerini Amerikan çıkarları ile uyumlu bulmaktadır²²⁸.

---

²²⁷ Amar C. Bakshi, "How Turkey Sees America" The Washington Post, 12-07-2012, (Erişim) <http://newsweek.washingtonpost.com/postglobal/america/turkey/>, 20-08-2012

²²⁸ Veysel Ayhan, "Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi" , Ortadoğu Analiz , Aralık 2011, Cilt:3, Sayı:6,

SONUÇ

1990 öncesindeki soğuk savaş döneminin yığılma dengesi koşullarının sağladığı güvenlik yapısı içerisinde istikrarlı bir bölge olarak kalmış olan Karadeniz, soğuk savaş sonrası oluşan yeni dengeler nedeniyle istikrarını göreceli olarak yitirmeye başlamış, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası, jeostratejik konumu nedeniyle küresel güç ABD'nin önemli ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. Enerji arzı güvenliğini tesis etmek, bölgedeki "anti-demokratik" olarak tanımladığı yönetimleri değiştirmek, "demokratikleşme" çabası içindeki ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmak, bölgeyi çevreleyen donmuş çatışmaların ve Kuzey Kafkasya'daki sorunlu alanların bir çatışmaya dönüşerek bölgenin güvenliğini bozmasını engellemek, KİS yayılmasını kontrol altında tutmak ve bölgedeki terör, insan ticareti, uyuşturucu ticareti gibi yasadışı organize faaliyetleri önlemek gerekçelerine dayanarak Karadeniz'de bir şekilde varlık göstermeyi hedefleyen ABD bölgeye ilgi göstermeye başlamıştır.

Bu ilginin iki temel nedeni vardır: İlk olarak; Karadeniz, ABD'nin küresel rakipleri Rusya ve AB 'nin yanı sıra Orta Doğu, Kafkasya gibi istikrarsız bölgelerin kontrolünü sağlamada önemli bir coğrafyadır. İkinci olarak da AB-Rusya-Çin arasında oluşmaya başlayan enerji ve dış ticaret eksenli karşılıklı bağımlılık ilişkilerini kontrol altında tutabilmeyi hedefleyen ABD için küresel enerji arzı güvenliği konusunda Karadeniz'in hayati bir önemi vardır. Öte yandan ABD için tüm bu öneme karşın Karadeniz, henüz rahatça giremediği ve kontrolün başkasında olduğu dünyadaki ender bölgelerden biridir. Bu nedenle ABD, bölgede askeri olarak da bulunarak etkinliğini artırmayı hedeflemekte, bu hedefe ulaşmak için de NATO genişlemesini kullanarak taleplerine uluslararası meşruiyet sağlamak istemektedir. ABD bölgede Romanya ve Bulgaristan ile ilişkilerini NATO müttefikliği üzerinden geliştirmeyi başarmış, şimdi de bu ülkelerde askeri üsler temin ederek bunu taçlandırmak istemektedir. Bölgede ayrıca Ukrayna

ve Gürcistan'da da "demokratikleşme" hareketlerine destek vererek işbaşına gelmesine yardım ettiği iktidarlar üzerinden etkinliğini derinleştirmek istemiş ancak Rusya'nın etkisi bunu şimdilik sınırlamıştır.

ABD'nin yanısıra AB de bölgede daha aktif olma ihtiyacı içindedir. Bunun başlıca nedeni de enerji dış bağımlılığı artmakta olan AB ekonomisi için en önemli enerji tedarik bölgelerinden olan Hazar Havzası'nın kaynaklarına ulaşmakta Karadeniz Bölgesi'nin birincil güzergah olmasıdır. AB'nin bölge politikalarının temelinde enerji arzı güvenliği vardır. AB, Karadeniz'e Bulgaristan ve Romanya üzerinden genişleme yoluyla kıyıdaş olmuştur ancak bölge coğrafyası sadece bu iki ülke ile enerji arzı güvenliğini sağlamaya olanak sağlamamaktadır. Bu nedenle Ukrayna'nın da kontrol edilebilmesi AB için elzemdir. Ancak Bulgaristan ve Romanya konusunda hedeflerine ulaşabilen AB için Ukrayna ile bütünleşmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Zira bir yandan Ukrayna'nın büyüklüğü ve sosyo-ekonomik ve siyasi koşulları bu birleşmeyi AB açısından zorlaştırırken diğer yandan bu ülkeyi hayati çıkar sahası olarak görmekte olan Rusya buna engel olmayı şimdilik başarabilmiştir. Rusya bunu başarırken, açıkça enerji kozunu hem AB'ye hem de Ukrayna'ya karşı kullanmış ve istediğini almıştır. Ancak orta vadede Ukrayna'nın AB, ABD ve Rusya arasında yeniden bir güç mücadelesine sahne olması muhtemeldir.

Bölgede belirleyici olan bir başka aktör de Rusya'dır. 1990 öncesi dönemde, bölgede adeta rakipsiz olan Rusya, soğuk savaş sonrası değişen koşullara ilk yıllarda uyum sağlamakta zorlansa da, ülkenin enerji ticareti ile ekonomik olarak hızla gelişmeye başlaması ve dış politika ve güvenlik algısını yenilemesiyle bölgede yeniden birincil belirleyici aktör konumuna gelmiştir. Romanya ve Bulgaristan'nın NATO ve AB üyeliklerine engel olamasa da, Ukrayna ve Gürcistan'daki kadife devrimler sonrası oluşan yeni dengeleri kısa bir süre sonra kendisi lehine bozmayı başarabilmiş ve bu ülkelerdeki ABD ve AB etkinliğini şimdilik geriletmiştir. Rusya, Ukrayna'ya

karşı askeri caydırıcılığı ile birlikte enerji kozunu kullanmışken, Gürcistan'a karşı doğrudan silah kullanmaktan çekinmeyerek, bölgede dengeleri kendi lehine çevirmek için gerektiğinde neler yapabileceğini de ortaya koymuştur.

ABD'nin bölgedeki hedeflerinin önündeki başat engel Rusya olsa da gerek coğrafi konumu ve kontrol ettiği Boğazlar nedeniyle, gerekse NATO üyesi ve AB adayı bir ülke olarak sahip olduğu siyasi , ekonomik, demografik ve askeri potansiyel ile bölgede kilit ülke konumundaki Türkiye'nin bölgedeki stratejileri de ABD hedefleriyle zaman zaman çelişmektedir.

Türkiye, bölgede sadece AB için bir genişleme adayı, ABD için NATO müttefiki olarak tanımlanmakla yetinmek durumunda olmayıp, belirleyici bölgesel güç ve ekonomik, siyasi ve askeri olarak söz sahibi olmak istemektedir.

Türkiye, Soğuk savaş sonrası dönemde bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini hızla geliştirmek için çaba içine girmiş, KEİT'in kuruluşuna önderlik etmiş, bölgedeki çatışmalarda arabuluculuk yapmıştır. Türkiye, Karadeniz'de ABD ya da kıyıdaş olmayan bir başka ülkenin askeri varlığına sıcak bakmamakta ve buna gerekçe oluşturabilecek gelişmeler ve çatışmaların yaşanmamasına da azami özen göstermekte, her fırsatta bölgenin güvenliğinin bölge ülkeleri tarafından sağlanabileceğini ifade etmektedir. Bunun somut göstergesi de BLACKSEAFOR ve Black Sea Harmony gibi girişimlere öncülük etmesi, destek vermesidir. Bu nokta ABD ve Türkiye'nin çıkarlarının çatıştığı noktadır.

Karadenizdeki ABD askeri varlığının önündeki temel hukuki engel Montreux Sözleşmesi'dir ve bu sözleşmenin kilit ülkesi de Türkiye'dir. Özellikle 2002-2008 arası dönemde hem küresel enerji arzı güvenliği gerekçesiyle hem de Orta Doğu'da uluslararası terörle kaynağında mücadele, demokratikleşme gibi gerekçelerle Karadeniz'in güvenliği konusu ABD'li ya da ABD destekli akademisyen, politikacılar ve siyasi uzmanlar

tarafından sıkça dile getirilerek, güvenliğin NATO şemsiyesi altında ABD tarafından sağlanması gerekliliği konusunda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmış, Rusya ve Türkiye'nin tutumlarının yanı sıra Montreux sözleşmesinin bu konuda en önemli engel olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu dönemde ABD ve Türkiye arasında bu konu zaman zaman gündeme gelmişse de Türkiye ABD'nin beklediği tutum yerine kendi belirlediği stratejik önceliklerine uygun değerlendirmelerde bulunmuş ve bu doğrultuda adımlar atmıştır. Eş zamanlı olarak 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin ABD tarafında yaratmış olduğu hayal kırıklığının yanısıra, ABD'nin Afganistan ve Irak politikalarının Türk kamuoyunun genelinde destek görmemesi de ilişkilerin sözkonusu dönemde zedelendiği ve zaman zaman gerginleştiği algısına dayanak oluşturmuştur.

2008 ve ardından 2010 yıllarında yayınlanan ve ABD'nin ulusal güvenlik ve dış politikalarına temel olan ulusal güvenlik strateji belgeleri ile ABD'nin dış politikasında yaşanmaya başlayan değişimler, Türkiye-ABD ilişkilerine de yansımış ve ABD'nin Karadeniz ile ilgili talepleri şimdilik geri plana itilmiştir. Elbette buradan hareketle, ABD için Karadeniz'de askeri varlığa sahip olmak ve Montreux rejimini değiştirmek konularının tamamen rafa kalktığı varsayımında bulunmak mümkün olmayacaktır. Zira, küresel bir gücün Karadeniz'i görmezden gelmesi ya da kontrolünün tamamen başka küresel ya da bölgesel aktörlere bırakması düşünülemez. Burada, ABD için Karadeniz'de askeri varlığa sahip olma hedefinin konjonktürel gelişmeler nedeniyle önceliğini şimdilik başka hedeflere bıraktığı ve koşullar değiştiğinde yeniden gündemdeki öncelikli yerini alacağı değerlendirilmesi yapmak mümkündür.

2007 yılından bu yana dış politika stratejilerini bölgesel bir güç olmanın yanı sıra daha önce etkin olmadığı dünyanın farklı coğrafyalarında da belirleyici aktörlerden biri olmak şeklinde değiştirmeye başlayan Türkiye için elbetteki en önemli küresel aktör ABD'dir. Türkiye, ABD ile gerginlikten uzak

kalma çabası ile dış politik hedeflerinin ABD ile çatıştığı konular arasında bir denge yakalama çabası içindedir. Bu nedenle Türkiye, ABD'nin Karadeniz ile ilgili taleplerini, öncelikle kendi çıkar ve öncelikleri açısından değerlendirmeli, buna karşın küresel güç ile rekabetten öte karşılıklı çikara dayanan dengeli bir işbirliğine yönelmelidir. Benzer bir denge Türkiye-Rusya ve Türkiye-AB ilişkilerinde de yakalanmak durumundadır. Zira ne Türk-Amerikan ilişkileri Rusya ya da AB faktöründen , ne de Türk-AB ya da Türk-Rus ilişkileri ABD faktöründen bağımsız düşünülebilir.

Dolayısı ile Türkiye'nin Karadeniz ile ilgili politikası, hem bir yandan bölgede başta enerji arzı güvenliği olmak üzere güvenlik, demokratikleşme ve ekonomik zenginleşmenin sağlanması bakımından ABD ve AB ile uyum içinde, hem de bölgenin siyasi ve askeri dengelerinin korunması için kıyıdaş olmayan aktörlerin askeri etkilerine kapalı kalmasının sağlanması bakımından Rusya ile uyum içinde olmalıdır. Bölgedeki, askeri, ekonomik, siyasi ve enerji ile ilgili konularda ABD, Rusya ve AB açısından Türkiye, işbirliğine mutlaka ihtiyaç duyulan bir ülkedir ve bu durumun devamının sağlanması Türkiye'nin dış politika önceliklerinden biri olarak kalmalıdır.

Bunun ötesinde, Türkiye'nin başta Ukrayna olmak üzere diğer kıyıdaş ülkelerle de işbirliğini geliştirmesi, karşılıklı ekonomik çıkar noktaları tesis etmesi, bölgede hem Rusya hem de ABD etkisinin daha az hissedilmesine olanak tanıyacaktır. NATO ve AB üyesi Bulgaristan ve Romanya'ya ilaveten, Rusya'nın ağır askeri baskısı ve Rusya, ABD, AB ekonomik etkisine derin bir şekilde açık olan Gürcistan gibi kıyıdaş ülkelerin dış politika alternatifleri sınırlıdır. Buna karşın hem Rusya, hem ABD hem de AB etkisine açık olsa da Ukrayna, sahip olduğu coğrafi konum ve büyüklükle Türkiye'nin bölgede mutlaka işbirliğini geliştirmesi gereken bir ülkedir. Ukrayna ile karşılıklı ekonomik çıkarlar temelinde geliştirilecek ilişkiler, Türkiye Rusya ilişkilerinde, Türkiye ABD ilişkilerinde ve hatta Türkiye AB ilişkilerinde de, Türkiye'ye avantaj sağlayacaktır. Benzer şekilde de Rusya, ABD ve AB ilişkilerinde bu

ülkelere karşı tek taraflı ekonomik ve siyasi bağımlılık olgusu ile karşı karşıya olan Ukrayna için Türkiye ile geliştireceği ekonomik ve siyasi ilişkiler bu ülkeye, büyük aktörler karşısında nefes aldırma potansiyeline sahiptir.

Türkiye'nin Karadeniz jeopolitiğinde en önemli unsur Boğazlar'dır. Türkiye, bölgesinde etkin ve belirleyici bir güç olmak istiyorsa Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını asla tartışmaya açmamalıdır. Türkiye önümüzdeki dönemde Boğazlar rejiminin değiştirilmesi konusunda gerek kıyıdaş gerekse kıyıdaş olmayan ülkelere gelecek çeşitli taleplerle karşı karşıya kalabilir. Şimdiden gerekli önlemleri alması zorunludur. NATO'yu kullanarak Karadeniz'de varlık göstermek isteyen ABD, başta Türkiye olmak üzere Montreux'yu imzalamış ülkeleri ikna etmedikçe Karadeniz'de askeri varlığa sahip olma hedefine ulaşamaz. Mevcut Boğazlar rejimi ABD çıkarları ile örtüşmediğinden, Türkiye ABD'nin olası baskılarına hazır olmalı ve bu baskılara karşı Rusya'nın desteğini almaya ve olası bir krize askeri açıdan olduğu kadar, ekonomik ve sosyal açıdan da hazırlıklı olmalıdır.

Türkiye, ABD ve NATO'nun bölgeye doğrudan ya da dolaylı müdahalesine sebep olabilecek bölgesel çatışmalar, KİS'in yayılması, terör ve yasadışı organize suç olaylarının önüne geçecek tedbirler almaya devam etmeli ve bu konuda kıyıdaş ülkelerin işbirliği içinde kalmasına yönelik çabalarını derinleştirerek sürdürmelidir.

Türkiye, Hazar petrolünün Batı'ya taşınmasında ana güzergah olma konumunu elde etmeli ve korumalıdır. Devam eden ve oluşacak enerji nakil projelerinde belirleyici ülke durumunu yitirecek adımlardan kaçınılmalıdır.

Türkiye öte yandan bölgede Rusya'nın gücünü ve etkisini dengeleyebilmek için 1990 sonrasında bağımsız olmuş devletlerin ekonomik ve siyasi bağımsızlığının güçlendirilmesine destek vermelidir.

KAYNAKÇA

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2000.

ASLANLI, Araz; “Küresel ve Bölgesel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu.” **KARAM Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:5. 2005, http://www.karam.org.tr/Makaleler/1067115757_aslanli.pdf (07 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

ASMUS, Ronald D., JACKSON, Bruce P.; “The Black Sea and the Frontiers of Freedom.” Towards a New Euro-Atlantic Strategy, **Policy Review**, Vol:225, 2004.

ASMUS, Ronald D., JACKSON, Bruce P.; The Rationale for a New Strategy., Ed: ASMUS, Ronald D., DIMITROV, Konstantin, FORBRIG, Joerg; **Next Steps in Forging A Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea**, Washington D.C.: The German Marshall Fund of the United States, 2004.

ATAY, İtri; “Kuşatılmış Rusya.” TASAM Küresel ve Bölgesel Güç Merkezleri Çalışma Grubu. 2005, <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=195> (01 04, 2011 tarihinde erişilmiştir).

Avrasya Dosyası, “Moldova Dosyası.” 2004: s.19.

AYHAN, Veysel; “Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi.” **Ortadoğu Analiz**, 2011.

BAKSHI, Amar C.; “How Turkey Sees America.” The Washington Post , 12 07 2012. <http://newsweek.washingtonpost.com/postglobal/america/turkey/> (08 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).

BALBAY, Mustafa; “ABD Boğazlarda Ayrıcalık İstiyor.” **Cumhuriyet Gazetesi** , 25 Aralık 2006.

BALBAY, Mustafa; **Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Cumhuriyet Kitap Kulübü, 2004.

BARAN, Zeyno; "Developing a Euro-Atlantic Strategy Towards Black Sea Energy: The Example of the Caspian." Hudson Institute, 2004. http://www.hudson.org/files/publications/EuroAtlanticStrategy_Zeyno.pdf (04 14, 2009 tarihinde erişilmiştir).

BEKİR, Nadir; röportaj yapan Ahmet Özay, "Rusya'nın Tuzla Oyunu", Bahçesaray Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi Bülteni, 2003.

"Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative." Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 11 04 2007 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf (04 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

BLACKSEAFOR Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu. <http://www.dzkk.tsk.tr/blackseafor/turkce/kurulus.php> (03 28, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Boğazlar Rejimine İlişkin Olarak, Montreux'de 20 Temmuz 1936'da İmzalanan Sözleşme." Başkent Üniversitesi. http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf (08 10, 2010 tarihinde erişilmiştir).

BOZKURT, Giray S.; "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler." Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2006. <http://www.karam.org.tr/DergiTamDetay.aspx?ID=218&Detay=Ozet> (07 01, 2012 tarihinde erişilmiştir).

BRYZA, Matthew J.; "The Policy of The United States Toward The Black Sea Region." Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for The Wider Black

Sea , Der. Ronald D. ASMUS, s. 36-47, Washington D.C.: German Marshall Fund of The United States, 2006.

BRZEZİNSKI, Zbigniew; **Büyük Satranç Tahtası** , İnkılap Yayınları, 2005.

BRZEZİNSKI, Zbigniew; **Kontrolden Çıkış Dünya** , Çeviren Haluk Menemencioğlu. İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1996.

BRZEZİNSKI, Zbigniew; "Staring Down the Russians.", Time Magazin World, 14 08 2008.

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1832846,00.html> (07 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

BURG, Steven L.; "War or Peace? Nationalism, Democracy, and American Foreign Policy in Post-Communist Europe." **Foreign Affairs**, May-June 1997.

BUSSE, Matthias; "The Hub and Spoke Approach of EU Trade Policy." *Intereconomics* Vol. 35., 2000. <http://hdl.handle.net/10419/40772> (05 05, 2012 tarihinde erişilmiştir).

CAFERSOY, Nazım; "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi." **TÜRKSAM**, 02 01 2006. <http://www.turksam.org/tr/yazdir709.html> (06 11, 2012 tarihinde erişilmiştir).

CONTİ, John; "International Energy Outlook 2011.", EIA, 10 09 2011. <http://www.eia.gov/forecasts/ieo/index.cfm> (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

COULTON, William; CSIS, Exxon, 08 12 2011. http://csis.org/files/attachments/111208_EnergyExxon.pdf (07 2012, 10 tarihinde erişilmiştir).

"Country Reports on Terrorism", US Department of State, 2011. <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/> (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

“Country Strategy Paper 2007-2013 Russian Federation.” EEAS, 2007. http://eeas.europa.eu/russia/docs/2007-2013_en.pdf (07 30, 2012 tarihinde erişilmiştir).

DEMİRAĞ, Yelda; “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri.” **Uluslararası İlişkiler**, 2005.

DEVDAIANI, Nikoloz; “Georgia’s New National Security Concept: Continuity or Change?”, Georgia Today, 2012. http://www.georgiatoday.ge/article_details.php?id=9791 (07 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).

DOLGOV, Anna; “Ukraine: Political Divide Took Root Centuries Ago.” U.S.-Ukraine Business Council , 01 12 2004. <http://www.usubc.org/AUR/aur4-241.php> (03 04, 2010 tarihinde erişilmiştir).

DUGIN, Aleksandr; **Rus Jeopolitiği** , Küre Yayınları, 2004.

"Eastern Partnership", EEAS, http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm (05 05, 2012 tarihinde erişilmiştir).

“EU Terrorism Situation and Trend Report.” Europol, 2012. <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europoltsat.pdf> (08 01, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"European Neighbourhood Policy", EC, 2010. http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm (04 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"EU-Russia Summit", Council of the European Union, 31-03-2003. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf (04 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

FEDOR, Helen; "Moldova: A Country Study.", Washington: GPO for the Library of Congress, 1995. <http://countrystudies.us/moldova/> (12 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).

FELGENHAUER, Tyler; "Ukraine, Russia and the Black Sea Fleet Accords." WWS Case Study, 1999. <http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.pdf> (10 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).

"Filonun Sivastopol'de Bulunma Süresinin Uzatılması Büyük Tartışmalara Yol Açacak." Kırım Haber Ajansı, 22 04 2010. <http://qha.com.ua/cubarov-filonun-sivastopol-de-bulunma-suresinin-uzatilmasi-buyuk-tartismalara-yol-acacak-69570tr.html> (10 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).

FULLER, Graham; "Geopolitical Dynamics of the Caspian Region." **Caspian Crossroads Magazine**, 2007.

"Geopolitical Potential of Dagestan", Stratrisks, 30 07 2012. <http://stratrisks.com/geostrat/7216> (08 17, 2012 tarihinde erişilmiştir).

GERGER, Haluk; **Soğuk Savaşın Yumuşamaya**, Ankara: Işık Yayıncılık, 1980.

"Global Report on Trafficking in Persons." UNODC, 2009. http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Green Paper, The European Research Area: New Perspectives." EC, 04 04 2007. http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_en.pdf (02 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).

GRESSANG, Daniel S.; "Audience and Message: Assessing Terrorist WMD Potential." **Terrorism and Political Violence** Vol:13 , No:3, 2001, : s. 83-106.

HENDRICKSON, Ryan J., READMAN, Kristina S.; "From The Baltic to the Black Sea: Bush's NATO Enlargement." **White House Studies Compendium**, s: 283-300, 2004.

İBRAHİMOV, Mehmed; "Dağıstan Halkları XX. Yüzyılda Etnodemografik Problemler." **Yeni Forum**, Sayı:322, 17 03 1996.

Jeffrey SIMON, Eugene B. RUMER; "Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region." Institute for National Strategic Studies, National Defense University, 2006.

<http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA447288> (07 12, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Kaçakçılık Güzergahları." TC İçişleri Bakanlığı Organize Suçlar ve Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı, 2007. <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=37&KKey=54> (07 01, 2012 tarihinde erişilmiştir).

KALKAN, Yeldar B.; "Abhazya Sorunu ve Türkiye'nin Dış Politikası." Birgün, 03 07 2011.

http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1259150221&year=2009&month=11&day=25 (07 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

KAMALOV, İlyas. "Bağımsızlıktan Özgürlüğe Ukrayna." **Stratejik Analiz**, Mart 2005: s.44.

Karadeniz Uyum Harekatı (Operation Black Sea Harmony:OBSh). <http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/DZKKULUSLARARASIGOREVLER.php?strAnaFrame=DzKKUluslarArasiGorevler&strIFrame=KUH> (03 12, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Karadeniz Uyum Harekatı Hakkında Açıklama." TC Dışişleri Bakanlığı, 06 10 2006. http://www.mfa.gov.tr/no_150---6-ekim-2006_-karadeniz-uyumu-harekati-hk_.tr.mfa (08 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).

KARAKOÇ, Ercan; "A Brief Overview on Karabakh History from Past to Today." **International Journal of Human Sciences**, 2011.

KASIM, Kamer; "Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler." **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, 2008: s.172-180.

KIR, Şener. "Maritime Security in the Black Sea: Black Sea Harmony Operation." **Security and Stability in the Black Sea Area** , Ed: Corina VLADU, s.91-95. Bucharest: National Defence University, 2005.

KORDUBAN, Paul; "Yanukovych and Tymoshenko Courting Moscow Ahead of Election", The Jamestown Foundation: Eurasia Daily Monitor, 09 09 2009. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35462 (09 11, 2009 tarihinde erişilmiştir).

KUMEL, Ömer A.; "Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Orta Doğu." Birleşik Kafkasya Derneği. 2009. http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp (07 25, 2010 tarihinde erişilmiştir).

KURUMAHMUT, Ali. "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Dağılması ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi." **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, 2005: 86.

KUTLUK, Deniz; **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit, İstanbul**, Tüdev Yayınları, 2003.

LAÇİNER, Sedat; **USAK Stratejik Gündem**, 22 01 2010. <http://www.usakgundem.com/ders-notu/17/montrö-boğazlar-sözleşmesi-1936.html> (08 10, 2010 tarihinde erişilmiştir).

LUFT, Gal; "United States: A Shackled Superpower." **Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook**, Ed: Anne KORİN Gal, LUFT, USA: Praeger Security International, 2009.

MELGAR, Lourdes; "Energy Security: A North American Approach", Forging North American Energy Security Conference, 01-02 04 2004. <http://www.american.edu/ia/cnas/events/NAFI-en.pdf> (03 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

MORNINGSTAR, Richard L.; "Karadeniz Enerji ve Ekonomik Forumu Konuşması." ABD Türkiye Büyükelçiliği, 30 09 2010. http://turkish.turkey.usembassy.gov/konusma_093010.html (08 29, 2012 tarihinde erişilmiştir).

MOSHES, Arkady; "Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union", The Finnish Institute of International Affairs, 2003. http://www.fiia.fi/en/publication/53/rethinking_the_respective_strategies_of_russia_and_the_european_union/ (05 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

NATION, Craig R. "U.S. Interests in the New Eurasia", **Strategic Studies Institute**, November 2007: s:1-34.

"National Security Concept of Georgia." National Security Council of Georgia. 2005. <http://www.nsc.gov.ge/files/files/National%20Security%20Concept.pdf> (07 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"National Security Concept of the Russian Federation." Federation of American Scientists, 2000. <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm> (05 10, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"National Security Strategy." The White House. May 2010. http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (07 25, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", TC Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa (03 28, 2012 tarihinde erişilmiştir).

NOSENKO, Tatiana; "Emerging Security Environment in the Black Sea Region", **Mediterranean Quarterly**, 1993: s:55-59.

OBRETENOVA, Tatyana; "Global Sorunlar ve Bulgaristan Dış Politikasının Öncelikleri." **Bulgaristan Radyosu**, 27 03 2012. <http://bnr.bg/sites/tr/Lifestyle/Politics/Pages/270312GlobalSorunlarveBulgaristaninDispolitikaoncelikleri.aspx> (08 11, 2012 tarihinde erişilmiştir).

OĞAN, Sinan; "Rusya ile Ukrayna Anlaştı Çıkarmamız Gereken Dersler..." **Turksam**. 05 06 2006. <http://www.turksam.org/tr/a713.html>, (07 30, 2006 tarihinde erişilmiştir).

OĞAN, Sinan; **Rusya'da Siyaset ve Oligarşi** , Ankara, Asam Yayınları, 2003.

OĞAN, Sinan; "NGO Devrimlerinin Sıradaki Adresi Kırgızistan." **Stratejik Analiz**, 2006.

OĞAN, Sinan; "The Black Sea: New Area For Global Competition." **Turkish Policy Quarterly** Vol. 5, No:2, s:109, 2006.

O'NEIL, Andrew; "Terrorist Use of Weapons of Mass Destruction: How Serious Is The Threat", **Australian Journal of International Relations** Vol:57, s:99-112, 2003.

"Operation Active Endeavour", NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm (08 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).

ÖNİŞ, Ziya; "Turkey and Post-Soviet States: Potential and Limits of Regional Power Influence." **The Middle East Review of International Affairs Journal**, 2001.

ÖZTÜRK, Osman M.; "Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği Bağlamında Rusya Federasyonu'ndaki Son Terör Olayları." **Uluslararası Mücadelenin Yeni**

Odağı Karadeniz Ed: SARIKAYA, Yalçın, ÖZTÜRK, Osman M., Ankara: Platin Yayınevi, 2005.

PALA, Cenk. "Orta Asya ve Balkanlar : Avrupa Yeni Boru Hattını Seçiyor." **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, Ed: KONA, Gamze Günörmüş, İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık, 2005.

PERPELYTSYA, Hryhory. "Military and Naval Balance in the Black Sea Region." **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building** , Ed: KLYMPUSH-TSINTSADZE, Ivanna, PAVLIUK, Oleksandr, s:199, London: West Institute, 2004.

PETERSEN, Alexandros; "Black Sea Security: The NATO Imperative." Wilson Center, 20 08 2004. <http://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative> (10 11, 2010 tarihinde erişilmiştir).

PIFER, Steven; "The Trilateral Process: The United States, Ukraine, Russia and Nuclear Weapons." Brookings, 2011. <http://www.brookings.edu/research/papers/2011/05/trilateral-process-pifer> (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

RUBIN, Michael; "A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and the Iraq War", Turkish Policy, 2005. <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/TPQ2005-1-rubin.pdf> (06 11, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Rusya'yla Ukrayna Sınır Sorununu Çözüyor.", Avrasya Haber, 12 07 2012. <http://www.avrasya-haber.net/ukrayna/rusyayla-ukrayna-sinir-sorununu-cozuyor> (08 13, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Rusya'da Patlama Çok Sayıda Ölü Var.", Bugün, 04 05 2012. <http://dunya.bugun.com.tr/mahackale-kan-golu-191530-haberi.aspx> (08 17, 2012 tarihinde erişilmiştir).

SAPMAZ, Ahmet; **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2008.

SASSE, Gwendolyn. "Ukraine at the Brink of a Break-up?", Guardian, 30 11 2004. <http://www.guardian.co.uk/world/2004/nov/30/ukraine> (04 03, 2010 tarihinde erişilmiştir).

SCHMID, Alex P. "Terrorism and The Use of Weapons of Mass Destruction: From Where The Risk?" **Terrorism and Political Violence** , Vol:11 , No:4, s: 106-132, 1999.

SCHMITT, Gary; "Democracy and the Black Sea Region." Project for the New American Century. Ed: JACKSON, Bruce P.; The Future of Democracy in the Black Sea Region, 08 03 2005. <http://www.newamericancentury.org/blacksea-20050309.htm> (08 11, 2010 tarihinde erişilmiştir).

SEVİNÇ, Tuncer: "Boğazların Stratejik Önemi." **APK Dergi**, 2008.

SKINNER, Robert; "Strategies for Greater Energy Security and Resource Security." The Oxford Institute for Energy Studies, Haziran 2006. <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wpcontent/uploads/2011/02/Presentation34-StrategiesforGreaterEnergySecurityandResourceSecurity-RSkinner-2006.pdf> (03 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

SOLODKY, Serhiy; ""Ukraine and Russia: Learning from Mistakes" A New Foreign Policy for Ukraine Expert Perspectives", ICPS International Center for Policy Studies, 2010. www.icps.com.ua/files/articles/55/.../Uniter_ENG_for_site.pdf Similar.

SORGUN, Taylan; "Boğazlar-Sevr-İncirlik-Montrö." **Ortadoğu Gazetesi** , 29 Nisan 2005.

“Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense.” The White House, 03 01 2011. http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (07 25, 2012 tarihinde erişilmiştir).

ŞAFAK, Erdal; “Karadeniz Krizi.” **Sabah**, 02-03-2006.

ŞİR, A. Yavuz. “Avrupa Birliği - Rusya İlişkilerinin Özel Durumu.” *Globalstrateji*, 12 12 2007. http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285 (29 05, 2012 tarihinde erişilmiştir).

TANTER, Richard; “Pipeline Politics: Oil, Gas And The US Interest In Afghanistan.” *Outlook India*, 2001 11 21. <http://www.outlookindia.com/article.aspx?213804> (07 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

TARAKÇI, Nejat; “AB Jeopolitik Mücadeleyi Yitiriyor.” **Cumhuriyet Strateji**, 2006: Sayı 14.

“Tartışmalı Filo Anlaşmasının Tam Metni.” Kırım Haber Ajansı. 26 04 2010. <http://qha.com.ua/iste-tartismali-filo-anlasmasin-in-tam-metni-69748tr.html> (11 10, 2011 tarihinde erişilmiştir).

TAŞDEMİR, Hakan; “Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları.” **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed: TAŞDEMİR, Hakan, YİNANÇ, Refet; Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002.

TAVKUL, Ufuk; **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.

TEODORESCU, Aurelian; “Serpents’ Island Between Rule of Law and Rule of Force.” *Tomrad*, 06 10 1999. <http://www.tomrad.ro/iserpi/ENGLISH.HTM> (08 17, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"The High Representative for Foreign Affairs and Security Policy/The European External Action Service." General Secretariat of the Council of the Eu. November 2009. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111301.pdf (05 05, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"Timeline:Chechnya",BBC, 19 01 2011. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/2357267.stm (08 17, 2012 tarihinde erişilmiştir).

TOĞA, Hakan; "Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye", TÜİÇ Akademi, 28 01 2011. <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/kafkaslar/1365-daglik-karabag-sorunu-ve-turkiye> (07 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

TOLUNER, Sevin; "Güncel Gelişmeler Işığında Montrö Sözleşmesi ve Türk Boğazları." Düzenleyen İstanbul Barosu, İstanbul: Mali Müşavirler Odası, 2006.

TRENIN, Dmitri. "The Georgian-Russian Crisis: Objectives, Strategies, and Outcomes.", Carnegie Endowment for International Peace, 13 11 2006. <http://carnegieendowment.org/2006/10/13/georgian-russian-crisis-objectives-strategies-and-outcomes/bmc9> (07 14, 2012 tarihinde erişilmiştir).

TUKİN, Cemal; **Boğazlar Meselesi** , İstanbul: Pan Yayıncılık, 1999.

Tüysüzoğlu, Göktürk; "Dağlık Karabağ Sorunu ve Kazan Başarısızlığı", USAK Stratejik Gündem, 28 06 2011. <http://www.usakgundem.com/yorum/390/da%C4%9FI%C4%B1k-karaba%C4%9F-sorunu-ve-kazan-ba%C5%9Far%C4%B1s%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.htm> (07 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

"Ukrayna Gaz Bağlantısı'nın Kesilmesiyle Oluşan Doğalgaz Krizi ve Türkiye'nin Yapabilecekleri." Türksam Enerji Paneli. Ankara, 2009.

UŞEV, Dimitir. "2011'de Bulgaristan'ın Dış Politika Hedefleri", Bulgaristan Radyosu, 12 01 2011. <http://bnr.bg/sites/tr/Lifestyle/BulgariaAndWorld/Pages/12.041.2011%E2%80%99deBulgaristan%E2%80%99%C4%B1nd%C4%B1%C5%9Fpolitikahedefleri.aspx> (08 11, 2012 tarihinde erişilmiştir).

VARFOLOMEYEV, Oleg; "Yushchenko Lays Out His Conditions For Accepting Yanukovych", The Jamestown Foundation: Eurasia Daily Monitor, 28 06 2006. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31921 (09 11, 2009 tarihinde erişilmiştir).

"Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", EC, 11 03 2003. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (07 28, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"World Drug Report ." United Nations Office on Drugs and Crime, 2007. http://www.unodc.org/pdf/research/wdr07/WDR_2007.pdf (accessed 08 2012, 18).

"World Drug Report." United Nations Office on Drugs and Crime, 2012. http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

"World Drug Report." United Nations Office on Drugs and Crime, 2011. http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2011/World_Drug_Report_2011_ebook.pdf, (08 18, 2012 tarihinde erişilmiştir).

WORONOWYCZ, Roman; "Russian-Ukrainian Dispute over Tuzla Escalates", Ukrweekly, 26 10 2003.

<http://www.ukrweekly.com/old/archive/2003/430301.shtml> (12 20, 2009 tarihinde erişilmiştir).

YALÇIN, Cahit; "Türk Boğazlarında Seyir Rejimi", Denizhaber, 22 01 2010. http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&yazi_id=40 (08 10, 2010 tarihinde erişilmiştir).

YAPICI, Merve İ.; "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya." USAK OAKA , Cilt:2 , Sayı:3. 2007. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/n5EqIJmyoxi1yOvnBuluAHsexH9qoZ.pdf> (07 03, 2011 tarihinde erişilmiştir).

YILDIZOĞLU, Ergin; "Ukrayna'da Büyük Oyun." **Stratejik Analiz**, s:96-99, 2005.

ÖZET

ÇIKIŞ, Vehbi. 1990 Sonrasında ABD ve Karadeniz, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

11 Eylül 2001 sonrası değişen ABD'nin güvenlik algısı ve uluslararası koşullar, etkisini Karadeniz'de göstermiştir. Küresel güç ABD'nin dünya üzerinde askeri olarak henüz varlık gösteremediği, kontrolünü sağlayamadığı bölgelerden biri olan Karadeniz, aynı zamanda jeopolitik konumu nedeniyle Hazar Enerji kaynaklarının Batı ekonomilerine transferinde ana güzergahları barındırmaktadır. Bu nedenle bölgede kontrolü sağlamak üzere ABD, AB ve Rusya arasında uluslararası çok yönlü bir rekabet yaşanmaktadır. Türkiye ise Karadeniz'e kıyıdaş olmanın ötesinde, sahip olduğu Boğazlar nedeniyle bölgenin kilit ülkesidir. Dolayısıyla Karadeniz, Türkiye'nin anılan aktörlerle ilişkilerini etkileme potansiyeline sahiptir. ABD, askeri olarak varlık gösteremediği bölgede askeri varlığa sahip olabilmek ve kendisine yakın hükümetlerin iktidarda olması için çaba göstermektedir. Türkiye ise; bölgede barış ve istikrarın sağlanmasını, ekonomik ilişkilerin ve kıyıdaş ülkelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin gelişmesini, bölgede yaklaşık 75 yıldır olduğu gibi kıyıdaş olmayan ülkelerin askeri varlığının sınırlı kalmasını ve Boğazlar üzerindeki kontrolünün devamını istemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin istekleri ABD'nin istekleri ile çelişmektedir ve şimdilik ertelenmiş gözükken ABD'nin isteklerinin yeniden belirginleşmesi iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

Anahtar Sözcükler

1. Karadeniz
2. ABD
3. Boğazlar
4. Türkiye
5. Enerji

ABSTRACT

ÇIKIŞ, Vehbi. The USA and the Black Sea after 1990, Master's Thesis, Ankara, 2012.

The USA's perception of security and international conditions which changed after September 11, 2001 attacks had an impact on the Black Sea. Being one of the regions, where the USA as a global power has not made its presence felt or which it has not managed to control yet, embodies main routes through which Caspian Energy resources are transferred to Western economies due to its geopolitical location. For this reason there is an ongoing multi-dimensional competition between the USA, EU and Russia with the aim of controlling the region. On the other hand Turkey plays a keyrole in the region not only because it is a riparian to the Black Sea but also because of the straits it has. Consequently the Black Sea has the potential of affecting Turkey's relationships with aforementioned actors. The USA is endeavouring to have military existence in the region where it has not been able to make its military presence felt. It is also showing an effort to ensure that USA-friendly governments are in power in the region. While on the contrary Turkey desires peace and stability in the region. It supports the strengthening of economic relationships and socio-economic development of riparian countries. Turkey also favours limitation of military power of non-riparian countries as it has been the situation for about 75 years and the continuation of its control over straits. Therefore Turkey's desires are in conflict with the USA's, and this conflict carries a potential of affecting the relationships between these two countries in a negative way with the USA's desires concerning the Black Sea coming into focus again though they seem to be delayed for the time being

Keywords:

1. The Black Sea
2. the USA
3. Straits

4. Turkey
5. Energy